

WOJEWÓDZKI URZĄD PRACY W LUBLINIE

Raport z badań

Mechanizmy decyzyjne ludzi młodych przy wyborze kierunków kształcenia

Lublin 2009 r.

Spis treści:

Wstęp.....	3
Osnowa badań i próba badawcza	6
Psychologiczne aspekty wyboru kariery zawodowej	22
Powody wyboru szkoły i kierunku kształcenia	26
Ocena a priori przydatności kształcenia w pracy zawodowej i wybór zawodu	36
Koszty związane z edukacją studentów i ich zróżnicowanie	47
Główne źródła finansowania edukacji studentów i ich zróżnicowanie.....	57
Preferowane formy świadczenia pracy.....	66
Wybór miejsca wykonywania pracy (w tym migracje i emigracje zarobkowe)	76
Oczekiwania płacowe studentów	82
Kariera zawodowa w oczekiwaniach studentów	87
Dokształcanie i doskonalenie zawodowe oraz potrzeby edukacyjne	95
Podsumowanie	107
Załącznik Nr 1.....	112
Załącznik Nr 2.....	113

Wstęp

Końcowy okres studiów jest dla osób uczących się nie tylko czasem wytężonej pracy intelektualnej, związanej z przygotowaniem prac dyplomowych oraz nauką przed ostatnimi egzaminami, lecz również momentem podejmowania niezwykle ważnych decyzji, niejednokrotnie rzutujących na całą ich przyszłość. Studenci, mając przed sobą różnorodne ścieżki dalszej kariery i rozwoju stoją w obliczu wyboru najważniejszych dla siebie kierunków kształtowania przyszłości. Zgodnie z prawidłowościami wszelkich społecznych zjawisk masowych, część z nich znajduje się na etapie poszukiwania wymarzonej pracy. Inni już posiadają określony bagaż doświadczeń zawodowych, a ich myśli kierują się raczej ku potencjalnym możliwościom poprawy własnej sytuacji zawodowej. Często sytuacją jest również planowane w niedalekiej przyszłości połączenie aktywności zawodowej i różnych form dalszego kształcenia. Oczywiście występują także jednostki zainteresowane wyłącznie podążaniem przez kolejne szczeble edukacji lub nauki i edukacji. Wśród całej ich zbiorowości znaleźć można również osoby o innych, bardzo zróżnicowanych, często dziwacznych preferencjach, którzy nie wywierają wprawdzie wpływu na „przeciętny” obraz populacji, aczkolwiek niebywale wpływają na jej koloryt i zróżnicowanie.

Poznanie przesłanek i motywów, którymi kierują się osoby kończące studia przy dokonywanych wyborach, dotyczących głównie ich przyszłości zawodowej oraz rozwoju osobowego, stanowić może niezwykle cenny zbiór informacji dla instytucji realizujących proces kształcenia, jak również mających możliwość wywierania regulacyjnego wpływu na rynek pracy. Identyfikacja postaw studentów, ich oczekiwań, potrzeb, odczuć, wrażeń, nastawienia do realiów gospodarczych, postrzegania rynku i innych czynników z różnym natężeniem oddziałujących na ostatecznie dokonywane wybory, wykorzystana może być do optymalizacji decyzji instytucjonalnych na różnych szczeblach kształcenia i wspierania kariery zawodowej studentów i później absolwentów.

Podstawowym celem projektu badawczego była próba ustalenia czynników budujących mechanizmy decyzyjne osób studiujących na ostatnich latach studiów inżynierskich, licencjackich oraz magisterskich, które kształtują ich sposoby postępowania w obszarze aktywności zawodowej i edukacji po ukończeniu bieżącego poziomu nauczania. Ten główny cel poznawczy został zdezagregowany na dziesięć celów szczegółowych, zorientowanych na precyzyjne poznanie różnych aspektów wywierających wpływ na postępowanie jednostek i grup. Należą do nich:

1. Zdefiniowanie psychologicznych postaw wyborów dokonywanych przez absolwentów.
2. Ustalenie przyczyn i powodów wyboru danego kierunku lub specjalności kształcenia wyższego.
3. Zbadanie poglądów studentów dotyczących oceny przydatności wybranego kierunku lub specjalności w późniejszym procesie poszukiwania pracy.
4. Oszacowanie kosztów i nakładów ponoszonych na naukę przez osoby studiujące.
5. Ustalenie i ocena źródeł finansowania procesów edukacyjnych, z perspektywy studiujących.
6. Ustalenie przesłanek warunkujących wybór formy świadczenia pracy.
7. Ustalenie przesłanek warunkujących wybór miejsca wykonywania pracy, w tym czynników powodujących migracje i emigracje.
8. Ustalenie skali oczekiwań płacowych studentów wchodzących na rynek pracy.
9. Przebieg przyszłej kariery zawodowej w oczach studentów.
10. Prezentacja opinii o zasadności i potrzebach edukacji ustawicznej.

Badaniem objętych zostało 600 osób studiujących na ostatnich latach studiów w uczelniach publicznych i niepublicznych zlokalizowanych na obszarze województwa lubelskiego. Badania przeprowadzone zostały w IV kwartale 2008 r. przez zespół pracowników naukowych Wydziału Ekonomicznego UMCS, na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy

w Lublinie. Bez wszechstronnego wsparcia nadrzędnej instytucji rynku pracy w regionie realizacja założonych celów nie byłaby możliwa. W procesie badawczym skorzystano również z pomocy studentów Wydziału Ekonomicznego UMCS zrzeszonych w Kole Naukowym Ekonomistów oraz wsparcia specjalistów z zakresu socjologii i psychologii.

W trakcie analiz wykorzystanych zostało szereg nowoczesnych narzędzi i form gromadzenia oraz przetwarzania informacji, jak chociażby internetowe formularze do wprowadzania danych połączone z dedykowaną bazą danych, zaawansowane narzędzia analitycznej i statystycznej obróbki informacji, wreszcie narzędzia graficzne umożliwiające przejrzystą prezentację głównych wyników i współzależności.

W strukturze wewnętrznej opracowania wyróżnionych zostało jedenaście części, przy czym prezentacja bezpośrednich wyników badań poprzedzona została ogólnym wprowadzeniem do badanej problematyki oraz charakterystyką badanej próby. Zasadniczą część pracy tworzy dziesięć rozdziałów empirycznych, z których każdy odpowiada jednemu celowi szczegółowemu. Rozważania przedstawione w opracowaniach szczegółowych zostały przygotowane w taki sposób, by tworzyły spójną całość, pozwalając hierarchicznie i logicznie poruszać się pomiędzy analizowanymi zagadnieniami.

Pierwszą część poświęcono ogólnej charakterystyce badanej próby i wprowadzeniu do badań. Zarysowana została osnowa badań wraz z charakterystyką przesłanek stojących u podstaw doboru próby celowej. Omówione zostały wybrane cechy charakteryzujące próbę badawczą pod względem socjologicznym i demograficznym. Przybliżone zostały również przeciętne wielkości wydatków, które ponosili badani na różne cele, w tym bezpośrednio i pośrednio związane z zaspokajaniem ich potrzeb edukacyjnych.

W drugiej części dokonano wszechstronnej analizy aspektów psychologicznych odnoszących się do mechanizmu decyzyjnego absolwentów. Na tle wtórnych wyników badań oraz sformułowanych teorii wskazano przesłanki płynące wprost ze zrealizowanego procesu badawczego. Poruszono również problemy psychologiczne determinujące postawy studentów w obliczu czekających ich wyborów zawodowych.

Część trzecia zawiera analizę wyników badań bezpośrednich, których celem było ustalenie czynników i powodów wyboru konkretnego kierunku lub specjalności kształcenia przez osoby decydujące się na edukację akademicką.

Następnie wnioskowaniu poddane zostały opinie badanych, w których wyrażali swoje zdanie o przydatności (poznanej lub domniemanej) nabytej wiedzy i kompetencji w pracy zawodowej. Podjęto próbę ustalenia, które czynniki wspierają osiągnięcie sukcesu, a które powodują porażki na rynku pracy. Dokonano próby identyfikacji mechanizmów oraz różnorodnych uwarunkowań, które skłaniają studentów do podejmowania pracy w konkretnych branżach i sferach gospodarki oraz determinują ich specjalizacje zawodowe.

W dwóch następnych częściach przedstawiono kwestie związane z finansowaniem potrzeb edukacyjnych. Przedmiotem zainteresowania przy tym były zarówno wydatki bezpośrednio związane z procesem kształcenia, jak i około edukacyjne.

Wnikliwym analizom poddano też znajomość oraz preferencje studentów, co do form wykonywania pracy zawodowej. Obszar badawczy w tym przypadku rozciągał się od pracy na tzw. etacie, aż do własnej działalności gospodarczej, poprzez wszystkie formy i kombinacje pośrednie.

W kolejnej części rozważaniom poddane zostały czynniki warunkujące wybór miejsca wykonywania pracy. W tym przypadku celem poznawczym było zidentyfikowanie przesłanek oraz ocena ich natężenia w procesie przestrzennego (geograficznego) wyboru miejsca wykonywania pracy. Analizy objęły również problem migracji i emigracji studentów oraz ich przyczyny.

Przedmiotem badań była również ważna i budząca określone emocje kwestia oczekiwań płacowych studentów, zgłaszanych tuż przed wejściem na rynek pracy lub też będących aktywnymi zawodowo już podczas studiów. Ustalone wartości odzwierciedlają w tym wypadku bez-

pośrednie i pośrednie postrzeganie zarówno możliwości stwarzanych przez rynek, jak i realną ocenę aspiracji płacowych, wyartykułowanych przez badaną grupę.

Z poprzednią częścią wiążą się bezpośrednio wnioski odnoszące się do oczekiwań, co do własnej kariery zawodowej oraz ścieżek rozwoju. Przeprowadzone analizy prezentują delikatną sferę powiązań pomiędzy sukcesem zawodowym a życiem osobistym, ukazując określone preferencje poszczególnych, badanych grup studentów ostatnich lat studiów w tym zakresie.

Ostatnią część pracy poświęcono zagadnieniom ustawicznego kształcenia i doskonalenia zawodowego badanych oraz potrzebom edukacyjnym powstającym w całym ich życiu zawodowym. Podjęto próbę ustalenia skłonności i potrzeb do ciągłego poszerzania własnych kompetencji oraz sposobów realizacji celów edukacyjnych. Problematykę tą uzupełnia analiza oczekiwań badanych, co do potrzeby zmian w strukturze oferowanych specjalności i kierunków kształcenia na lokalnym rynku edukacyjnym.

Poszczególne części empiryczne pracy, jako ujmujące odrębne, aczkolwiek ząębające się zagadnienia, zostały indywidualnie podsumowane i w ich końcowych fragmentach zebrano główne konkluzje płynące z analizy przeprowadzonej w danym rozdziale.

Praca powinna zainteresować przede wszystkim podmioty zajmujące się kształtowaniem polityki edukacyjnej oraz około edukacyjnej uczelni, szczególnie w obszarze kształtowania kierunków, specjalności i programów nauczania. Dostarcza szeregu informacji o oczekiwaniach, potrzebach i preferencjach studentów, które mogą zostać wykorzystane przez instytucje regulacyjne, działające na rynku pracy. Wyniki badań mogą być wykorzystane przy kształtowaniu instrumentów wspierających harmonijny rozwój rynku pracy oraz wpływających na możliwie najlepsze dopasowanie kompetencji pracowników do oczekiwań rynkowych. Praca dostarcza również ciekawych obserwacji dla podmiotów zajmujących się edukacją na poziomie ponadgimnazjalnym. W tym przypadku służyć może za materiał pomocniczy dla nauczycieli, którzy w efektywny i trafny sposób mogą wspomagać procesy decyzyjne uczniów, zainteresowanych dalszym kształceniem, tak by zwiększyć ich szanse na odniesienie w przyszłości sukcesu zawodowego.

Osnowa badań i próba badawcza

Osoby z wykształceniem wyższym powszechnie uznawane są za grupę, która jako jedna z nielicznych potrafi doskonale radzić sobie zarówno w realiach współczesnej gospodarki, jak również w gąszczu najróżniejszych przemian i tendencji na rynku pracy. Tezę tą zdają się potwierdzać również dane statystyczne charakteryzujące globalny poziom wykształcenia Polaków. Adekwatne wskaźniki wskazują, że udział osób z wykształceniem wyższym od wielu lat sukcesywnie wzrasta (choćby według danych GUS w 2005 r. udział ten wyniósł 12,3%, w 2006 13,3%, a na koniec 2007 r. 14,3%).

Jednocześnie doskonała koniunktura gospodarcza utrzymująca się do połowy 2008 r., połączona z otwarciem rynków spowodowały, że zanotowany został spadek łącznej stopy bezrobocia z kilkunastu procent w latach 2005-2006 do poziomu 6,6%, według danych za III kw. 2008 r., zamieszczonych w kwartalnej informacji o aktywności ekonomicznej ludności, opublikowanej przez GUS w 2008 r. Przy tym wskaźnik bezrobocia osób z wyższym wykształceniem na ogólnym tle prezentował się znacznie korzystniej, gdyż zgodnie z danymi statystycznymi wynosił 4% w III kw. 2008 r., i zmniejszył się w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego o 0,1 p. proc. W województwie lubelskim sytuacja osób legitymujących się dyplomem zawodowym lub magisterskim, w świetle danych statystycznych, była nawet lepsza w porównaniu z wielkościami przeciętnymi dla całej gospodarki. Otóż o ile stopa bezrobocia ogółem przekraczała średnią dla Polski (III kw. 2008 r. – 9%, III kw. 2007 r. 9,2%), o tyle oficjalnie podawany wskaźnik bezrobotnych z wykształceniem wyższym był dokładnie taki sam, jak średnio w całym kraju (4% za III kw. 2008 r.). Oznaczało to więc sytuację, w której na Lubelszczyźnie mniejszy był wskaźnik udziału osób pozostających bez pracy z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie bezrobotnych, niż przeciętna wartość tej miary dla kraju.

Te pozytywne relacje niezaprzeczalnie zakłócone zostaną przez dekoniunkturę, która dotknie gospodarkę na przełomie lat 2008/2009. Jednakże z ilościową oceną negatywnych skutków spowolnienia gospodarczego należy poczekać do czasu publikacji odpowiednich danych statystycznych.

Korzystny obraz wyłaniający się z analizy danych globalnych nabiera nieco odmiennego charakteru, gdy szczegółowemu przeglądowi poddane zostaną informacje o zmianach i tendencjach zachodzących na lubelskim rynku pracy. Otóż kwartalne informacje o strukturze bezrobotnych z różnym poziomem wykształcenia wskazują, że w ogólnej liczbie osób pozostających bez pracy wzrasta udział osób posiadających wykształcenie wyższe (patrz tabela 1).

Tabela 1. Kwartalna struktura bezrobotnych ze względu na wykształcenie (woj. lubelskie)

Wykształcenie	I kw. 2008	II kw. 2008	III kw. 2008	IV kw. 2008
Wyższe	9,0%	9,3%	10,9%	11,2%
Policealne i śr. zawodowe	24,3%	24,7%	24,6%	24,3%
Średnie ogólnokszt.	10,8%	11,8%	12,1%	12,1%
Zasadnicze zawodowe	27,3%	26,4%	25,6%	25,7%
Gimnazjalne i poniżej	28,6%	27,9%	26,9%	26,6%

Źródło: Obliczenia na podstawie danych: <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=178>, z dn. 16.02.2009 r.

Sytuacja, mimo względnie korzystnych relacji w skali makro, skłania do refleksji oraz wymaga nieustannego monitoringu ze strony wszystkich zainteresowanych harmonijnym rozwojem rynku pracy. Ze społecznego punktu widzenia wszystkie osoby zdolne do wykonywania pracy stanowią dla gospodarki pierwiastki określonych, często bezcennych wartości i wykorzystanie ich potencjału może przynieść określone korzyści ekonomiczne, społeczne i demograficzne. Przy tym absolwenci szkół wyższych stanowią niezaprzeczalnie jedną

z ważniejszych grup pracowniczych, gdyż w długim okresie wywierają wpływ na potencjał intelektualny gospodarki, a przez to pośrednio na jej nowoczesność i innowacyjność. Sytuacja, w której osoby dobrze wykształcone poszukują w sposób wymuszony pracy jest szczególnie niekorzystna, gdyż społeczeństwo traci możliwość wykorzystania wysokich kwalifikacji i umiejętności osób, na których wykształcenie poniesione zostały relatywnie wysokie nakłady. Straty z tego tytułu, wyrażone w jednostkach monetarnych są więc znaczne i często nieodwracalne (np.: emigracje zarobkowe). Specyfika problemu bezrobotnych absolwentów zauważona została również przez ustawodawcę, który w tekście ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, wyróżnił osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy, za które uznał bezrobotnych do 27 roku życia, którzy ukończyli szkołę wyższą i których termin ukończenia nauki wskazany w dyplomie, świadectwie lub innym dokumencie poświadczającym ukończenie szkoły wyższej, nie przekroczył 12 m-cy. Grupę tą uznaje się więc za wyjątkowo cenną dla gospodarki o wysokim potencjale intelektualnym i prorozwojowym i rekomenduje podejmowanie wszelkich działań pozwalających na wykorzystanie jej potencjału.

Województwo lubelskie ze względu na liczbę uczelni wyższych zajmuje ósmą pozycję w kraju, a siódmą pod względem liczby studiujących (5,4% ogółu studentów w Polsce). Według wyników rankingu szkół wyższych, w którym brano pod uwagę poziom bezrobocia absolwentów za rok akademicki 2006/2007 Lublin jest też największym ośrodkiem akademickim „po prawej stronie Wisły”. Największą uczelnią regionu jest Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, kształcący prawie 30 tysięcy studentów, a łącznie z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim kształcą ponad połowę wszystkich studentów województwa. W stolicy województwa zlokalizowane są ponadto: Uniwersytet Przyrodniczy, Uniwersytet Medyczny, Politechnika oraz dwie duże uczelnie niepubliczne. Mniejsze ośrodki, zlokalizowane w Zamościu, Białej Podlaskiej, Chełmie, Rykach, Puławach i Dęblinie zaspokajają lokalne potrzeby edukacyjne lub też stanowią ośrodki nauczania wąskich specjalności (Dęblin). Strukturę instytucjonalną szkół wyższych uzupełniają filie ośrodków posiadających główną siedzibę poza województwem lubelskim (Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie Filia w Białej Podlaskiej, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie Filia w Lublinie, Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości w Warszawie, Filia w Chełmie).

Zaawansowany rozwój ilościowy instytucji edukacyjnych sprawia, że rynek pracy województwa jest stosunkowo wysoko nasycony osobami z wyższym wykształceniem. Wykształcenie jest uważane także za coraz ważniejszy wskaźnik jakości zasobów ludzkich, determinujący w znacznym stopniu szanse rozwojowe regionów. Na Lubelszczyźnie nie idzie to jednakże w parze z rozwojem nowoczesnych gałęzi gospodarki, zwłaszcza opartych na wiedzy i najwyższych kompetencjach. W województwie od wielu lat dominujące są branże związane z masowym przetwórstwem płodów rolnych, jak przemysł skórzany, włókienniczy i oczywiście spożywczy. Zaledwie w kilku lokalizacjach funkcjonuje przemysł metalowy i maszynowy, gdzie uwagę należy zwrócić głównie na przemysł samochodowy w Lublinie oraz lotniczy w Świdniku, a także elektromaszynowy w Kraśniku. Podkreślić należy również, że na obszarze Lubelszczyzny odkryto jedno z największych złóż węgla kamiennego w Polsce, w oparciu o które rozwinięte zostało kopalnictwo. Do istotnych gałęzi regionu zalicza się jeszcze przemysł chemiczny, którego największym reprezentantem są Zakłady Azotowe w Puławach. Do tego dwie elektrociepłownie w Lublinie i Puławach wytwarzają energię elektryczną. Powszechnie w analizach czynników wzrostu gospodarczego uznawanym katalizatorem rozwoju regionów są małe i średnie przedsiębiorstwa. Ich liczba, powiązana ponadto z reprezentowanym potencjałem ekonomicznym, uznawana jest za jedną z miar wzrostu gospodarczego. Konkurencyjność sektora MSP zależy w głównej mierze od ilości oraz kondycji podmiotów, które funkcjonują w działach wysokiej techniki. Na Lubelszczyźnie sytuacja pod tym względem nie wygląda najlepiej. Zdecydowana większość funkcjonuje w obszarach niskiej i średnio niskiej techniki. Mimo tego najmniejsze jednostki gospodarcze reprezentują znaczny potencjał, zdolny do absorbowania rozwiązań innowacyjnych oraz wysokotechnologicznych. Stanowią przy tym właściwą podbudowę do

rozwoju wszelkiego rodzaju kooperacji, chociażby w formie popularnych obecnie i relatywnie efektywnych parków technologicznych, czy stref aktywności gospodarczej. Dodatkowo proces generowania i absorpcji nowoczesnych rozwiązań może ułatwić zaangażowanie dużych podmiotów z regionu, uznawanych za prekursorów postępu, lub też podmiotów mniejszych, jednak o charakterze innowacyjnym i wysokotechnologicznym. Cechy te bardzo sprzyjają możliwości szybkiego testowania nowatorskich rozwiązań i decydują jednocześnie o zdolności regionalnego biznesu do absorpcji osób posiadających wysokie kwalifikacje zawodowe.

W przedstawionych czynnikach indywidualizujących gospodarkę regionu, zauważalnym problemem rynku pracy staje się dopasowanie kwalifikacji zawodowych do potrzeb zgłaszanych przez przedsiębiorców. Mimo, iż szkoły wyższe systematycznie poszerzają swoją ofertę edukacyjną, to cały czas obserwowany jest brak dostatecznego dostosowania szkolnictwa do potrzeb lokalnego rynku pracy. Wśród najliczniej oferowanych specjalności dominują te, które uznawane są w oczach obserwatorów rynku pracy (przywoływany wcześniej ranking szkół wyższych) za generujące bezrobocie, takie jak: zarządzanie i marketing, ekonomia, pedagogika, administracja, politologia i nauki społeczne, czy wychowanie fizyczne. Natomiast najmniejszy wskaźnik bezrobocia charakteryzuje absolwentów farmacji, analityki medycznej, kierunku lekarskiego oraz kierunku lekarsko dentystycznego. W tej sytuacji ogromne więc znaczenie posiada odpowiednie kształtowanie procesów i polityk edukacyjnych uczelni regionu. Decydenci odpowiedzialni za jej kreowanie winni się opierać swoje decyzje o zbiory rozpoznanych cech rynku, ukazujących zwłaszcza jego słabe punkty, jak też obrazujących korelację specyfiki edukacyjnej z oczekiwaniami rynkowymi. Połączenie wysiłków i współpraca międzyinstytucjonalna, wsparta odpowiednio przygotowaną i skwantyfikowaną wiedzą decydować może o końcowym efekcie, za jaki uznać można wysoką atrakcyjność, szeroko rozumianego, lokalnego rynku pracy.

Zgodnie z postawioną powyżej tezą, studenci ostatnich lat studiów inżynierskich, licencjackich oraz magisterskich znajdują się w szczególnej sytuacji decyzyjnej. Kończąc naukę jednocześnie dokonują niełatwych wyborów zawodowych, będących brzemieniami dla ich rozwoju i funkcjonowania na rynku pracy. Waga podejmowanych decyzji jest tym większa, że niejednokrotnie wywiera wpływ na całe dalsze życie młodego człowieka, stąd niezwykle cennym jest poznanie prawdziwych, pierwotnych przesłanek wytyczających ścieżki ich postępowania.

Ukierunkowane badania bezpośrednie, których celem nadrzędnym było zdefiniowanie owych mechanizmów decyzyjnych oraz przesłanek dokonywania wyborów przez studentów kończących cykl edukacyjny na danym poziomie kształcenia wyższego, zostały przeprowadzone w październiku i listopadzie 2008 r. Zakres terytorialny badań ograniczony został do szkół publicznych i niepublicznych zlokalizowanych na obszarze województwa lubelskiego. Informacje gromadzone były w ponad dwudziestu ośrodkach edukacyjnych (patrz załącznik nr 1) o różnej wielkości i profilu kształcenia. Odpowiednio ukierunkowany zbiór pytań skierowany został do sześciuset studentów, wśród których znalazło się 324 osoby pobierające naukę w trybie studiów stacjonarnych oraz 276 osób studiujących na studiach niestacjonarnych (wieczorowe i zaoczne). Osoby uczestniczące w badaniach wytypowane zostały metodą nieprobabilistyczną, co oznacza metodę nieopartą na zasadach rachunku prawdopodobieństwa, polegającą na celowym wyborze jednostek. Metodologię tą przyjęto wychodząc z założenia, że wytypowani respondenci, posiadając szczególne „kompetencje” do wypowiedzenia się w ściśle określonych obszarach problemowych, będą potrafili wskazać i ocenić wybrane czynniki, które tworzyły składowe ich procesu decyzyjnego. Zasadność wyboru celowego do badania niektórych rodzajów opinii, zwłaszcza dotyczących wąskich segmentów rynku, wskazana jest również w literaturze przedmiotu i uznawana za najbardziej zasadną w przypadku niektórych typów badań.

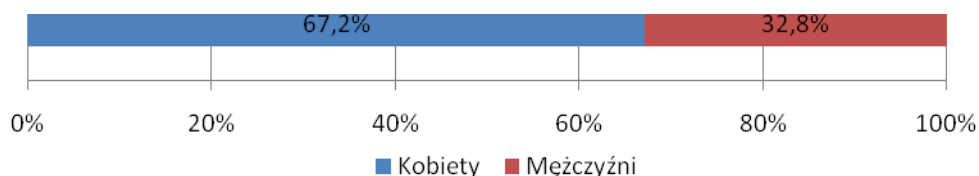
Liczba studentów z poszczególnych uczelni natomiast została ustalona proporcjonalnie do wielkości tych jednostek, gdzie za kryterium podziału przyjęto liczbę absolwentów, którzy ukończyli naukę w roku akademickim 2007/2008. Obok znaczącego zbioru pytań merytorycznych, ukierunkowanych na realizację głównego celu badawczego, respondenci zostali popro-

szeni dodatkowo o umieszczenie informacji pozwalających na ich charakterystykę z punktu widzenia społecznego, demograficznego oraz socjologicznego. W końcowej części instrumentu badawczego znalazły się pytania o płeć, wiek, rodzaj studiów, liczbę kończonych lub studiowanych kierunków, ze wskazaniem wiodącego, wielkość miejsca zamieszkania, sytuację rodzinną, podejmowanie pracy i aktywność zawodową podczas studiów, sytuację mieszkaniową w trakcie studiów oraz wydatki związane z zaspokajaniem różnorodnych potrzeb w trakcie nauki. Zgromadzone informacje zostały wprowadzone do odpowiednio przygotowanej bazy danych a następnie poddane wieloaspektowym analizom ilościowym i jakościowym, podczas których posłużono się szeregiem miar i mierników statystycznych, metod analizy struktur, analizy podobieństwa i zróżnicowania, metod pomiaru związków ilościowych oraz innymi mechanizmami analizy opisowej. Dołożone zostały wszelkie starania, by uzyskane wyniki oraz sformułowane wnioski posiadały jak największą wartość aplikacyjną dla wszystkich odbiorców zainteresowanych poznaniem oraz wywieraniem wpływu na badany obszar systemu edukacji i jednocześnie rynku pracy, a także zachowania funkcjonujących na nich ludzi.

Płeć jest typowym i powszechnie stosowanym kryterium wyróżniającym w badaniach, w których podmiotem analiz są ludzie. W przypadku zrealizowanego procesu badawczego wynikowy udział osobników poszczególnych płci był pochodną działania czynników losowych, gdyż nie wchodziła ona do grupy zmiennych narzuconych a priori przy ustalaniu warstw próby. Według zestawionych więc *ex post* statystyk okazało się, że ponad dwie trzecie badanych studentów i słuchaczy stanowiły osoby płci żeńskiej (rysunek 1). Przewaga studiujących kobiet nie jest wynikiem zaskakującym, gdyż stanowi charakterystyczną cechę dla całej sfery szkolnictwa wyższego w Polsce. Według danych statystycznych za rok akademicki 2007/2008, zawartych w raporcie GUS „Wyższe szkoły i ich finanse w 2007 r. Informacje i opracowania statystyczne” w Polsce studiowało 1 937 404 osób, z czego 56,4% stanowiły kobiety. W województwie lubelskim przewaga kobiet wśród osób studiujących w owym czasie była jeszcze większa, a ich odsetek przekraczał 58,9%.

Rysunek 1. Struktura badanych ze względu na płeć

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Średni wiek badanej grupy wyniósł 23 lata i 7 miesięcy (23,6 lat), przy przeciętnej zmienności mierzonej odchyleniem standardowym, wynoszącej 3 lata i 7 miesięcy (3,6 lat). Przy tych relacjach poziom zmienności wieku badanych okazał się nieznaczny, co wskazuje na występowanie relatywnie silnej koncentracji badanych jednostek próby wokół poziomu przeciętnego (w praktyce okazało się, że przeważając liczbą osób znajdowała się w wieku odbiegającym od poziomu przeciętnego nie więcej niż $\pm 15\%$) – tabela 2.

Tabela 2. Charakterystyka wieku badanych

Wyszczególnienie	Średnia arytmetyczna
Kobiety	23,2
Mężczyźni	24,4
Razem	23,6

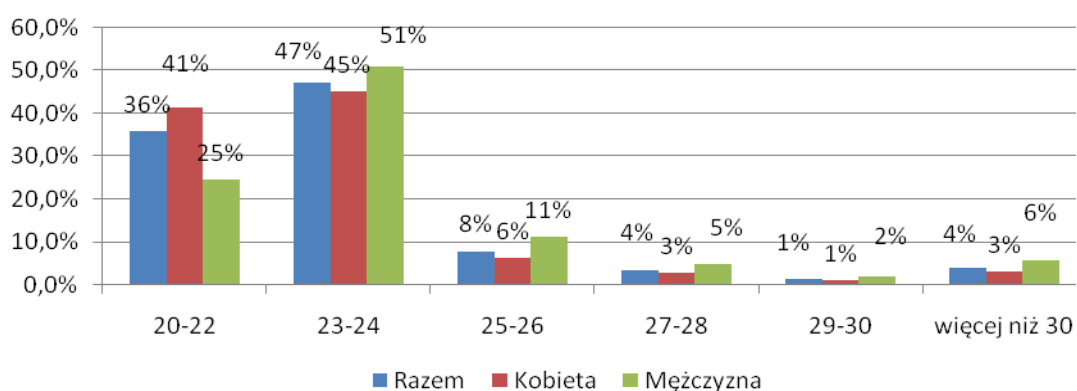
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Studiujące kobiety były przeciętnie młodsze od mężczyzn i chociaż zaobserwowana różnica nie była nominalnie znacząca (wyniosła niecały rok) okazała się jednak istotna statystycznie.

Statystycznie również wiek kobiet okazał się mniej zróżnicowany niż mężczyzn. Obliczone dla obydwu płci poziomy zmienności wyniosły odpowiednio 12,5% dla kobiet i 18,6% dla mężczyzn.

Wśród badanej grupy nie było osób młodszych niż 20 lat, a przeważająca ilość (ponad 83%) mogła pochwalić się wiekiem pomiędzy 20 a 24 lata, co uznać można za typowy przedział wieku, w którym ludzie podążający nieprzerwanym cyklem nauki kończą studia pierwszego lub drugiego stopnia (patrz rysunek 2). Znacznie mniej osób występowało w przedziale wieku 25-26 lat, gdyż już tylko 8%, przy tym w tej grupie wiekowej zaobserwowano prawie dwukrotnie wyższy odsetek mężczyzn (11%) niż kobiet (6%).

Rysunek 2. Struktura wiekowa badanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Osób w wieku wyższym niż 26 lat znalazło się łącznie 10%, a trzydziestoletnich i starszych już tylko 4%. Nadmienić należy, że wszystkie osoby deklarujące wiek powyżej 30 lat to jednocześnie wyłącznie studenci studiów zaocznych.

Podczas pogłębionej analizy informacji zobrazowanych na powyższym wykresie zaobserwowano, że struktury wiekowe kobiet i mężczyzn wykazują znaczne podobieństwo, co oznacza, że udziały osób w danym wieku wśród poszczególnych płci są zbliżone. Stopień podobieństwa obydwu struktur zmierzony został poprzez wyznaczenie wybranych, ilościowych wskaźników, proponowanych do tego rodzaju analiz (tabela 3).

Tabela 3. Wybrane miary podobieństwa struktur wieku respondentów według płci

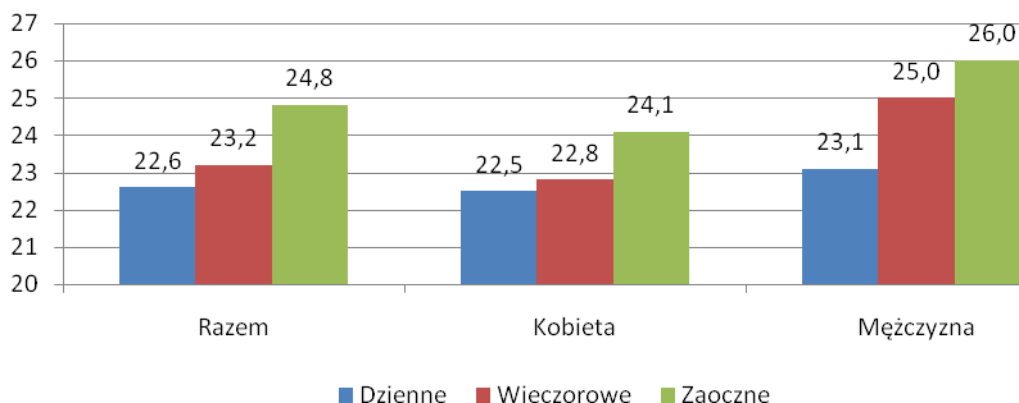
Rodzaj współczynnika podobieństwa	Wartość
Miara oparta na współczynniku Jeffreysa-Mattusita	0,8607
Miara oparta na współczynniku Bray'a-Curtisa	0,8342
Miara Walesiaka	0,7011
Miara podana przez Kukułę, oparta na metryce Minkowskiego	0,8342

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Obliczone zostały przy tym cztery różne miary, wskazujące na znaczący stopień podobieństwa analizowanych struktur. Celem takiego zabiegu było ograniczenie do minimum ewentualnych błędów we wnioskowaniu.

W toku prowadzonych analiz zauważono wyraźny związek ilościowy pomiędzy przeciętnym wiekiem osób studiujących a systemem (trybem) studiowania (rysunek 3). Otóż najmłodsze osoby pobierające naukę na ostatnich latach, to jednocześnie studenci studiów stacjonarnych (dziennych). Ich średni wiek wyniósł 22,6 lat, a przy tym także nieznacznie starsi byli mężczyźni (23,1) w porównaniu z kobietami (22,5).

Rysunek 3. Struktura wiekowa badanych

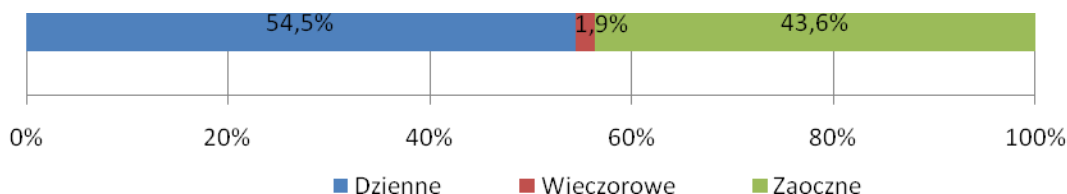
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Nieznacznie starsi okazali się studenci studiów wieczorowych (23,2), najstarszą grupę tworzyli zaś studenci korzystający z nauki w systemie studiów niestacjonarnych (zaocznych), których przeciętny wiek osiągnął poziom prawie 25 lat. W każdym przypadku też wiek kobiet uczących się na ostatnim roku studiów był niższy od wieku mężczyzn.

Ponad połowa (51%) poddanych badaniom studentów ostatnich lat studiów zadeklarowała, że korzystała z nauki w systemie określonym jako „bezpłatny”. W powszechnym rozumieniu sytuacja taka oznacza, że byli to studenci, którzy nie ponosili bezpośrednich kosztów związanych z faktem uczestnictwa w procesach dydaktycznych (czesne i inne formy odpłatności za możliwość uczęszczania na zajęcia). Druga część (49%) zadeklarowała fakt ponoszenia opłat związanych z nauką, przy czym grupę tą stanowili przede wszystkim studenci studiów wieczorowych i zaocznych (97,7% wszystkich studiujących w trybie innym niż stacjonarny). Średni wiek osób „płacących” za studia wyniósł 24 i pół roku, gdy tymczasem studenci korzystający z „bezpłatnej” edukacji byli przeciętnie o 1 rok i 10 miesięcy młodsi (22 lata i 8 miesięcy). Sytuacja tego rodzaju jest pochodną naturalnych procesów zachodzących w sferze edukacji wyższej w Polsce oraz funkcjonującego sposobu organizacji studiów, gdzie edukacja bezpłatna oferowana jest głównie w trybie stacjonarnym, natomiast studia wieczorowe i zaoczne, czyli umożliwiające np. pogodzenie pracy zawodowej z nauką, mają charakter odpłatny. Ze wskazanych powyżej powodów 95,5% badanych osób, które zadeklarowały wiek wyższy niż 30 lat, korzystało z płatnych form edukacji. Były to jednocześnie osoby pracujące zawodowo i w ich przypadku wyłącznie niestacjonarna, a więc odpłatna forma podnoszenia poziomu wykształcenia umożliwiała pogodzenie kilku typów aktywności.

W badanej grupie przeważali studenci studiów stacjonarnych (dziennych), stanowiąc 54,5% badanych (rysunek 4). Udział studentów korzystających z nauki w trybie niestacjonarnym (zaocznym) wyniósł 43,6%, najmniej natomiast było przedstawicieli studiów wieczorowych, którzy stanowili zaledwie 1,9% badanych.

Rysunek 4. Struktura badanych według trybu studiów

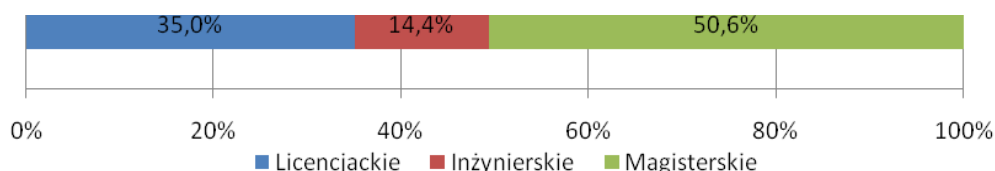

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Uzyskane wyniki wykazują zbieżność z danymi GUS z roku 2008, gdzie w przypadku województwa lubelskiego w trybie stacjonarnym studiowało prawie 59%, w trybie niestacjonarnym zaś 41% studentów.

Niewiele ponad połowa badanych (50,6%) to studenci ostatnich lat studiów magisterskich (rysunek 5). Z punktu widzenia tendencji zachodzących na rynku pracy osoby te tworzą więc grupę, która albo już zasilila zasoby pracujących, albo też w niedługiej przyszłości, podejmie pracę zawodową lub w najgorszym wypadku włączona zostanie do zasobów siły roboczej. Statystycznie niewiele było osób, które decydowały się po ukończeniu studiów magisterskich na kontynuowanie nauki w formie studiów doktoranckich, bez podejmowania aktywności zawodowej. Według danych statystycznych odsetek osób wybierających ten rodzaj ścieżki rozwoju wyniósł około 1,6% wszystkich studiujących.

Rysunek 5. Struktura badanych według poziomu i rodzaju studiów

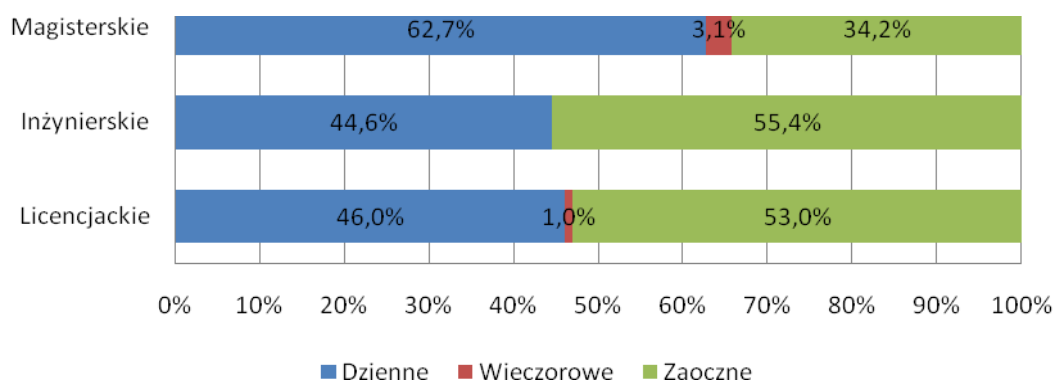

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Pozostała część badanych reprezentowała studentów na poziomie zawodowym inżynierskim i licencjackim. Studenci tego poziomu nauczania, po ukończeniu studiów pierwszego stopnia mają możliwość obrania kilku różnych ścieżek dalszego rozwoju. Mogą zarówno od razu zasilic część społeczeństwa czynną zawodowo, jak również mają możliwość podjęcia dalszego kształcenia w ramach studiów II stopnia. Często także podejmują decyzję o połączeniu pracy zawodowej i edukacji, wybierając przeważnie naukę w trybie niestacjonarnym (ponad 50% studentów studiów niestacjonarnych i wieczorowych w trakcie nauki pracowało na podstawie umowy o pracę, gdy tymczasem aktywność tego rodzaju zadeklarowało 7,5% studentów studiów stacjonarnych).

Studenci studiów magisterskich częściej w porównaniu z osobami pobierającymi naukę na poziomie zawodowym (studia inżynierskie i licencjackie) decydowali się na tryb stacjonarny (dzienny) – rysunek 6.

Rysunek 6. Tryb wybieranych studiów przez studentów na różnych poziomach nauczania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Spośród badanej grupy wyboru takiego dokonało 62,7% aspirujących do uzyskania tytułu magistra. Również częściej studenci tego poziomu zdecydowali się na studia w trybie wieczorowym (3,1%), gdy tymczasem wśród badanych nie znalazł się nikt pobierający naukę w trybie wieczorowym na studiach inżynierskich, a na licencjackich sytuację taką zadeklarował 1%.

W badanej grupie, wśród osób znajdujących się na ostatnich latach pierwszego stopnia nauczania wyższego (studia inżynierskie i licencjackie), przeważali studenci zaoczeni, zajmując w strukturze ponad 50% udział. Sytuacja tego rodzaju jest w znacznej mierze pochodną czynników regulacyjnych. Otóż, o ile relatywnie łatwo jest szerokiej grupie uczelni (głównie niepublicznych) uzyskać uprawnienia do prowadzenia nauki na I stopniu nauczania, o tyle możliwość realizacji studiów magisterskich obwarowana jest dodatkowymi rygorami. Prowadzi to do sytuacji, w której oferta edukacyjna na poziomie magisterskim, oferowana w trybie niestacjonarnym jest w zasadzie domeną uczelni publicznych, co wpływa na jej globalną podaż i tym samym udział w ogólnej ofercie edukacyjnej.

Wśród badanej grupy zdecydowanie przeważały osoby studiujące jeden kierunek. Ich odsetek przekraczał 89% badanych (tabela 4), a przy tym dodatkowo był wyższy w przypadku mężczyzn (92,8%) niż kobiet (87,6%).

Tabela 4. Liczba studiowanych kierunków

Wyszczególnienie	Razem	Kobieta	Mężczyzna
Studiuje 1 kierunek	89,3%	87,6%	92,8%
Studiuje 2 kierunki	10,7%	12,4%	7,2%

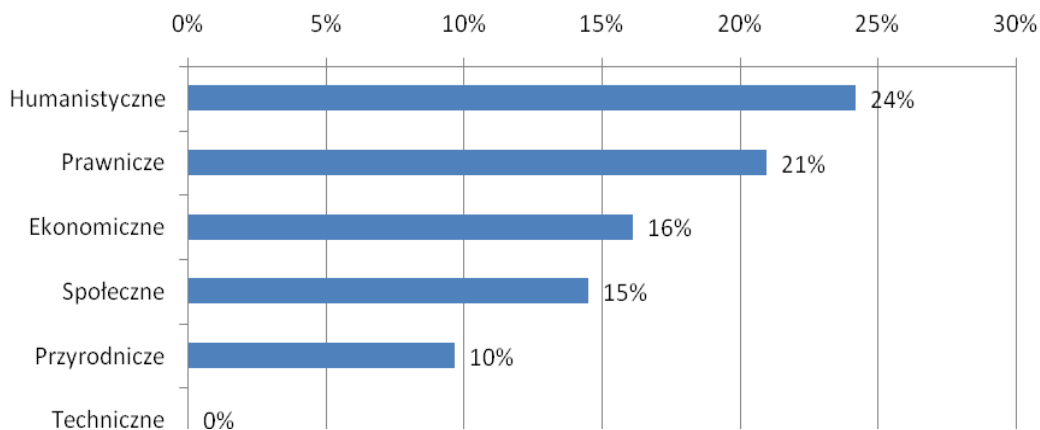
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Informacje w powyższej tabeli wskazują więc, że kobiety nieznacznie częściej i chętniej podejmowały wysiłek równoległego poznawania dwóch specjalności, aczkolwiek różnica nie posiadała charakteru istotnego statystycznie.

Prowadząc pogłębione badania w grupie studentów podejmujących trud nauki na dwóch kierunkach dokonano analiz, których celem było ustalenie czy decyzje o równoległym studiowaniu różnych kierunków są typowe dla pewnych specjalności, czy też nie występują żadne szczególne ośrodki koncentracji. Wyznaczone statystyki wskazały, iż największy udział wśród tej grupy badanych posiadały osoby studiujące różne kierunki nauk humanistycznych. Nieomal co czwarta osoba okazała się humanistą (rysunek 7). Nieznacznie tylko ustępowali im studenci

nauk prawnych łącznie z administracją, z której to grupy pochodziła co piąta osoba studiująca dwa kierunki studiów. Kolejną grupą pod względem liczebności (16%) okazali się studenci studiów ekonomicznych, przy czym w zbiorowości tej ujęto zarówno ekonomię, jak również finanse i bankowość oraz zarządzanie (zarządzanie i marketing).

Rysunek 7. Studenci podejmujący studia na dwóch kierunkach według dziedzin

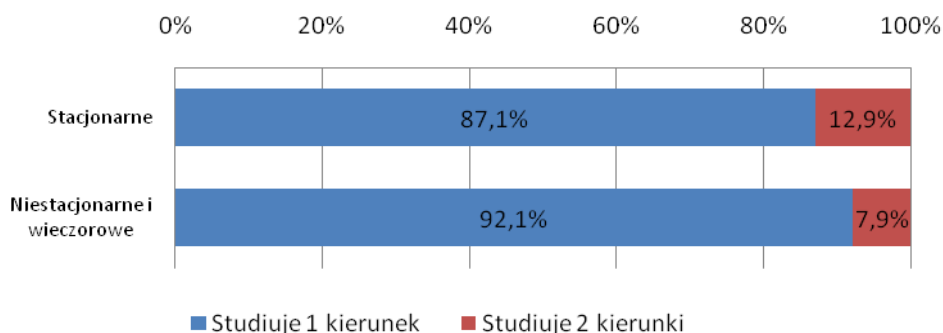

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Na kolejnym miejscu znaleźli się reprezentanci nauk społecznych (15%), a dalej przyrodniczych (10%) i technicznych (6%). Przedstawiciele innych dyscyplin w badanej grupie zajęli marginalny udział.

Jednoczesna nauka na dwóch kierunkach studiów była statystycznie częściej występującą cechą u studentów studiów stacjonarnych, rysunek 8.

Rysunek 8. Liczba kierunków studiowanych przez studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych

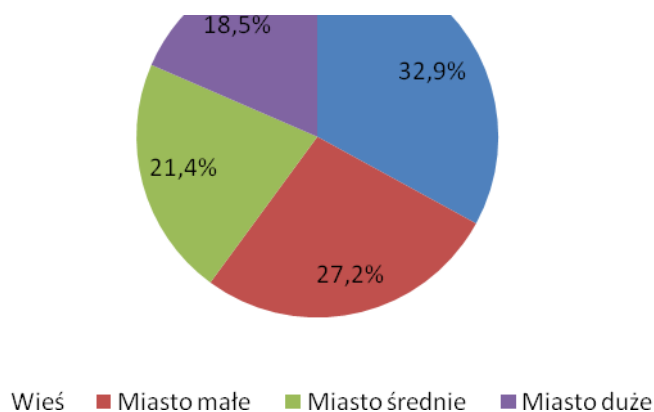
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Trud równoległej edukacji podjęło w tym wypadku prawie 13% badanych, gdy na studiach niestacjonarnych niecałe 8% zdecydowało się na więcej niż jeden kierunek nauczania. Zaobserwowane zróżnicowanie jest dosyć typowe, jeżeli weźmie się pod uwagę różny stopień obciążenia studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych zajęciami dodatkowymi. Otóż studenci „dzienni” znacznie rzadziej pracują zawodowo od studiujących w trybie innym niż niestacjonarny (patrz podrozdział: Wybrane cechy demograficzne i społeczne badanej próby), stąd częściej dysponują czasem, który mogą przeznaczyć chociażby na łączenie kilku kierunków studiów.

Ponad dwie trzecie badanej grupy to mieszkańcy miast (rysunek 9). Wśród mieszkańców miast dominowały osoby deklarujące zamieszkanie w miejscowościach małych (27,2%), tj. zgodnie kryteriami przyjętymi na etapie projektowania badań, liczących do 50 tysięcy mieszkańców. Mniejszy okazał się udział mieszkańców miast określonych jako średnie, tj. o liczbie

ludności pomiędzy 50 a 200 tysięcy (21,4%) oraz mieszkańców miast dużych, czyli liczących więcej niż 200 tys. zaewidencjonowanych osób (18,5%).

Rysunek 9. Wielkość miejscowości zamieszkania badanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza przekrojowa nie wykazała znaczących różnic w strukturze osób studiujących, pochodzących z miejscowości i miast o różnej wielkości (tabela 5). Oznacza to, że mniej więcej tyle samo osób mieszkających na wsi, w miastach małych i średnich studiowało na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych.

Tabela 5. Struktura studiujących na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych w zależności od miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Stacjonarne	Niestacjonarne
Wieś	51,6%	48,4%
Miasto małe	54,8%	45,2%
Miasto średnie	52,0%	48,0%
Miasto duże	60,6%	39,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Nieznacznie większa dysproporcja występowała w przypadku miast dużych, gdzie częściej wybierane były studia w trybie stacjonarnym. Wśród osób zamieszkujących tej wielkości ośrodki miejskie, 60,6% wybrało studia „dzienne”. Zaobserwowane zróżnicowanie tłumaczyć można chociażby stopniem dostępności do szkół wyższych. Wyższa dostępność w dużych ośrodkach miejskich stanowi niezaprzeczalnie czynnik skłaniający większą liczbę osób do podejmowania nauki w trybie dziennym.

Opisane powyżej odchylenie zauważalne jest również przy porównaniu wskaźników podobieństwa struktur wyliczonych dla wszystkich kombinacji rodzajów miejsc zamieszkania (tabela 6).

Tabela 6. Podobieństwo struktur studiujących w zależności od miejsca zamieszkania

Rodzaj współczynnika podobieństwa	Wieś/Miasto małe	Wieś/Miasto średnie	Wieś/Miasto duże	Miasto małe/Miasto średnie	Miasto małe/Miasto duże	Miasto średnie/Miasto duże
Oparta na współczynniku Jeffreysa-Mattusita	0,9772	0,9969	0,9359	0,9803	0,9587	0,9389
Oparta na współczynniku Bray'a-Curtisa	0,9679	0,9956	0,9101	0,9722	0,9423	0,9144
Miara Walesiaka	0,8207	0,9339	0,7002	0,8334	0,7597	0,7075

Podana przez Kukułę, oparta na metryce Minkowskiego	0,9679	0,9956	0,9101	0,9722	0,9423	0,9144
---	--------	--------	--------	--------	--------	--------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

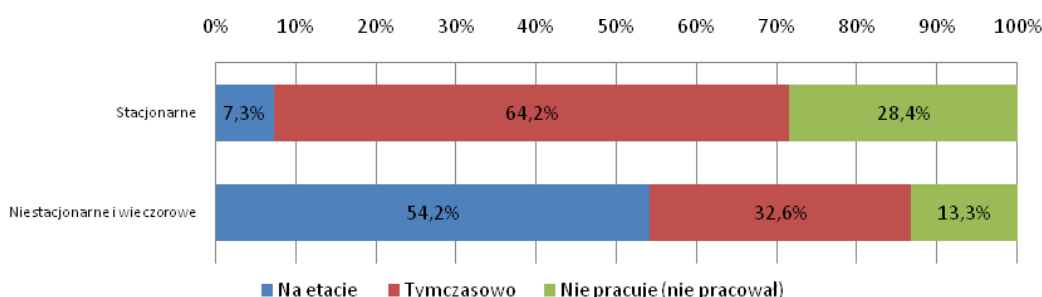
W tabeli powyżej zauważalne jest, że miary podobieństwa przybierają mniejsze wartości, gdy w parze porównywanych struktur występuje duże miasto (kolumny oznaczone kolorem zielonym). W pozostałych przypadkach ich wartość wskazuje na występowanie wyższego podobieństwa.

Zaledwie co czwarta z badanych osób (24,9%) zadeklarowała, że pozostaje w stałym związku. Z punktu widzenia analizowanej cechy nie wystąpiły też różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami, gdzie w obydwu przypadkach odsetek osób pozostających w związku wyniósł 25%. Osoby pozostające w związku były przeciętnie nieomal trzy lata starsze od osób deklarujących stan wolny. Średni wiek pierwszej podgrupy wyniósł 25,7 lat, drugiej natomiast 22,9 lat.

Ponad 78% badanych wskazało, że w trakcie studiów pracowało lub pracuje zawodowo, przy czym prawie połowa (49,6%) zadeklarowała wykonywanie pracy tymczasowej (dorywczej), natomiast 28,6% godziło naukę z pracą na tzw. etacie.

Znaczne różnice w charakterze pracy zawodowej wykonywanej podczas studiów zauważalne były przy porównaniu studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych (rysunek 10).

Rysunek 10. Charakter wykonywanej pracy podczas studiów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Okazało się bowiem, że zaledwie 7,3% studentów studiów stacjonarnych było w stanie pogodzić aktywność zawodową, zawiązaną na umowę o pracę lub pokrewnym stosunkiem zatrudnienia z nauką, gdy tymczasem sytuacja taka była typowa dla ponad 54% studentów studiów niestacjonarnych i wieczorowych.

Osoby studiujące w trybie stacjonarnym za to znacznie częściej podejmowały pracę tymczasową i dorywczą (64,2%), gdy wśród studentów niestacjonarnych ten charakter zatrudnienia deklarowało o połowę mniej osób. Istotnie więcej też studentów studiów stacjonarnych zadeklarowało, iż nie łączyło żadnej pracy zawodowej ze studiami (28,4%), podczas gdy studentów studiów niestacjonarnych oraz zaocznych w podobnej sytuacji było nieco ponad 13%.

Zróżnicowanie struktur aktywności zawodowej studiujących na studiach dziennych i zaocznych potwierdziły relatywnie niskie wartości odpowiednich wskaźników podobieństwa (tabela 7).

Tabela 7. Podobieństwo struktur aktywności zawodowej studiujących na studiach stacjonarnych oraz niestacjonarnych i wieczorowych

Rodzaj współczynnika podobieństwa	Wartość
Oparta na współczynniku Jeffreysa-Mattusita	0,6140
Oparta na współczynniku Bray'a-Curtisa	0,5318
Miara Walesiaka	0,4266
Podana przez Kukułę, oparta na metryce Minkowskiego	0,5318

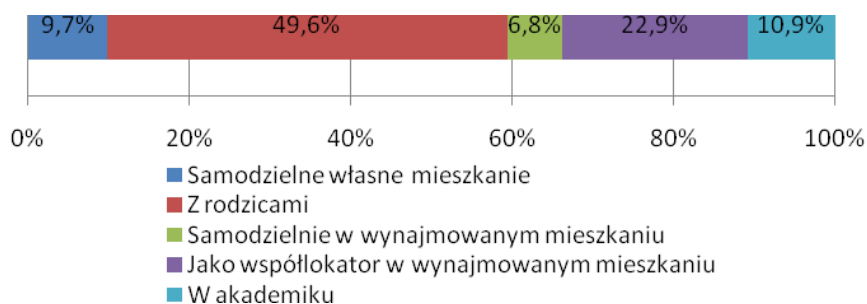
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W zależności od konkretnego miernika struktury uznać można za mało podobne.

Prawie połowa badanych studentów ostatnich lat studiów zawodowych i magisterskich oświadczyła, że w czasie pobierania nauki mieszkała z rodzicami we wspólnym gospodarstwie domowym (rysunek 11). Kolejnym pod względem częstości wskazań było mieszkanie jako jeden z kilku lokatorów w wynajmowanym mieszkaniu. Tego rodzaju formę zabezpieczenia pobytu w trakcie studiów poza miejscem zamieszkania wskazało nieomal 23% badanych.

Rysunek 11. Miejsce mieszkania podczas studiów

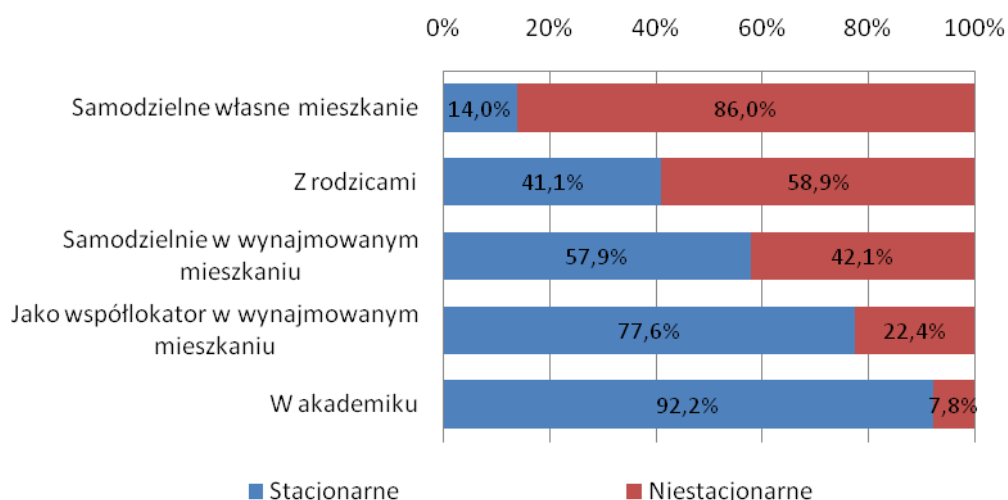

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Niecałe 11% mieszkało w akademiku, a nieco poniżej 10% we własnym mieszkaniu lub domu. Najniższy był udział osób deklarujących, że na czas pobytu podczas studiów wynajmowali mieszkanie samodzielne. Stanowili oni prawie 7% wszystkich, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie o sposób zabezpieczenia mieszkania w trakcie nauki.

Porównanie miejsca zamieszkania podczas studiów w zależności od ich trybu wykazało znaczne zróżnicowanie pomiędzy studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych łącznie z wieczorowymi (rysunek 12).

Rysunek 12. Miejsce mieszkania podczas studiów przez studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zaledwie 14% osób deklarujących posiadanie własnego mieszkania to studenci studiów stacjonarnych. Wśród osób mieszkających z rodzicami studenci „dzienni” okazali się w mniejszości, stanowiąc niewiele ponad 41%. Słuchacze studiów stacjonarnych zdominowali natomiast grupę osób samodzielnie wynajmujących mieszkanie, stanowiąc nieomal 60%

wszystkich badanych korzystających z tego rodzaju formy zabezpieczenia warunków mieszkaniowych w czasie nauki.

Także ponad trzy czwarte (77,6%) studentów wynajmujących mieszkanie wspólnie z innymi osobami okazało się być studentami korzystających z nauki w trybie stacjonarnym, a wśród mieszkańców akademików, studenci ci całkowicie dominowali, z udziałem ponad 92%.

Przeciętne wydatki osób studiujących na ostatnim roku studiów zostały poddane analizie w trzech płaszczyznach:

1. Wydatki bezpośrednio związane z nauką, jak chociażby wydatki na podręczniki, czesne, szkolenia, zajęcia dodatkowe i inne mające bezpośredni wpływ na proces edukacyjny.
2. Wydatki związane z utrzymaniem w trakcie nauki, do których zaliczono koszty zamieszkania, w tym wynajem, dojazdy, wyżywienie oraz inne wydatki o charakterze pomocniczym.
3. Wydatki pozostałe, związane z kulturą, rozrywką, a także zaspokajaniem innych potrzeb niezwiązanych z nauką i edukacją.

W toku badań bezpośrednich podjęto próbę ustalenia wysokości miesięcznych wydatków na powyżej zdefiniowane cele.

Przeciętny poziom wydatków ponoszonych przez badaną grupę, związanych bezpośrednio z realizacją celów edukacyjnych wyniósł 223 zł miesięcznie. Obliczenia wykazały jednocześnie relatywnie dużą zmienność kwot wydatkowanych przez poszczególne osoby, która mierzona odchyleniem standardowym wyniosła 319 zł. Sytuacja taka wskazała na występowanie w praktyce bardzo dużego zróżnicowania badanych z punktu widzenia środków, jakie są skłonni oraz jakie muszą wyasygnować w związku z uczestnictwem w procesie edukacyjnym. Przeciętnie najwięcej, badane osoby wydawały na własne utrzymanie podczas studiów. Średni miesięczny poziom wydatkowania służącego zaspokajaniu tej grupy potrzeb wyniósł 385 zł, wykazując jednocześnie, podobnie jak w przypadku wydatków bezpośrednio związanych z edukacją, bardzo wysoki poziom zmienności. Odchylenie standardowe wyniosło 314 zł, co przełożyło się na odpowiednio wysoką wartość współczynnika zmienności, przekraczającą 81%.

Kultura, rozrywka oraz inne aktywności o zbliżonym charakterze obciążały budżety studenckie w mniejszym stopniu. Badane osoby na ten cel wydatkowały miesięcznie przeciętnie 181 zł, aczkolwiek, także i w tym wypadku zaobserwowano znaczące zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi osobami, sięgające bezwzględnego poziomu 178 zł, co oznaczało zmienność względną w wysokości 98,5%.

Tabela 8. Przeciętne wydatki badanych na wyróżnione cele

Wyszczególnienie	Wydatki przeciętne
Wydatki bezpośrednio związane z nauką	223
Wydatki związane z utrzymaniem w trakcie nauki	385
Wydatki pozostałe związane z kulturą, rozrywką	181

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zgodnie z oczekiwaniami kwoty wydatkowane na cele bezpośrednio związane z nauką były znacznie wyższe wśród studentów studiów niestacjonarnych (łącznie z wieczorowymi) w porównaniu ze studentami studiów stacjonarnych (tabela 9). Ci pierwsi przeciętnie miesięcznie wydawali 312 zł, gdy średnia dla drugiej podgrupy była o połowę niższa. Sytuację tą można uznać za typową, gdy weźmie się pod uwagę, że główną składową wydatków bezpośrednio skierowanych na edukację jest czesne, występujące powszechnie w przypadku studiów niestacjonarnych, a znacznie rzadziej w przypadku studiów określanых potocznie jako „dienne”.

Tabela 9. Przeciętne wydatki na wyróżnione cele ponoszone przez studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych (zł)

Wyszczególnienie	Stacjonarni	Niestacjonarni
Wydatki bezpośrednio związane z nauką	152	312
Wydatki związane z utrzymaniem w trakcie nauki	421	340
Wydatki pozostałe związane z kulturą, rozrywką	163	204

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Studenci studiów stacjonarnych natomiast ponosili przeciętnie większe koszty związane z utrzymaniem podczas studiów, czyli głównie związane z zabezpieczeniem potrzeb mieszkaniowych, wyżywienia, dojazdów i innych wydatków o zbliżonym charakterze. Również w tym wypadku wydaje się występować logiczny związek pomiędzy ponoszonymi wydatkami a trybem nauki. Studenci stacjonarni musieli zabezpieczyć swoje potrzeby związane z mieszkaniem i wyżywieniem, co znalazło odzwierciedlenie w przytoczonych wartościach średnich. Osoby korzystające z nauki w trybie niestacjonarnym przeciętnie o 40 zł więcej natomiast wydawały na szeroko rozumianą kulturę i rozrywkę. Wiązać się to może z faktem, że były to w przewadze osoby pracujące zawodowo, a więc dysponujące własnymi zasobami środków pieniężnych, które mogły przeznaczyć na tego rodzaju cele konsumpcyjne.

Zgromadzone informacje pierwotne ukazały nieznaczną różnicę w wysokości kwot przeznaczonych bezpośrednio na naukę występującą pomiędzy kobietami i mężczyznami (tabela 10). Kobiety wydatkowały przeciętnie 234 zł miesięcznie i przewyższały o 33 złote wydatki mężczyzn.

Tabela 10. Przeciętne wydatki na wyróżnione cele ponoszone przez kobiety i mężczyzn (zł)

Wyszczególnienie	Kobieta	Mężczyzna
Wydatki bezpośrednio związane z nauką	234	201
Wydatki związane z utrzymaniem w trakcie nauki	386	383
Wydatki pozostałe związane z kulturą, rozrywką	147	248

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Przedstawiciele obydwu płci przeznaczali prawie identyczną kwotę na wydatki pośrednio związane z procesem edukacyjnym, która nieznacznie przekraczała 380 zł. Natomiast mężczyźni średnio prawie 100 zł więcej wydawali na zaspokajanie potrzeb związanych z kulturą, rozrywką i innymi wydatkami towarzyszącymi spędzaniu czasu wolnego.

Pewne prawidłowości zauważalne były w poziomie wydatków, analizowanym z punktu widzenia liczebności (wielkości) miejsca zamieszkania badanych osób (tabela 11). Otóż okazało się, że mieszkańcy wsi, miast małych i średnich wydawali przeciętnie o kilkadziesiąt złotych więcej (średnio 234, 225 i 238 zł) na potrzeby związane bezpośrednio z nauką, niż mieszkańcy miast dużych (188 zł). Mieszkańcy mniejszych miast ponosili także wyższe wydatki zaspokajając cele pośrednio służące realizacji procesów dydaktycznych (mieszkanie, wyżywienie, dojazdy itp.) w porównaniu do osób pochodzących z miast liczących ponad 200 tys. mieszkańców. W tym wypadku zauważalna była dodatkowa prawidłowość, mianowicie największe wydatki ponosili mieszkańcy wsi (średnio 423 zł), mieszkańcy miast małych i średnich w zasadzie wydawali przeciętnie tyle samo (odpowiednio 380 i 382 zł), natomiast najniższe kwoty zadeklarowali mieszkańcy miast dużych (328 zł). Odwrotnie natomiast wyglądała sytuacja, jeżeli weźmie się pod uwagę wydatki na cele niezwiązane z edukacją i nauką, a służące zaspokajaniu potrzeb

charakterystycznych dla spędzania wolnego czasu. Najmniej na tego rodzaju cele wydawali mieszkańcy wsi, gdyż zaledwie przeciętnie około 145 zł miesięcznie.

Tabela 11. Przeciętne wydatki na wyróżnione cele ponoszone przez osoby reprezentujące miejscowości różnej wielkości (zł)

Wyszczególnienie	Wieś	Miasto małe	Miasto średnie	Miasto duże
Wydatki bezpośrednio związane z nauką	234	225	238	188
Wydatki związane z utrzymaniem w trakcie nauki	423	380	382	328
Wydatki pozostałe związane z kulturą, rozrywką	145	185	201	217

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W tym czasie osoby pochodzące z małych miast średnio na rozrywkę i kulturę wydawały 185 zł, mieszkańcy miast średnich 201 zł, a miast dużych 217 zł. Analiza związków ilościowych zmierzonych przy zastosowaniu współczynnika korelacji liniowej Pearsona (patrz tabela 12) potwierdziła występowanie omówionych powyżej prawidłowości i jednocześnie pozwoliła na sformułowanie wniosków o charakterze ogólnym.

Tabela 12. Macierz korelacji przeciętnych wydatków na różne cele

	Wydatki bezpośrednio związane z nauką	Wydatki związane z utrzymaniem w trakcie nauki	Wydatki pozostałe związane z kulturą, rozrywką
Wydatki bezpośrednio związane z nauką	1	0,868	-0,625
Wydatki związane z utrzymaniem w trakcie nauki		1	-0,929
Wydatki pozostałe związane z kulturą, rozrywką			1

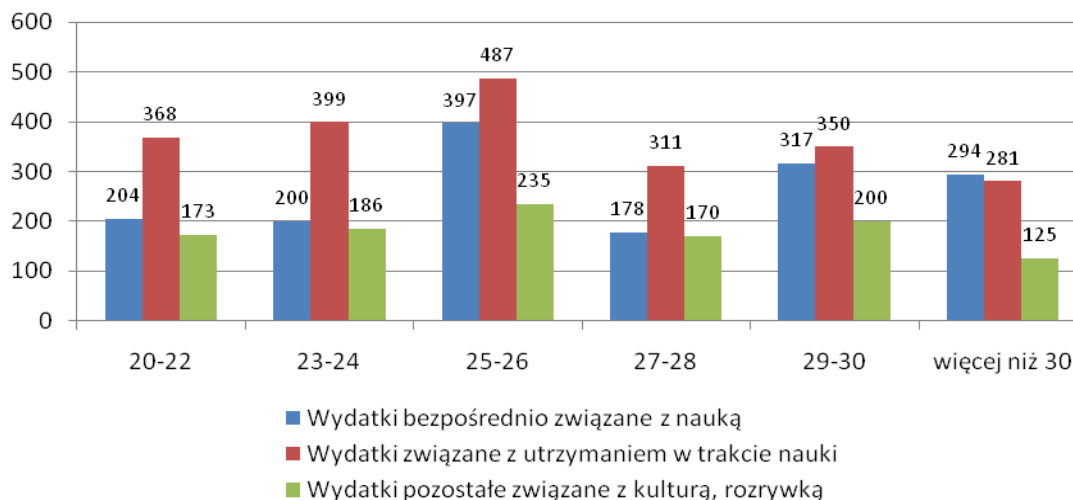
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Otóż stwierdzić można, że:

1. Im mniejsza miejscowość, tym wyższy poziom wydatków bezpośrednio związanych z nauką. Siła liniowego związku wyniosła dla tak sformułowanej prawidłowości ponad 70% (przyjęto kodowanie, w którym oznaczono wieś liczbą 1, miasto małe liczbą 2 itd., a następnie obliczono współczynnik korelacji liniowej Pearsona pomiędzy zakodowaną numeracją miejscowości a wydatkami skierowanymi bezpośrednio na naukę. Uzyskano wartość współczynnika wynoszącą -0,710).
2. Wyższym wydatkom bezpośrednio związanym z nauką towarzyszą wyższe wydatki służące utrzymaniu w trakcie nauki. Siła związku liniowego tych dwóch kategorii mierzona współczynnikiem korelacji liniowej Pearsona wynosi 86,8%.
3. Wyższym wydatkom na naukę i utrzymanie podczas realizacji procesu studiowania towarzyszą niższe kwoty wydatkowane na cele rozrywkowe. Korelacja liniowa pomiędzy wydatkami na naukę i rozrywkę wynosi (-62,5%), a pomiędzy wydatkami na utrzymanie i rozrywkę (-92,9%)

Przeciętnie najwyższy poziom wydatków związanych bezpośrednio z nauką oraz wydatków służących utrzymaniu podczas studiów zaobserwowany został wśród badanych w wieku zawierającym się w przedziale 25-26 lat (rysunek 13).

Rysunek 13. Wydatki na określone cele wśród różnych grup wiekowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Osoby te przeciętnie miesięcznie wydatkowały 397 zł na naukę oraz 487 zł na utrzymanie. Relatywnie dużo wydawały też na cele kulturalne i rozrywkowe, tj. średnio około 235 zł.

Wśród pozostałych grup wiekowych zauważalne było, że osoby młodsze (20-26 lat) ponosiły relatywnie wyższe wydatki na utrzymanie podczas studiów w porównaniu z reprezentantami w wieku około 30 lat i starszymi. Prawidłowość ta jest dosyć typowa, gdyż ludzie młodzi to częściej studenci studiów stacjonarnych, mieszkający poza domem w ośrodkach akademickich, a więc z konieczności zmuszeni do ponoszenia zwiększonych kosztów pobytu. Starsi natomiast, niejednokrotnie pracujący zawodowo, częściej uczęszczają na płatne studia niestacjonarne, w przypadku których proces dydaktyczny prowadzony jest w dni wolne.

Psychologiczne aspekty wyboru kariery zawodowej

Okres wczesnej dorosłości związany jest z wyborem ścieżki aktywności życiowej i, co za tym idzie, planowaniem własnej kariery zawodowej. Dokonywane wybory mogą ulegać zmianie wraz z osiągnięciem kolejnych faz rozwoju. Charakterystyczna dla wczesnej dorosłości jest eksploracja. Wiąże się to z dążeniem do poszukiwania pracy, z której młody człowiek osiągnie największe korzyści. Na ogół są to korzyści finansowe, co wynika z potrzeby usamodzielnienia się i odseparowania od wpływów rodziców. Dlatego młodzi ludzie gotowi są do wyrzeczeń czy nawet dyskomfortu, jeśli ma to prowadzić do uzyskania sukcesu materialnego.

W ramach podjętych badań dążono do określenia czynników decyzyjnych, związanych z planowaniem własnej kariery zawodowej, dominujących u młodych dorosłych z regionu Lubelszczyzny.

Zgodnie z podejściem systemowym przyjęto założenie, iż człowiek z towarzyszącymi mu przemianami rozwojowymi nie funkcjonuje w izolacji. Jego zachowania, a zatem również podejmowane decyzje wynikają z szeregu wzajemnie powiązanych czynników, takich jak przebieg procesu rozwoju, osobiste doświadczenia, uwarunkowania ekonomiczne i społeczno-kulturowe.

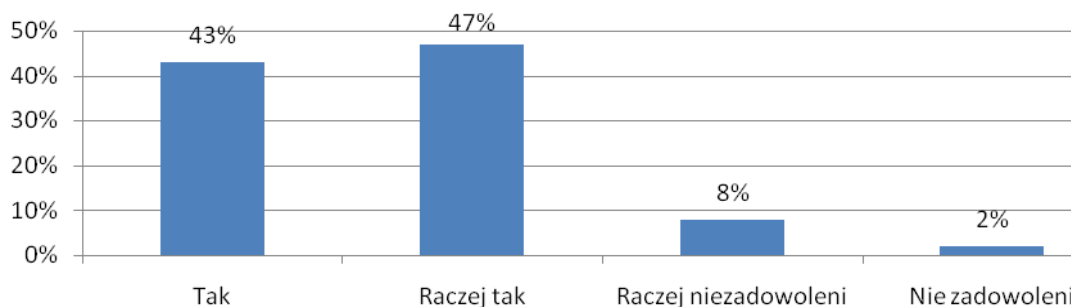
W planowaniu kariery zawodowej istotną rolę odgrywa również szacowanie skutków podejmowanych działań w czasie. Młodzi ludzie skłonni są do podejmowania ryzyka, jeśli wiąże się ono z natychmiastowymi a przynajmniej nieodległymi czasowo konsekwencjami w postaci korzyści finansowej. Dlatego częściej zmieniają pracę, a w poszukiwaniu jej przeszkodą nie jest odległość czy uciążliwość. Stąd częste decyzje o emigracji zarobkowej na określony czas. Perspektywa skutków odległych jest na ogół ignorowana. Dlatego w decyzjach odnoszących się do podejmowanej pracy młodzi ludzie nie uwzględniają na ogół skutków przeciążenia fizycznego lub psychicznego, jakie mogą pojawić się w przyszłości. Postawa „już chcę posiadać” sprzyja podejmowaniu działań ryzykownych np. zaciąganiu kredytów, bez uwzględnienia realnych możliwości ich spłaty. Zatem istotnym czynnikiem warunkującym podejmowanie decyzji jest „osobisty interes”.

Poczucie korzyści osobistej warunkowane jest między innymi przez poziom wykształcenia, wiek, płeć. Osoby o wyższym wykształceniu mają skłonność do zachowań „prorynkowych”, są aktywniejsze, nastawione zadaniowo. Im niższe wykształcenie, tym wyraziściej ujawnia się postawa roszczeniowa (np. państwo powinno zapewnić obywatelowi stałą i godziwie płatną posadę). Niski poziom wykształcenia sprzyja oczekiwaniom kontroli zewnętrznej, czyli kontroli państwa nad rynkiem pracy, płacami, produkcją i zbytem. Osoby o niskim wykształceniu są nastawione na poszukiwanie źródeł bezpieczeństwa. Im wyższe wykształcenie, tym większa aprobatą dla przemian gospodarczych czy ekonomicznych. Prawdopodobnie wynika to z faktu umiejętności przewidywania, iż zmiany systemowe mogą stanowić zapowiedź korzyści, nowej szansy.

Ludzie wkraczający w fazę wczesnej dorosłości mają ponadto skłonność do zawiązania szans zajścia zdarzeń pozytywnych i zaniżania szans zajścia zdarzeń niepożądanych (raczej „zmienię pracę na lepszą” niż „mogę zostać zwolniony i pozostawać bez pracy”). Jest to efekt myślenia życzeniowego, powiązanego ściśle z siłą potrzeb konsumpcyjnych typowych dla tego okresu życia. Osoby w średnim wieku raczej pragną stabilizacji i dążą do utrzymania zdobytej pozycji.

W ramach podjętych badań starano się określić satysfakcję respondentów z dotychczas dokonanych wyborów, związanych z kierunkiem studiów. Uzyskane wyniki obrazuje rysunek 14.

Rysunek 14. Satysfakcja z wybranego kierunku studiów (% respondentów).

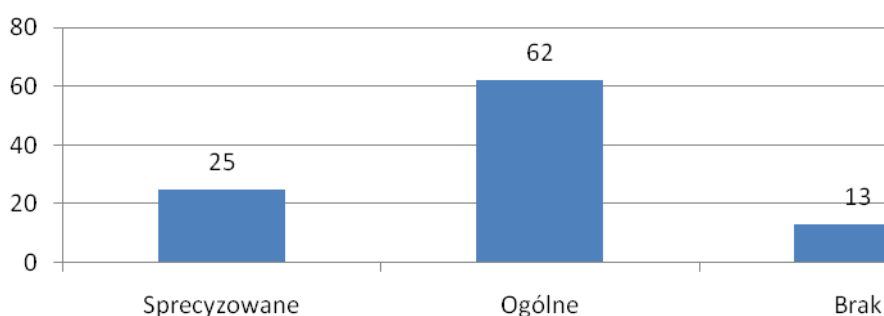

Źródło: Opracowanie własne.

Rozkład wyników wskazujących na zadowolenie respondentów z kierunku wybranych studiów jest wysoki i wynosi 90%, zaś jedynie 10% osób nie jest usatysfakcjonowanych. Jednocześnie 62% badanych deklaruje, iż ponowiłaby swój wybór. Jedynie 24% zmieniłoby studia na całkowicie odmienne od podjętych. Pozostali respondenci skłonni byłiby raczej do zmiany formy kształcenia (tryb stacjonarny/niestacjonarny) a nie do zmiany kierunku. Są to bardzo optymistyczne dane, wskazujące na świadome i dojrzałe decyzje młodych dorosłych. Dodatkowo pozytywnym jest fakt, iż ponad połowa respondentów przy wyborze studiów kieruje się zainteresowaniami. Na pytanie o to, co skłoniło respondentów do wyboru kierunku studiów najczęściej wskazań (przy możliwości wielokrotnego wyboru) dotyczyło zainteresowań (57% wyborów), perspektyw znalezienia pracy po studiach (40% wyborów) oraz odległości od miejsca zamieszkania (33% wyborów). Wśród niewymienionych w ankiecie, a możliwych do wskazania przez samego respondenta motywów dokonywania wyboru kierunku studiów pojawiły się jednak również wskazania na przypadek oraz nie dostanie się na studia „pierwszego wyboru”.

Wobec wyżej przedstawionych wyników interesująca staje się kwestia stopnia zdefiniowania przez respondentów preferencji zawodowych. Obrazuje to rysunek 15.

Rysunek 15. Preferencje zawodowe respondentów (% odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne.

Jak pokazuje wykres zaledwie 25% badanych ma sprecyzowane preferencje zawodowe. Aż 62% ma jedynie ogólne ich wyobrażenie. Uzyskany wynik stanowi potwierdzenie eksploracyjnego charakteru działań młodych ludzi. Poszukują oni odpowiednich dla siebie zadań, dążą do sprawdzenia własnych umiejętności w praktyce. Ich decyzje często nie mają charakteru ostatecznego. Są związane raczej z próbą określenia własnej tożsamości.

Interesujące są również wybory dokonywane przez respondentów, dotyczące czynników wpływających na wybór zawodu. Finansowa atrakcyjność zawodu brana jest pod uwagę przez 58%, podczas gdy dla 12% nie ma ona żadnego znaczenia. Równie ważne znaczenie ma możliwość realizowania kariery (53% wyborów), oraz dostępność do miejsca pracy (52% wyborów). Ciekawy jest stosunek badanych do kwestii prestiżu zawodu. Ten czynnik brany jest pod uwagę

przez 45% badanych. Sugeruje to, że zawody dobrze płatne nie są postrzegane jako prestiżowe, a zawody prestiżowe nie są przez badanych traktowane jako dobrze płatne.

Respondenci przy wyborze zawodu nie kierują się na ogół rodzinnymi tradycjami. Uwzględnia je zaledwie 8% respondentów. Podobnie niewielkie znaczenie (7% wyborów) ma presja rodziny i otoczenia. Koneksje rodzinne uznane zostały za czynnik mający znaczenie dla podejmowanych wyborów przez 23% badanych. Zaprezentowane wyżej wyniki skonfrontowano z wyobrażeniami respondentów, dotyczącymi warunków, jakie powinna spełniać idealna praca. Okazało się, że 61% badanych kojarzy idealną pracę z atrakcyjnymi warunkami finansowymi. Wynik ten stanowi potwierdzenie wyżej wskazanego faktu, iż najważniejszym czynnikiem przy wyborze zawodu przez młodych dorosłych jest atrakcyjność finansowa pracy. Jednocześnie zaledwie 43% respondentów gotowych jest na poszukiwanie pracy interesującej. Należy tu przypomnieć, że 57% respondentów wymieniło pasję, hobby czy zainteresowania, jako najważniejszy z czynników decydujących o wyborze kierunku studiów. Jest to swoista rozbieżność, wskazująca na różne determinanty decyzji dotyczących studiów i pracy. Przyczyny tego stanu rzeczy mogą być różne. Mogą wynikać z faktu, iż decyzje podejmowane z chwilą wyboru kierunku kształcenia są przypadkowe, nie w pełni przemyślane lub narzucone przez otoczenie. Nie jest też wykluczone, że etap studiów traktowany jest jako ostatni moment na realizację marzeń, zaś doświadczenia, jakie w praktyce zdobywa młody człowiek istotnie zmieniają jego sposób wartościowania i skłaniają do weryfikacji podjętych decyzji.

Badania pokazują, iż młodzi dorośli w niewielkim stopniu doceniają możliwość awansu. Zaledwie 21% wskazało ten czynnik, jako wyznacznik idealnej pracy. Natomiast charakterystyczne dla tej fazy życiowej, co znajduje potwierdzenie także w innych prowadzonych badaniach, jest nieprzecenianie bezpieczeństwa i stabilności zatrudnienia. Za istotną cechę idealnej pracy uznało ten czynnik 16% respondentów. Literatura psychologiczna podaje liczne uzasadnienia dla niskich wyborów czynnika stabilności. Wynika to między innymi z charakterystycznego dla młodych ludzi dążenia do ustalenia własnej tożsamości, podejmowanie prób samodzielnego, niezależnego życia. Podobnie więc niskie jest zainteresowanie miłą atmosferą w pracy (14% wyborów), bowiem praca w tym wieku nie jest jeszcze na ogół postrzegana jako docelowa.

Kolejnym zaskoczeniem jest niskie szacowanie prestiżu pracy idealnej (4%), zwłaszcza, że w pytaniu (pkt. 8), dotyczącym czynników wpływających na wybór zawodu prestiż zawodu był wskazywany przez 48% badanych. Również niewielki odsetek badanych (7%) wskazuje na społeczną użyteczność pracy idealnej.

Na pytanie dotyczące tego, w jakim stopniu wybrany kierunek studiów ułatwi podjęcie oczekiwanej pracy jedynie 43% wskazuje na bardzo duży lub duży stopień. Oznacza to, że ponad połowa respondentów studiując wybrany kierunek nie oczekuje w perspektywie podjęcia pracy zgodnej z wyuczonymi kwalifikacjami. Z badań wynika ponadto, iż 56% respondentów ocenia swoje szanse i perspektywy zawodowe po ukończeniu wybranego kierunku studiów jako bardzo dobre lub zadowolające. Pozostali (44%) szacują te szanse jako niepewne lub bardzo złe.

Zaledwie 18% uważa też, że zajęcia teoretyczne realizowane w trakcie studiów mogą być przydatne dla przyszłych obowiązków zawodowych. Nie musi to jednak oznaczać, że zajęcia teoretyczne nie są realizowane pod kątem przydatności zawodowej. Często studentom nie zwraca się uwagi na wzajemne powiązanie treści teoretycznych z praktycznymi umiejętnościami. Należy jednak podkreślić, iż blisko połowa badanych (48%) docenia praktyczne doświadczenia wykładowców. Z pewnością wiąże się to ze swobodą prowadzenia i atrakcyjnością zajęć: wykładowcy z praktycznym doświadczeniem odwołują się często do przykładów, dzięki którym teoretyczne aspekty wykładu stają się zrozumiałe i interesujące. Studenci doceniają możliwość realizacji zajęć praktycznych (65%) i praktyk zawodowych (58%). Jednak zaledwie 38% docenia znaczący wpływ możliwości odbycia stażu na wypełnianie przyszłych obowiązków zawodowych.

Interesująca jest również ocena wpływu wyposażenia uczelni na kształtowanie umiejętności wypełniania zadań zawodowych. Otóż 41% studentów traktuje ten czynnik jako istotny, ale 21% nie dostrzega związku między wyposażeniem uczelni a własnymi umiejętnościami zawodowymi. Może to wskazywać na słabą aktywność uczelni w zakresie korelowania teorii i praktyki.

Możliwości związane z przygotowaniem do aktywności zawodowej, wynikające z działania w organizacjach studenckich docenia 27% badanych. Jednak drugie tyle nie widzi korzyści z takich form zaangażowania.

Analizie poddano również wybory młodych dorosłych, związane z formą zatrudnienia. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż zaledwie 16% doceniło bezpieczeństwo pracy, jako czynnik zwiększający jej atrakcyjność, jednak aż 55% wybrałoby, jako najdogodniejszą formę zatrudnienia etat. Pierwsza stała praca jest najważniejszym celem dla 49% respondentów. Na podjęcie własnej działalności gospodarczej zdecydowanych jest zaledwie 28% badanych osób. Możliwość realizowania e-pracy jest atrakcyjna zaledwie dla 2% respondentów. Jednocześnie atrakcyjność pracy w sferze budżetowej podkreśla 24%, zaś dla 19% atrakcyjna byłaby własna działalność gospodarcza. Wyniki te wskazują na niezdecydowanie młodych ludzi, co do sfery świadczonej pracy.

Badani zostali poproszeni również o wskazanie czynników wpływających na możliwość znalezienia atrakcyjnej pracy. Możliwe były wielokrotne wybory. Najczęściej wskazywanym czynnikiem była komunikatywność, umiejętności nawiązywania kontaktów i doświadczenie zawodowe (ponad 70% wyborów). Dla 68% istotne są kompetencje zawodowe, determinacja, motywacja oraz znajomość języków obcych. Ponad 60% zwraca uwagę na wykształcenie, certyfikaty i uprawnienia oraz dyspozycyjność. Dla połowy respondentów liczą się elastyczność w dostosowaniu się do wymogów rynku pracy (57%) oraz znajomości (53%). Mniej niż połowa docenia rolę mobilności i cech charakteru.

Podsumowując uzyskane wyniki należy podkreślić dość słabą orientację młodych dorosłych w perspektywnym ujmowaniu rynku pracy. Ich wybory są raczej efektem krótkoterminowych planów. Młodzi ludzie realizują bieżące cele i zadania. Przy wyborze studiów kierują się raczej ich subiektywną atrakcyjnością, nie zaś użytecznością wynikającą z perspektyw np. znalezienia pracy w przyszłości. Taki styl działania wynika prawdopodobnie z braku doświadczeń na wcześniejszych etapach edukacji (wiążących się m.in. z wyborem profilu klasy). Problemy zarysowane w prezentowanych badaniach dotyczą przede wszystkim umiejętności ustalania przez młodych ludzi związku między kierunkiem kształcenia a jego praktyczną przydatnością. Nawet, jeśli uznamy, że z psychologicznego punktu widzenia takie postawy są typowe, powiązane z eksploracyjnym stylem aktywności, to z praktycznego punktu odniesienia są one mało użyteczne a przede wszystkim kosztowne. Należy bowiem liczyć się z tym, że młody człowiek pozostający często przez okres studiów na utrzymaniu rodziców zmuszony będzie przedłużać okres nauki, dostosowując własne kwalifikacje do potrzeb rynku pracy. Stawia to system edukacyjny wszystkich szczebli wobec szczególnego wyzwania: jak kształtować samodzielność decyzyjną młodych ludzi. Z perspektywy przyszłych pracodawców ważne i zasadne wydaje się być realizowanie polityki zachęt wzbudzających u młodych zainteresowanie kierunkami ważnymi dla lokalnego rynku pracy. Umiejętność wybierania celu, który chce się w życiu zawodowym realizować stanowi ważny warunek sukcesu. Osobom potrafiącym planować własną karierę towarzyszy poczucie bycia kreatorem własnego losu, co z kolei umacnia poczucie własnej wartości. Świadomy wybór własnej drogi zawodowej umacnia poczucie satysfakcji, przyczynia się do afektywnego stylu angażowania w wykonywaną pracę i prowadzi do zadowolenia, czerpanego z podejmowanych zajęć.

Powody wyboru szkoły i kierunku kształcenia

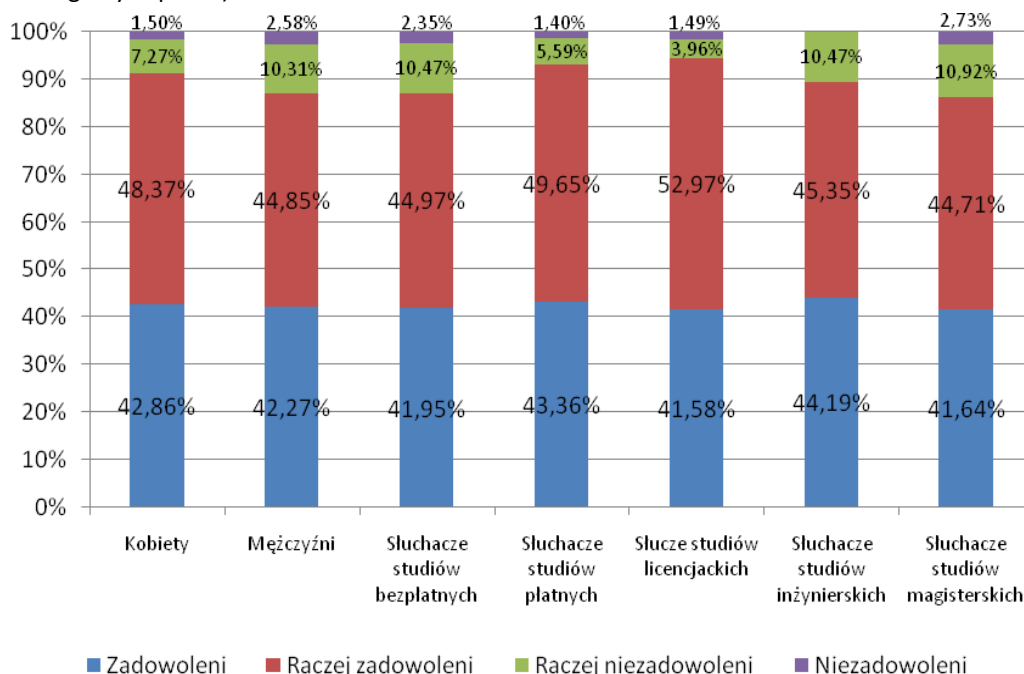
Analiza danych zamieszczonych na rysunku 14 (poprzedni rozdział) wskazuje, na bardzo duży odsetek respondentów usatysfakcjonowanych z wybranego kierunku studiów. Liczna była bowiem populacja ankietowanych zadowolonych ze swojej decyzji (42,4%) lub raczej zadowolonych (47,25%). Niewiele ponad 10% respondentów uważało swój wybór za nietrafiony, z czego tylko 2% młodzieży była definitywnie niezadowolona.

Badanie poszczególnych profili wskazało na niewielkie różnice pomiędzy analizowanymi populacjami, możliwe było jednak wychwycenie pewnych rozbieżności.

Pierwszą z nich był większy odsetek kobiet (91,23%) usatysfakcjonowanych swoim kierunkiem kształcenia w porównaniu z mężczyznami, a różnica wynosiła ponad 4 punkty procentowe. Dodatkowo należy zauważyć, że zaledwie 1,5% pań deklaroowało zdecydowany brak zadowolenia z wybranych studiów, gdy wśród panów odsetek ten stanowił 2,58%.

Nieznacznie większe rozbieżności wystąpiły wśród słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych. W przypadku tej pierwszej grupy tylko 86,91% osób wskazało, że była usatysfakcjonowana lub raczej usatysfakcjonowana swoim kierunkiem kształcenia i było to o ponad 6 punktów procentowych mniej niż w drugiej grupie. Można więc stwierdzić, że studenci, którzy samodzielnie opłacają czesne na rzecz uczelni, znacznie ostrożniej i racjonalniej podejmują decyzję o swojej specjalizacji. W przypadku słuchaczy studiów bezpłatnych, na wybór kierunku mógł wpłynąć koszt utrzymania, stąd częściej decydowali się oni na podjęcie nauki na przypadkowym wydziale. Potwierdzeniem tego był większy odsetek w tej grupie ankietowanych zdecydowanie niezadowolonych ze swojego wyboru.

Rysunek 16. Struktura studentów obrazująca stopień zadowolenia z wybranego kierunku studiów (analiza poszczególnych profili)

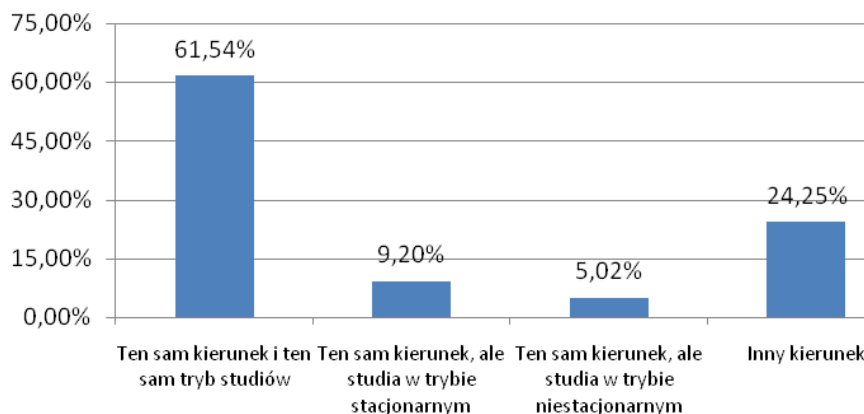
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Największe dysproporcje wskazuje analiza porównawcza słuchaczy studiów licencjackich, inżynierskich i magisterskich. Najkorzystniejsza sytuacja wystąpiła w przypadku pierwszej grupy, gdzie większość respondentów (blisko 95%) deklaroowało zadowolenie z wybranego

kierunku kształcenia. Dobrze oceniany był także wybór przez słuchaczy studiów inżynierskich, gdzie blisko 90% ankietowanych wskazało, że jest usatysfakcjonowana lub raczej usatysfakcjonowana swoim wyborem, a dodatkowo, żaden z respondentów nie deklarował definitywnego braku zadowolenia. Badania pokazały, że największy odsetek ankietowanych nieusatysfakcjonowanych ze swojej decyzji, był wśród słuchaczy studiów magisterskich (niecałe 15%) a dodatkowo blisko 3% z nich była zdecydowanie niezadowolona. Z jednej strony mogła to być konsekwencja wyższych niż w przypadku pozostałych respondentów oczekiwań w stosunku do oferty edukacyjnej uczelni, wynikających z dłuższego stażu kształcenia. Z drugiej zaś mogło to wynikać z ograniczonych możliwości zmiany ścieżki rozwoju w okresie studiów. W przypadku dominującego znaczenia tej drugiej przesłanki należy określić jako rozwiązanie korzystne wprowadzenie podziału na studia dwustopniowe, gdyż ułatwia zmianę swojej specjalizacji na etapie kształcenia.

Potwierdzeniem, generalnego zadowolenia z wybranego kierunku studiów, były wyniki badań dotyczących zachowania studentów w przypadku otrzymania możliwości ponownego wyboru swojej specjalności. Dane zamieszczone na rysunku 18 pokazują, że aż 75% respondentów ponownie zdecydowałoby się na tą samą drogę rozwoju. Co prawda blisko 15% ankietowanych zmieniłoby tryb kształcenia, z czego 9,2% przeszłoby na studia dzienne, a 5,02% na studia zaoczne, jednak nie są to zmiany wynikające z chęci reorganizacji obranej ścieżki rozwoju, ale z sytuacji życiowej samego studenta. Tym samym potwierdziły się opinie o wysokim poziomie zadowolenia z wybranych kierunków studiów. Tylko ¼ ankietowanych sygnalizowała chęć zmiany wybranej ścieżki kariery zawodowej, co w przypadku studentów ostatnich lat, dla których oczekiwania rynku pracy mogły znacząco się zmienić w porównaniu z okresem podejmowania decyzji, należy uznać za wynik zaskakująco dobry.

Rysunek 17. Zachowanie studentów w przypadku możliwości ponownego wyboru kierunku studiów (analiza ogólna)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W badaniu respondenci chcący dokonać zmiany swojego kierunku kształcenia mieli wskazać swoje nowe preferencje w tym zakresie. Jednak bardzo duże rozproszenie odpowiedzi utrudniło wychwycenie kierunków, które zdaniem studentów są najatrakcyjniejsze. Najwięcej wskazań dotyczyło, ekonomii i finansów, prawa i administracji, architektury oraz medycyny, czyli kierunków najpopularniejszych w społeczeństwie. Tym samym o ponownym wyborze swojej specjalności decydowałaby raczej popularność kierunku, a nie sytuacja na rynku pracy.

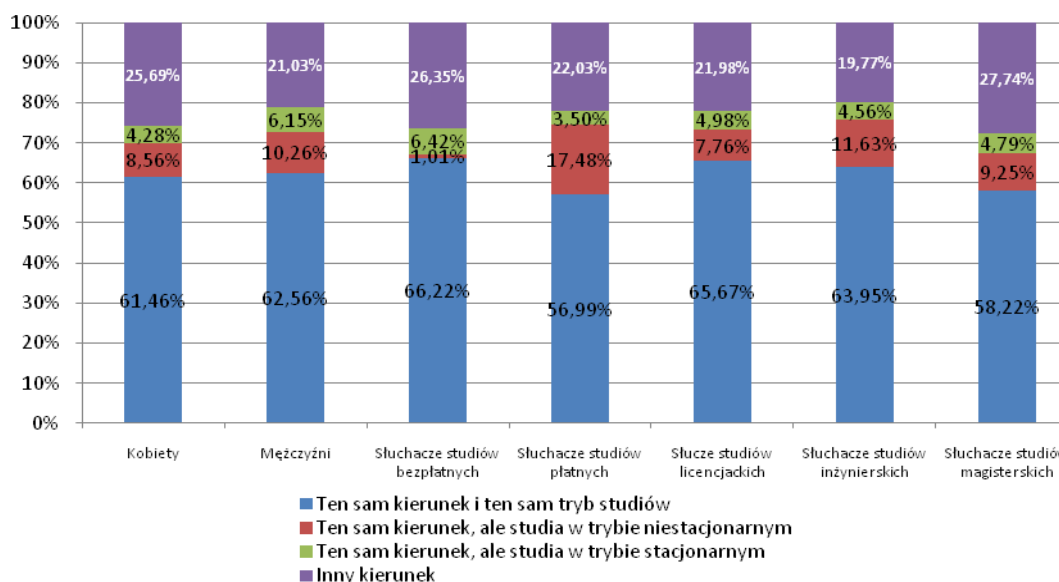
Analiza poszczególnych profili pozwoliła na zdiagnozowanie niewielkich rozbieżności pomiędzy poszczególnymi populacjami.

Wśród kobiet, zidentyfikowana została liczniejsza grupa ankietowanych (25,69%) chcących dokonać zmiany swojej specjalności. W przypadku mężczyzn odsetek ten był mniejszy o ponad 4,5 punktu procentowego i stanowił 21,03% populacji. Tym samym kobiety, które w poprzednim badaniu wskazały na większe zadowolenie z wybranego kierunku studiów, bardziej elastycznie reagowałyby na zmiany na rynku pracy, w konsekwencji chętniej zdecydowałyby się na zmianę swojej ścieżki rozwoju zawodowego.

Odwrotną sytuację wskazały badania dwóch pozostałych profili, gdzie większy odsetek niezadowolonych z wybranego kierunku przekładał się na liczniejszą populację osób chcących dokonać zmiany swojej ścieżki rozwoju zawodowego.

Jest to szczególnie widoczne gdy porównuje się odpowiedzi słuchaczy studiów licencjackich, inżynierskich i magisterskich. W przypadku tej ostatniej grupy poprzednie badania wskazały na największy odsetek respondentów niezadowolonych z wybranego kierunku kształcenia. Studenci ci także chętniej dokonaliby zmiany swojej specjalności, o czym świadczy wysoki odsetek respondentów (27,74%) deklarujących możliwość reorganizacji swojej specjalności. Dla porównania w grupie słuchaczy studiów licencjackich i inżynierskich udział takich osób był mniejszy odpowiednio o 5,85 i 7,97 punktu procentowego.

Rysunek 18. Zachowanie studentów w przypadku możliwości ponownego wyboru kierunku studiów (analiza poszczególnych profili)

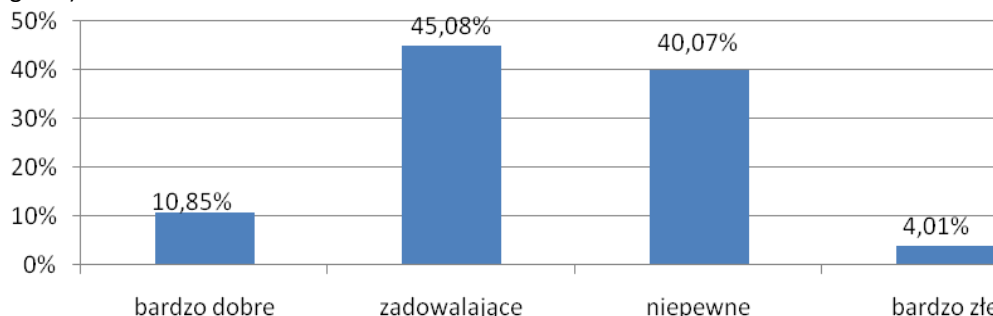
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku porównania słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych. W pierwszej grupie większy był odsetek osób niezadowolonych z wybranego kierunku kształcenia w konsekwencji liczniejsza była populacja chcących dokonać jego zmiany (26,35%). Wśród słuchaczy studiów płatnych, o wyborze swojej specjalności w mniejszym stopniu decydował przypadek i w konsekwencji mniej liczna była populacja ankietowanych deklarujących chęć dokonania jej zmiany (22,03%).

Uzupełnieniem powyższych analiz, są badania oceny szans i perspektyw zawodowych studentów w kontekście wybranego przez nich kierunku kształcenia. Choć tylko niecałe 11% ankietowanych wskazało na bardzo dobre perspektywy jednak liczna była populacja przypisująca analizowanej zmiennej notę zadowalającą. Zważywszy, że badania były przeprowadzone w okresie początku spowolnienia gospodarczego i generalnie negatywnych opinii co do zmian w gospodarce, a w szczególności na rynku pracy należy te wyniki ocenić pozytywnie. Dodatkowo należy zauważyć, że tylko 4,01% ankietowanych wskazała na bardzo złe perspektywy swojego rozwoju zawodowego. W konsekwencji można stwierdzić, że respondenci dostrzegali

pewne zagrożenia płynące z trudnej sytuacji na rynku pracy, jednak w swoim wykształceniu, a w szczególności wybranej specjalności część z nich upatrywała szansy znalezienia odpowiedniej i satysfakcjonującej pracy.

Rysunek 19. Ocena szans i perspektyw zawodowych w kontekście wybranego kierunku studiów (analiza ogólna)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

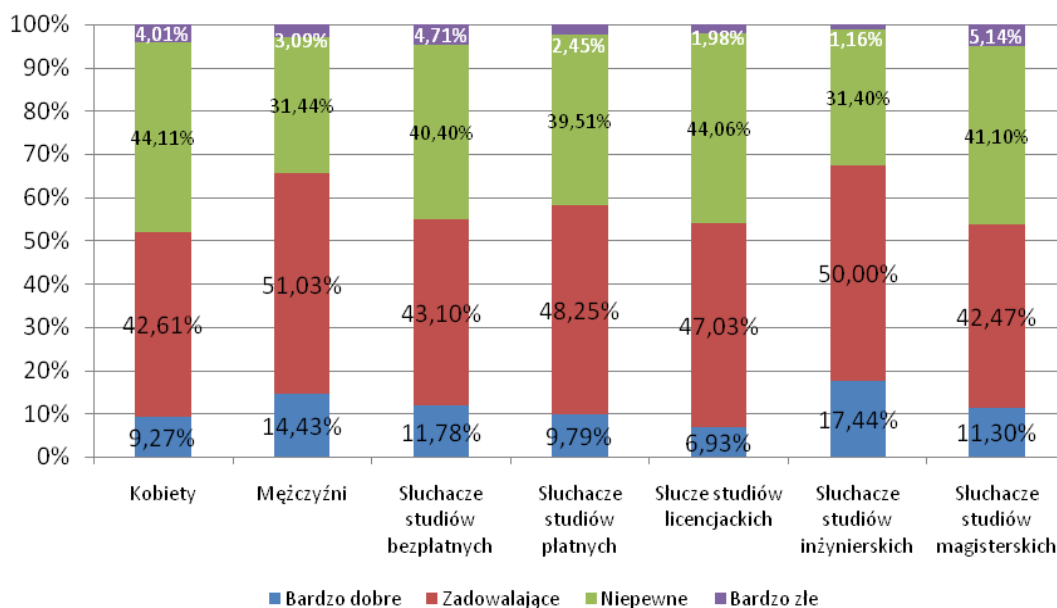
Badania poszczególnych profili potwierdziły spostrzeżenia z poprzedniej analizy, gdyż populacje, które rzadziej chciały dokonać zmian swojej specjalizacji znacznie optymistyczniej oceniły swoje szanse na rynku pracy.

Potwierdził to większy odsetek mężczyzn bardzo dobrze (14,43%) lub zadowolająco (51,03%) oceniających swoje perspektywy zawodowe w związku z wybranym kierunkiem kształcenia. Dla porównania wśród kobiet łącznie grupy te stanowiły niecałe 52% respondentów, czyli aż o 13,58 punktu procentowego mniej. Tym samym studentki znacznie częściej określały swoje szanse na rynku pracy jako niepewne (44,11%) lub bardzo złe (4,01%). W przypadku studentów grupy te stanowiły odpowiednio 31,44% oraz 3,09%. Na tak znaczącą rozbieżność dodatkowy wpływ mogła mieć generalna opinia o gorszych możliwościach zdobycia satysfakcjonującej pracy przez kobiety. W konsekwencji, studentki które częściej zauważały rozbieżności swojego kierunku kształcenia z oczekiwaniami rynku i które dostrzegały nierówny dostęp do pracy obu płci, wykazały się w badaniach większym pesymizmem.

Porównując odpowiedzi słuchaczy studiów licencjackich, inżynierskich i magisterskich można było zauważyć, że ankietowani z drugiej grupy najlepiej oceniali swoje perspektywy zawodowe. Blisko 70% z nich wskazało na swoje szanse na rynku pracy jako bardzo dobre lub zadowolające i było to o około 13,5 punktu procentowego więcej niż w przypadku słuchaczy studiów licencjackich i magisterskich. Był to efekt zmian jakie zaszły w ostatnich latach na rynku pracy, gdzie bardzo dynamicznie wzrosło zapotrzebowanie na specjalistów z dziedzin technicznych i to zarówno w Polsce jak i na rynku międzynarodowym. Grupą najgorzej oceniającą swoje perspektywy byli słuchacze studiów magisterskich, gdyż odsetek respondentów określających swoje szanse na rynku pracy jako bardzo złe wynosił 5,14% i przewyższał wartości w dwóch pozostałych grupach o ponad 3 punkty procentowe.

Najmniejsze rozbieżności wystąpiły w przypadku porównania słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych. Z tą jednak różnicą, że w tej pierwszej populacji znajdowała się znacznie większa grupa oceniająca swoje perspektywy bardzo źle (4,71%), prawie dwukrotnie więcej niż wśród studentów, którzy musieli ponosić dodatkowe koszty związane z opłatami na rzecz uczelni. Wyjaśnieniem tej sytuacji mógł być znacznie większy odsetek młodzieży posiadającej stałe miejsce pracy wśród słuchaczy studiów płatnych. Tym samym z mniejszym niepokojem patrzyli oni na swoje perspektywy na rynku pracy.

Rysunek 20. Ocena szans i perspektyw zawodowych w kontekście wybranego kierunku studiów (analiza poszczególnych profili)

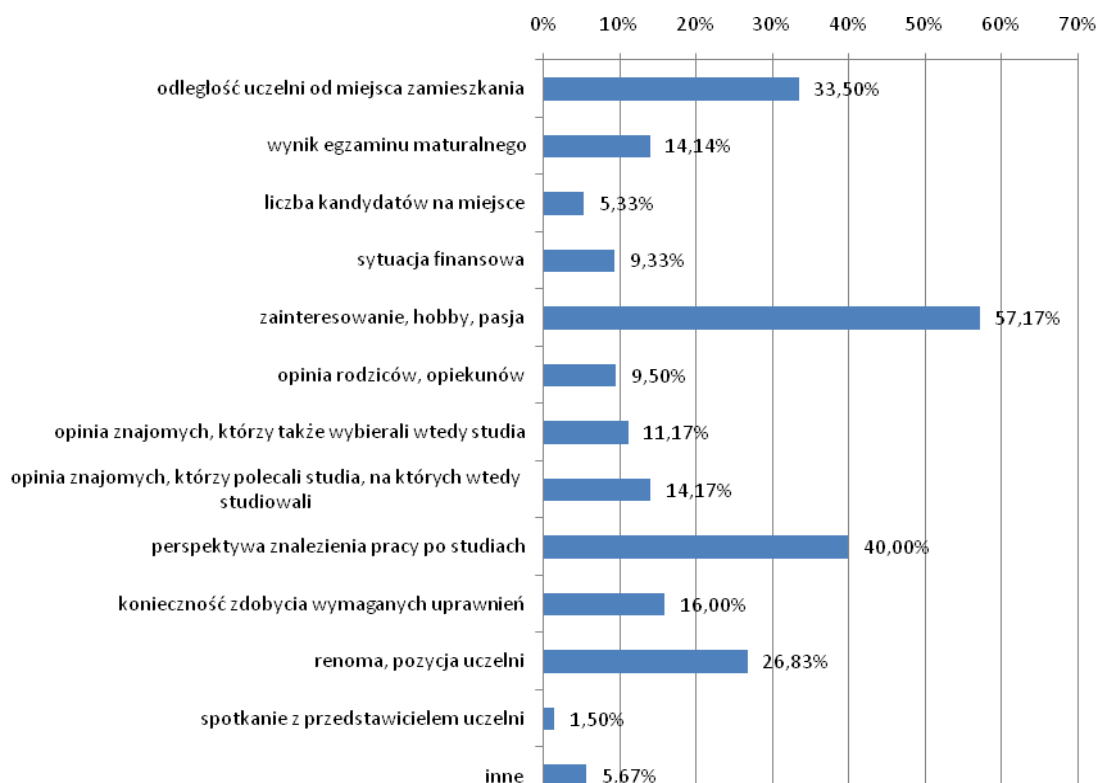
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Podsumowując należy stwierdzić, że ankietowani studenci generalnie byli zadowoleni z wybranych przez siebie kierunków studiów i pozytywnie oceniali swoje szanse i perspektywy zawodowe płynące z wyuczonego zawodu. Dostrzegali jednak płynące z rynku pracy zagrożenia, w konsekwencji część z nich, w przypadku otrzymania szansy zmiany swojej ścieżki rozwoju zawodowego wybrałaby inny kierunek kształcenia.

Analiza determinant, które zdaniem ankietowanych, miały wpływ na wybór kierunku kształcenia pokazała znaczące rozproszenie opinii. Najważniejszym czynnikiem w tym zakresie były zainteresowania młodzieży. Na tą odpowiedź wskazało ponad 57% respondentów. Było to więcej niż w przypadku innych kategorii od ponad 17 do blisko 56 punktów procentowych. Tym samym młodzież pomimo trudności związanych z rynkiem pracy, wciąż decyduje się na realizację swoich pasji, także w kreowaniu własnego rozwoju zawodowego.

Warto jednak zauważyć, że bardzo duża grupa studentów przyznała się, że kierunek studiów wybierała bardziej pragmatycznie, biorąc pod uwagę perspektywę znalezienia pracy po studiach (40%) lub odległość od miejsca zamieszkania (33,5%). Tak duży odsetek świadczy o dojrzałości decyzji, gdyż obok chęci realizacji własnego hobby, młodzież zwracała uwagę na perspektywy jakie niosły ze sobą poszczególne kierunki oraz na koszty edukacji. W przypadku tego drugiego czynnika potwierdziła się wcześniej zdiagnozowana opinia o wysokich barierach finansowych związanych z edukacją. Wielu respondentów musiało bowiem zrezygnować, z wymarzonej uczelni, na rzecz jednostki zlokalizowanej blisko domu, co umożliwiło im znaczne zredukowanie wydatków na kształcenie. Potwierdziła to liczna populacja ankietowanych (9,5%), która wprost wskazała na sytuację finansową jako istotny czynnik wyboru kierunku studiów.

Rysunek 21. Odsetek studentów wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku kształcenia

Ankietowani mogli wskazać maksymalnie trzy kategorie.

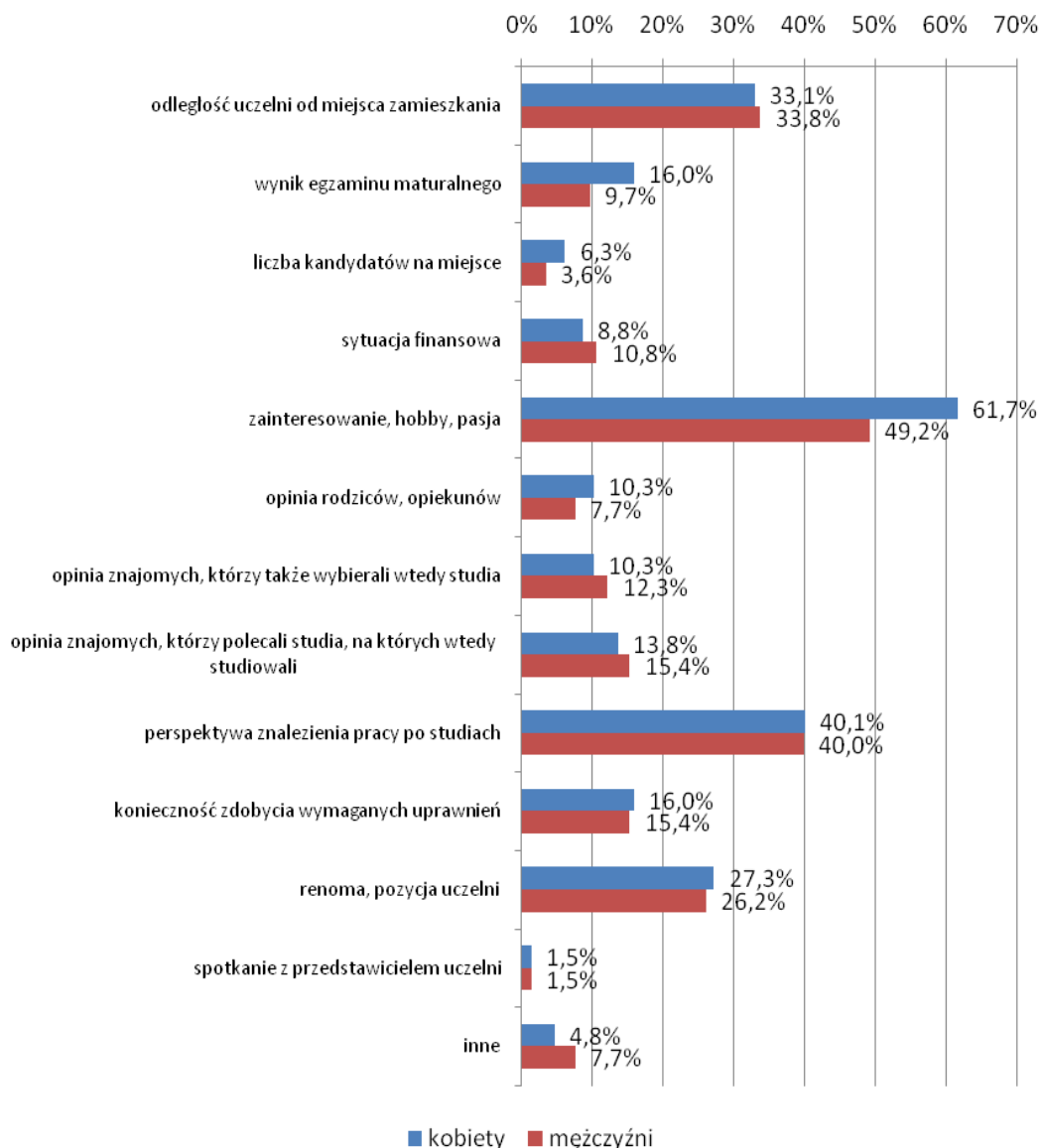
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Dopiero na czwartym miejscu wśród czynników wpływających na wybór kierunku kształcenia znajdowała się renoma uczelni. Może to być wynik z jednej strony bardzo silnego oddziaływania kosztów edukacji, z drugiej zaś opinii o ograniczonym wpływie renomy uczelni na możliwość znalezienia pracy. Dodatkowo należy zauważyć, że „nowa matura” dała możliwość łatwego zdiagnozowania swoich możliwości dostania się na poszczególne wydziały. W konsekwencji wielu młodych ludzi, po słabszych niż oczekiwali wynikach maturalnych, poszukiwało uczelni o niższej renomie. Potwierdzeniem tego była liczna grupa respondentów wskazująca na wyniki matury (14,14%) lub liczbę osób na miejsce (5,33%) jako istotne w podejmowaniu decyzji.

Generalnie należy stwierdzić, że wybór kierunku kształcenia był podejmowany samodzielnie, przez samego zainteresowanego. Względnie niski odsetek respondentów wskazał, że istotny wpływ na jego decyzję miała opinia innych osób. Dodatkowo znacznie ważniejsze, zdaniem ankietowanych były poglądy kolegów niż rodziców. Na opinię znajomych, którzy także wybierali wtedy studia lub studiujących na wybranym kierunku wskazało łącznie ponad 25% respondentów zaś istotną rolę poglądów rodziców lub opiekunów wybrało niecałe 10% ankietowanych.

Analiza wpływu płci na wybór kierunku kształcenia wskazała na istotne rozbieżności znaczenia poszczególnych czynników w przypadku ankietowanych kobiet i mężczyzn.

Rysunek 22. Odsetek studentek i studentów wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku kształcenia

Ankietowani mogli wskazać maksymalnie trzy kategorie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W przypadku pierwszej grupy wybór był podejmowany w większym stopniu w oparciu o chęć realizacji własnych zainteresowań lub pasji oraz o szanse dostania się na dany wydział. Na pierwszą determinantę wskazało 61,65% ankietowanych kobiet, co było o blisko 12,5 punktu procentowego więcej niż wśród mężczyzn. W przypadku wyniku egzaminu maturalnego oraz liczby kandydatów na miejsce rozbieżności pomiędzy analizowanymi populacjami były mniejsze i wynosiły odpowiednio 6,3 i 2,38 punktu procentowego. W obu przypadkach liczniejsza była grupa respondentek wskazujących na te czynniki.

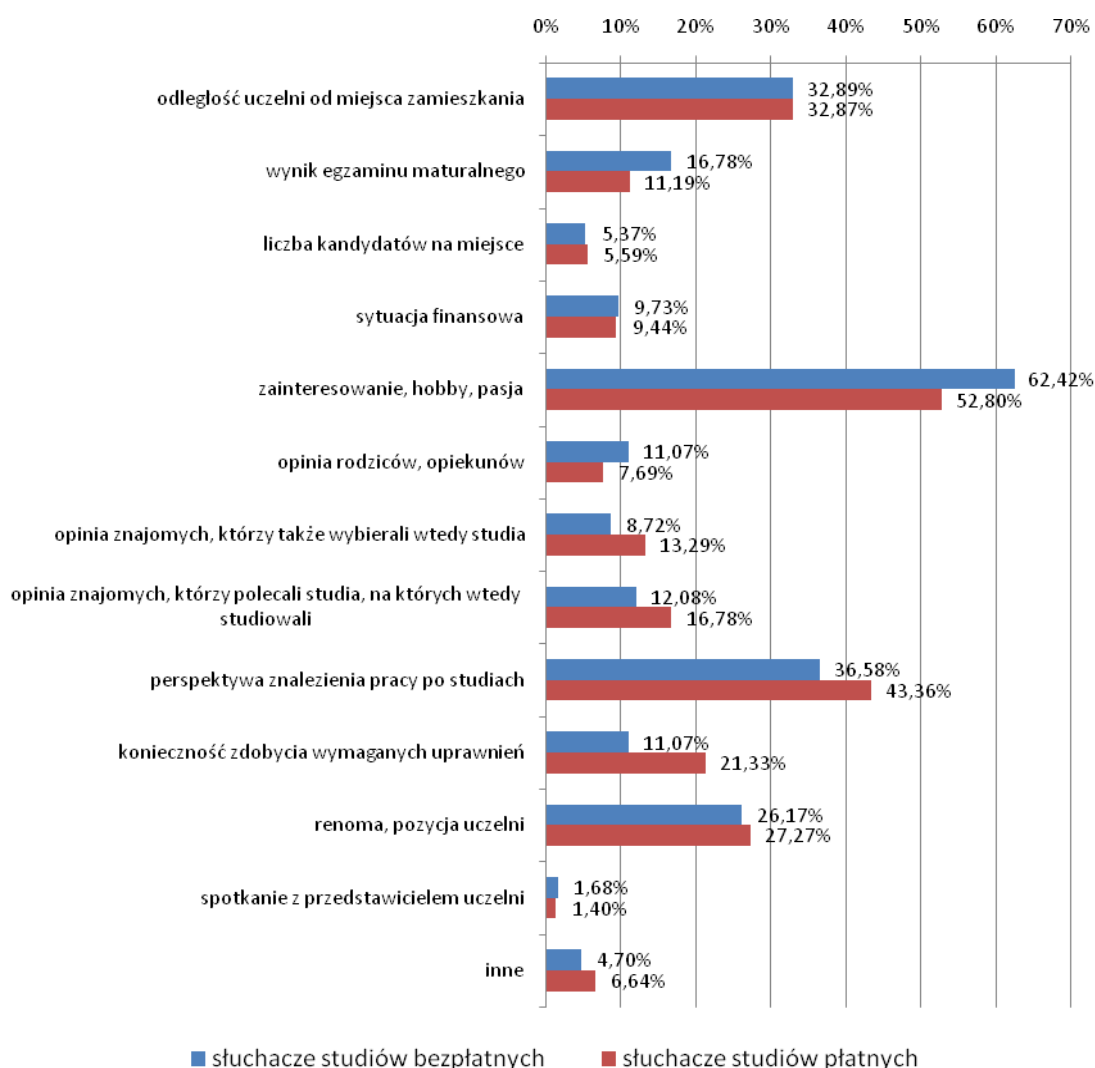
W przypadku mężczyzn wybór był podejmowany bardziej pragmatycznie, gdyż większy wpływ w tej populacji miały czynniki związane z kosztami edukacji. Na odległość uczelni od miejsca zamieszkania i sytuację finansową wskazało odpowiednio o niecały 1 i 2 punkty procentowe więcej studentów niż studentek. Mógł to być efekt zdiagnozowanej wcześniej tezy o większej niezależności finansowej mężczyzn, która skłaniała ich do zwracania większej uwagi na koszt kształcenia.

Należy zauważyć, że w przypadku obu grup podobna była siła oddziaływania innych osób na decyzje o wyborze kierunku edukacji, z tą jednak różnicą, że w przypadku kobiet większy wpływ mieli rodzice, zaś wśród mężczyzn ważniejsza była opinia znajomych.

Badanie dotyczące zmienności wpływu determinant wyboru kierunku studiów w przypadku słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazało na odmienne znaczenie poszczególnych kategorii.

Rysunek 23. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku

Ankietowani mogli wskazać maksymalnie trzy kategorie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Studenci, którzy zobligowani byli do ponoszenia wydatków na rzecz uczelni w większym stopniu zwracali uwagę na czynniki związane z efektami zdobytego wykształcenia. W tej grupie liczniejsza była populacja osób wskazująca na perspektywę znalezienia pracy jako istotną determinantę swojej decyzji. Odsetek ten wynosił 43,36% i był o blisko 7 punktów procentowych większy niż w drugiej grupie. Z punktu widzenia słuchaczy studiów płatnych ważniejsze było zdobycie niezbędnych uprawnień, gdyż prawie dwukrotnie więcej osób wskazało tą kategorię jako istotną. Prawdopodobnie był to efekt większej liczby ankietowanych, którzy pracowali, a studia były im niezbędne do poprawy swojej pozycji na rynku pracy. Wielu z nich na studia została wręcz skierowana przez swoich pracodawców, stąd o wyborze kierunku zdecydowała

konieczność uzupełnienia wykształcenia niezbędnego do dalszego rozwoju zawodowego u swojego pracodawcy.

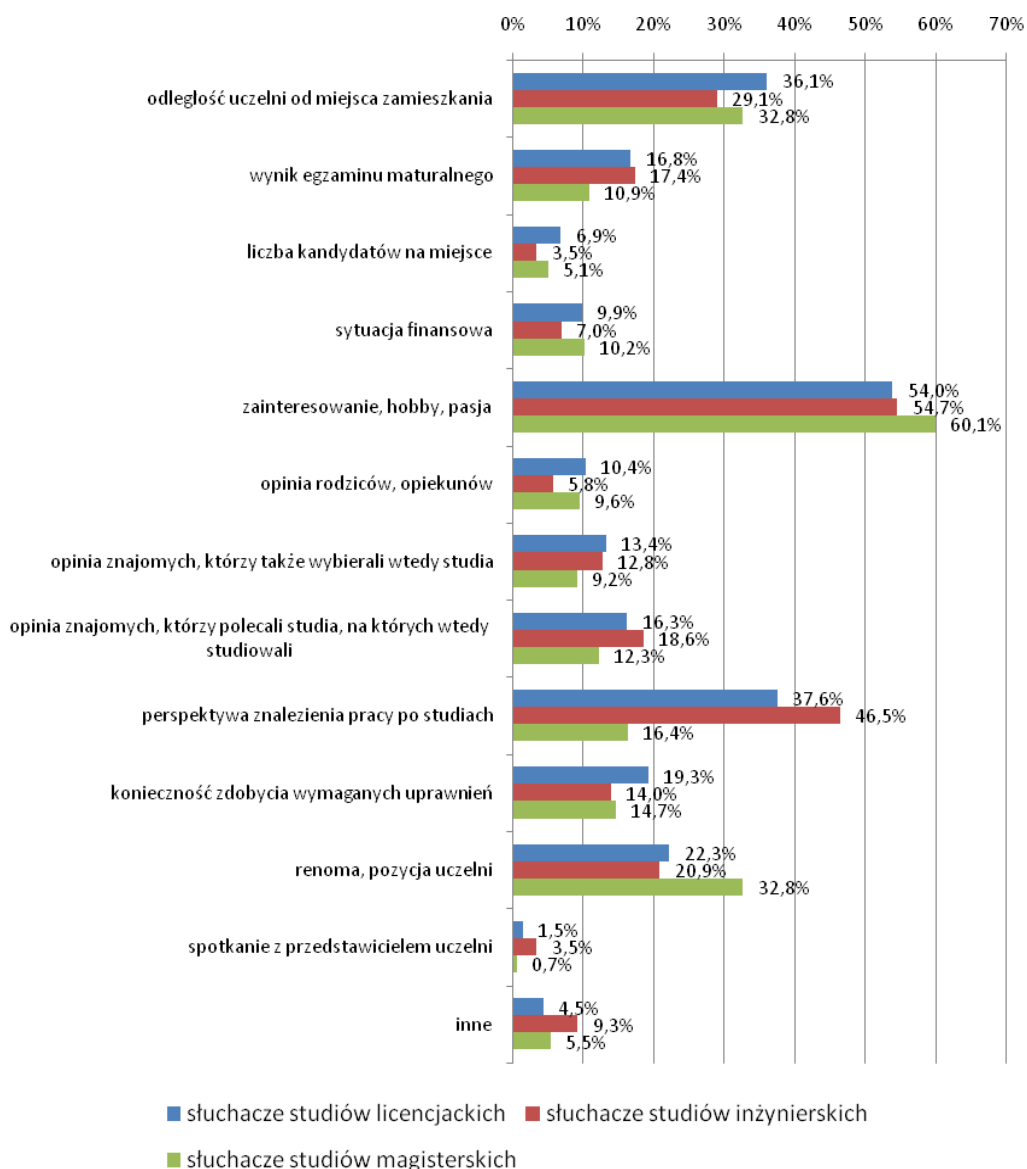
Odmiennie wygląda sytuacja w przypadku słuchaczy studiów bezpłatnych. W tej grupie znacznie istotniejsze były czynniki związane z realizacją własnych zainteresowań i pasji. Na tę determinantę wskazało ponad 62% ankietowanych, czyli o blisko 10 punktów procentowych więcej niż wśród słuchaczy studiów płatnych. Liczniejsza była także populacja (16,78%) wskazująca na wyniki matury jako istotną determinantę wyboru. Różnica na poziomie prawie 6 punktów procentowych, świadczyła o tym, że wielu z ankietowanych w tej grupie zdecydowało się na zmianę swoich preferencji w celu kontynuacji kształcenia na studiach bezpłatnych.

Porównanie siły oddziaływania poszczególnych determinant w przypadku słuchaczy studiów licencjackich, inżynierskich i magisterskich wskazała na niewielkie różnice w poszczególnych populacjach.

Należy jednak zauważyć, że w pierwszej z wymienionych grup większe znaczenie miały czynniki związane z kosztami kształcenia. W tym przypadku, liczniejsi byli respondenci wskazujący na silne oddziaływanie na decyzję takich czynników jak odległość od uczelni (36,14%) i sytuacja finansowa (9,9%). Dla porównania na analizowane kategorie w przypadku słuchaczy studiów inżynierskich wskazało odpowiednio 29,07% i niecałe 7% ankietowanych, a magisterskich 32,76% i 10,24% respondentów.

Druga analizowana grupa porównywalnie w większym stopniu zwracała uwagę na efekty związane z wybranym kierunkiem. Bardzo liczna była bowiem populacja słuchaczy studiów inżynierskich (46,51%) wskazująca jako istotną determinantę perspektywy znalezienia pracy po studiach. W dwóch pozostałych grupach odsetek studentów zaznaczających ten czynnik był znacznie mniejszy, odpowiednio o 8,89 punktu procentowego wśród słuchaczy studiów licencjackich i aż o 30 punktów w grupie młodzieży kończącej edukację na studiach magisterskich. Zwłaszcza sytuacja w tym drugim przypadku była zaskakująca, gdyż analizowana determinanta pełniła mniejszą niż należałoby oczekiwać rolę. Wskazało na nią zaledwie 16,38% respondentów, mniej niż w przypadku takich czynników jak odległość szkoły od miejsca zamieszkania (32,76%), czy renoma uczelni (32,76%). Tym samym można wnioskować, że słuchacze studiów magisterskich w swoim wyborze kierunku kształcenia kierowali się głównie chęcią realizacji własnych zainteresowań niedoceniając czynników związanych z przyszłością na rynku pracy i z kosztami kształcenia. Potwierdziła to bardzo liczna grupa osób wskazująca właśnie na pasje i hobby jako kluczowe czynniki wyboru, stanowiąca ponad 60% populacji.

Rysunek 24. Odsetek słuchaczy studiów licencjackich inżynierskich i magisterskich wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku kształcenia

* Ankietowani mogli wskazać maksymalnie trzy kategorie.

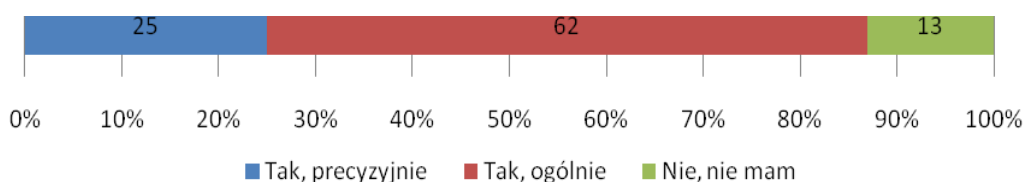
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ocena a priori przydatności kształcenia w pracy zawodowej i wybór zawodu

Szczególnie istotną rolę we właściwym budowaniu kariery zawodowej odgrywa pełna świadomość tego, co dany człowiek zamierza w przyszłości osiągnąć. Im w młodszym wieku osoba zda sobie sprawę z faktu, jaki zawód chce wykonywać i jakie dokładnie są jej oczekiwania wobec tej pracy, tym większą ma ona szansę na zrealizowanie swoich planów zawodowych.

W ankietowanej grupie osób w miarę sprecyzowane oczekiwania odnośnie swojego przyszłego zawodu miało aż 87% respondentów. Świadczy to o dużej świadomości odpowiadających co do wyboru rodzaju pracy, którą będą oni kiedyś wykonywali. Bardzo precyzyjnie zdefiniowane oczekiwania wobec przyszłej pracy miał co czwarty uczestnik badania (24,9%), zaś więcej niż sześciu na dziesięciu (62,1%) respondentów stwierdziło, iż ich oczekiwania są dosyć ogólnie zdiagnozowane (rysunek 25). Jedynie 13% odpowiadających podało, że nie mają oni jasno sprecyzowanych oczekiwań odnośnie swojego przyszłego zatrudnienia.

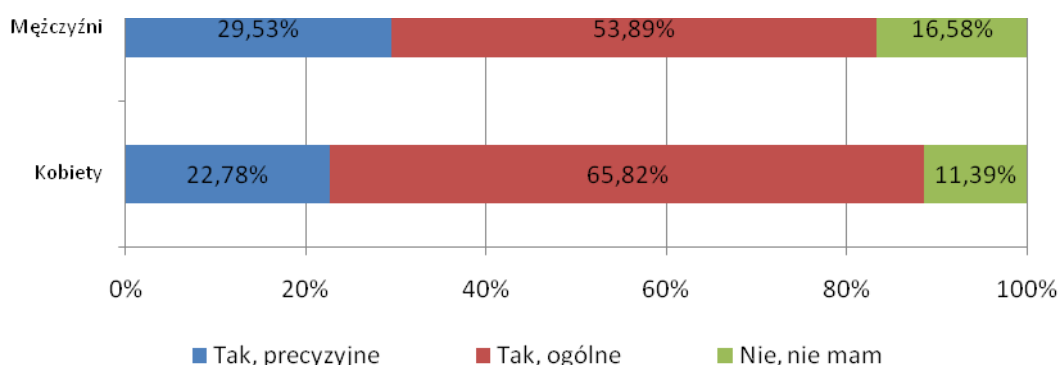
Rysunek 25. Rozkład odpowiedzi dotyczących zdefiniowanych oczekiwań odnośnie przyszłego zawodu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Dokonując analizy przekrojowej uzyskanych odpowiedzi według płci, nasuwa się wniosek, iż kobiety mają dokładniej określone plany wobec przyszłej pracy niż mężczyźni. Prawie 89% z nich stwierdziło, iż posiada zdefiniowane oczekiwania, podczas gdy w ten sam sposób odpowiedziało tylko nieco ponad 83% mężczyzn. W tym miejscu należy dodać jednak, że wyższy odsetek mężczyzn (29,5%) niż kobiet (22,8%) miał bardzo precyzyjne diagnozy, co do swojego przyszłego zatrudnienia (rysunek 26).

Rysunek 26. Rozkład odpowiedzi dotyczących zdefiniowanych oczekiwań odnośnie przyszłego zawodu dokonany według płci

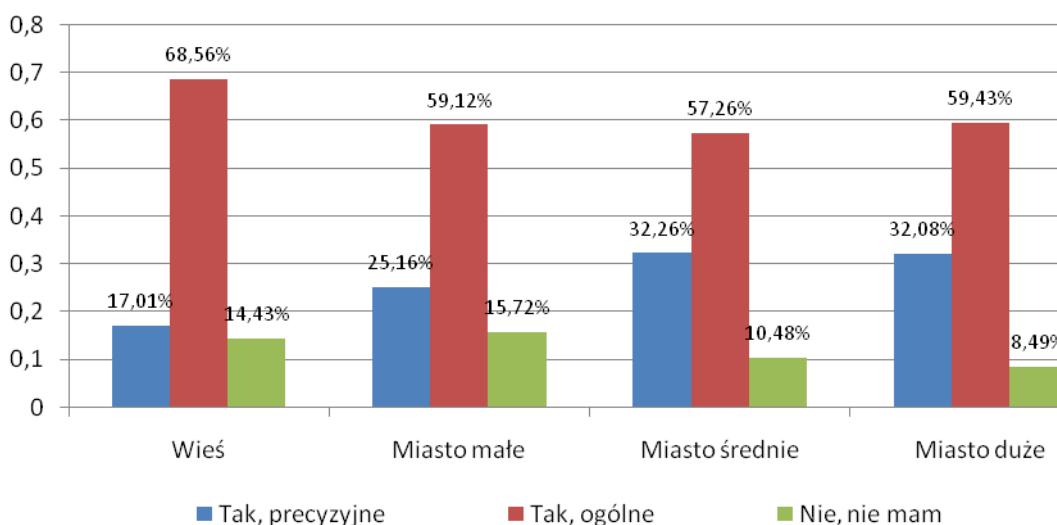

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Interesujących informacji na temat zdefiniowania oczekiwań odnośnie przyszłego zawodu dostarcza rozkład odpowiedzi udzielonych przez ankietowane osoby dokonany w oparciu o miejsce ich zamieszkania. Zdecydowanie najbardziej świadome tego, co mogą osiągnąć

w zawodzie, który będą w przyszłości wykonywały, były osoby zamieszkujące w średnich (tj. od 50 do 200 tys. mieszkańców) i dużych (tj. powyżej 200 tys. mieszkańców) miastach. Dziesięciu na jedenastu respondentów wywodzących się z dużych miast (tj. 91,5% tej grupy) podało, że posiada w miarę sprecyzowane oczekiwania wobec swojej przyszłej pracy (rysunek 27). Zbliżoną liczebność – prawie dziewięć na dziesięć ankietowanych osób (tj. 89,5%) – w podobny sposób określających swoje preferencje odnotowano wśród mieszkańców średniej wielkości miast. W tej właśnie grupie zaobserwowano najwyższy odsetek (tj. 32,3%) respondentów deklarujących, iż ich oczekiwania odnośnie przyszłego zawodu są bardzo dokładnie sprecyzowane. Nie wiele mniej, bowiem 32,1% osób wywodzących się z dużych miast, udzieliło identycznej odpowiedzi.

Rysunek 27. Rozkład odpowiedzi dotyczących zdefiniowanych oczekiwań odnośnie przyszłego zawodu dokonany według miejsca zamieszkania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W grupie ankietowanych zamieszkujących małe miasta oraz wsie świadomość dotycząca szans i możliwości wynikających z przyszłego zatrudnienia jest dużo niższa. Z jednej strony bowiem aż 15,7% respondentów reprezentujących małe miasta i 14,4% reprezentujących wieś przyznało, że w ogóle nie ma zidentyfikowanych oczekiwań wobec swojego zawodu, z drugiej zaś tylko 17% odpowiadających zamieszkujących na wsi i co czwarty w małym mieście (tj. 25,2%) bardzo dokładnie wie, czego może się spodziewać po profesji, którą będzie parł się w przyszłości.

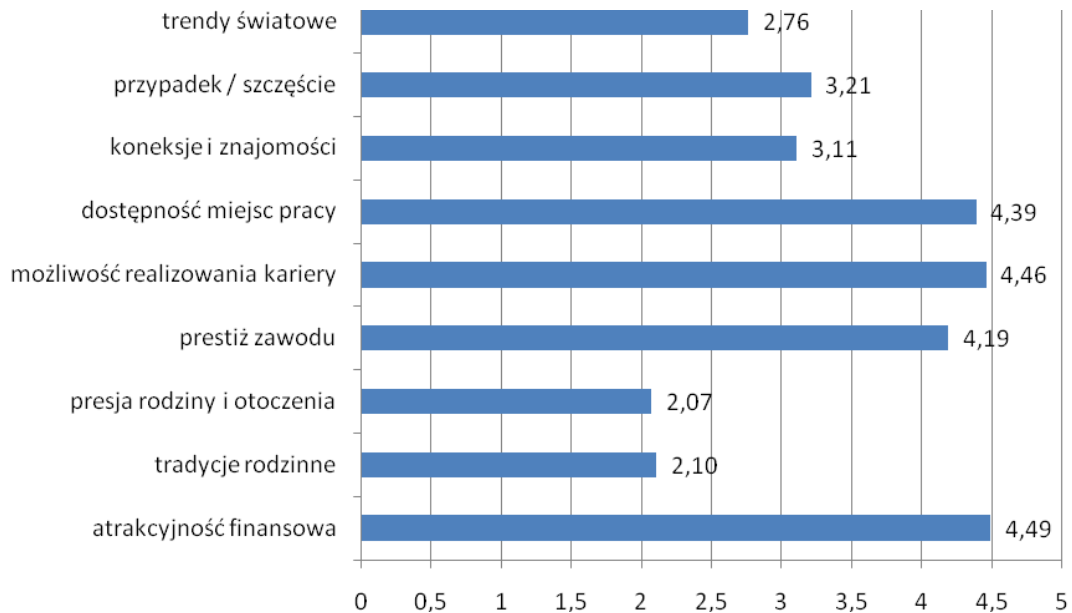
Posiadanie sprecyzowanych oczekiwań odnośnie zawodu, który będzie się wykonywało w przyszłości wydaje się być ściśle skorelowane z czynnikami, wpływającymi na wybór danej profesji zawodowej.

Uczestnicy niniejszego badania ankietowego dokonywali oceny determinantów wpływających na wybór zawodu, wartościując podane w kafeterii przesłanki poprzez nadanie im stopni według skali szkolnej, tj. najmniejsze znaczenie czynnika – ocena 1, największe znaczenie – ocena 6. W celu uproszczenia analizy dokonano grupowania determinantów na podstawie wyliczonej średniej i nadano im określenia: przesłanka bardzo istotna (wartość od 4,50 wzwyż), istotna (od 4,00 do 4,49), dość istotna (od 3,50 do 3,99), średnio istotna (od 3,00 do 3,49), mało istotna (od 2,00 do 2,99) oraz nieistotna (1,99 i mniej).

Najważniejszym czynnikiem, dla całej zbiorowości poddanej badaniu, wpływającym na plany co do przyszłej profesji, była atrakcyjność finansowa związana z danym zawodem, (rysunek 28), która uzyskała średnią ocen – 4,49. Nie wiele mniejsze znaczenie respondenci przypisali przesłance „możliwość realizowania kariery” (średnia ocen – 4,46). Za istotny determinant

wpływający na wybór, ankietowane osoby uznały także dostępność miejsc pracy w konkretnym zawodzie (średnia ocen – 4,39). Następnym, niezmiernie ważnym czynnikiem oddziałującym na wybór przyszłej profesji był, w opinii uczestników badania, prestiż danego zawodu (średnia ocen – 4,19).

Rysunek 28. Ocena przesłanek wpływających na wybór zawodu

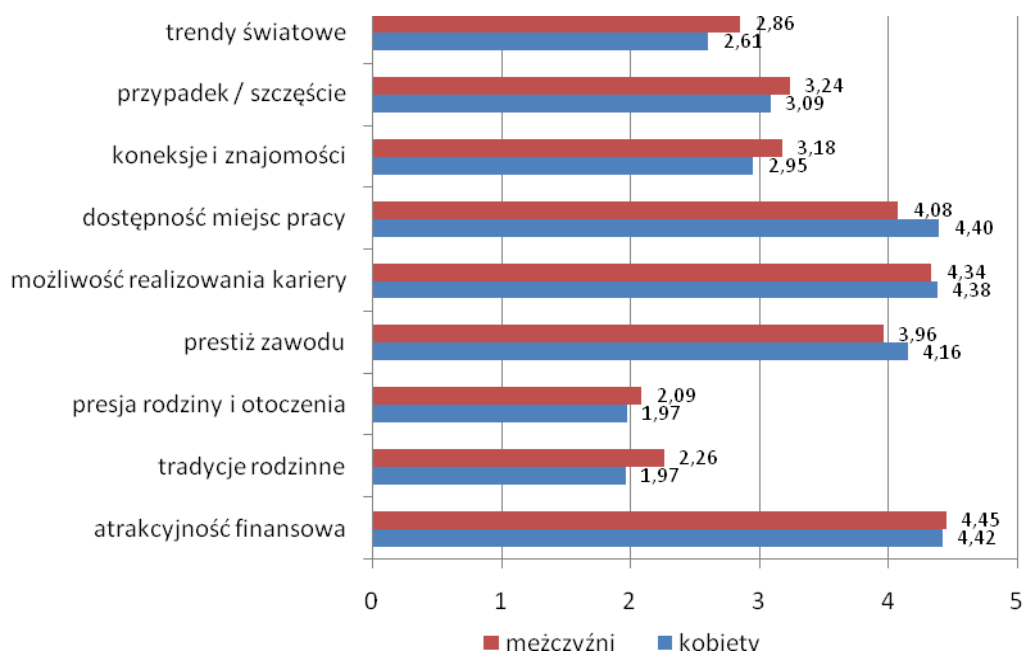

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Kolejne, zdefiniowane w kafeterii przesłanki, odgrywają już dużo mniejszą rolę w procesie wyboru zawodu przez respondentów. Niemniej jednak, możliwość wystąpienia szczęśliwego zbiegu okoliczności (zaistnienie przypadku lub posiadanie przysłowiowego farta) w trakcie dokonywania wyboru przyszłej profesji została przez uczestników badania określona jako determinant średnio istotny (ocena średnia – 3,21). Niestety, ze smutkiem należy stwierdzić, iż ankietowane jednostki przypisują dużo większe znaczenie aspektom posiadanych koneksji i znajomości, które wpływają na zdobycie wymarzonej pracy (średnia 3,11), niż choćby tradycjom rodzinnym (średnia ocen – 2,10), czy też presji ze strony rówieśników, najbliższego otoczenia lub rodziny wywieranej na respondentach (średnia 2,07). Również coraz powszechniej występujące na świecie zjawisko globalizacji ma swój wydzźwięk w decyzjach podejmowanych przez młodych ludzi. Trendy światowe jako czynnik wpływający na plany co do przyszłego zawodu zostały dostrzeżone przez sporą liczebność ankietowanych osób, które wystawiły im średnią ocenę na poziomie 2,76.

Analiza przekrojowa uzyskanych odpowiedzi na postawione pytanie o stopień wpływu poszczególnych czynników na wybór zawodu, dokonana według płci, ukazała kilka ciekawych faktów. Po pierwsze, zarówno dla kobiet jak i dla mężczyzn najważniejszym determinantem oddziałującym na wybór profesji była atrakcyjność finansowa związana z przyszłą pracą (rysunek 29).

Rysunek 29. Rozkład ocen poszczególnych przesłanek wpływających na wybór zawodu dokonany według płci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Po drugie, w klasyfikacji dokonanej przez kobiety, kolejną najbardziej istotną przesłanką wpływającą na wybór była dostępność miejsc pracy w konkretnym zawodzie (średnia ocen – 4,40). Z punktu widzenia mężczyzn czynnik ten był mniej znaczący – średnia wyniosła tylko 4,08 (był on trzeci w kolejności). W ich opinii, drugim najbardziej istotnym determinantem była możliwość realizowania kariery w wybranym zawodzie (średnia ocen – 4,34), którą kobiety oceniły równie wysoko (średnia 4,38), ale umieściły na trzeciej pozycji. Podobnie jak w przypadku dostępności miejsc pracy, także w kwestii postrzegania prestiżu danej profesji wystąpiły spore rozbieżności w poglądach kobiet i mężczyzn. Ci ostatni wystawili temu czynnikowi ocenę na poziomie 3,96 (oznaczającą przesłankę, jako zaledwie dość istotną), podczas gdy w opinii płci pięknej była to przesłanka istotna (średnia ocen – 4,16).

Po trzecie, zaobserwowano, iż w przypadku wszystkich pozostałych determinantów, podanych w kafeterii, wpływających na wybór przyszłego zawodu, dużo wyższe oceny wystawione im zostały przez mężczyzn niż przez kobiety. Choćby kwestia posiadania szczęścia lub wystąpienia zbiegu okoliczności, który zdecydował o podjęciu pracy w konkretnej profesji była lepiej postrzegana przez mężczyzn (średnia ocen – 3,24) niż kobiety (średnia 3,09). Ankieterzy panowie stwierdzili również, że posiadanie koneksji i znajomości to czynnik średnio istotnie oddziałujący na przyszły zawód (ocena – 3,18), podczas gdy panie zdefiniowały go, jako mało istotny (ocena – 2,95). Mężczyźni ponadto, przesłanki związane z tradycjami rodzinnymi czy presją wywieraną na nich przez otoczenie, znajomych lub rodzinę określili mianem mało istotnych (średnie ocen odpowiednio 2,26 i 2,09), natomiast kobiety uznały je za całkowicie nieistotne.

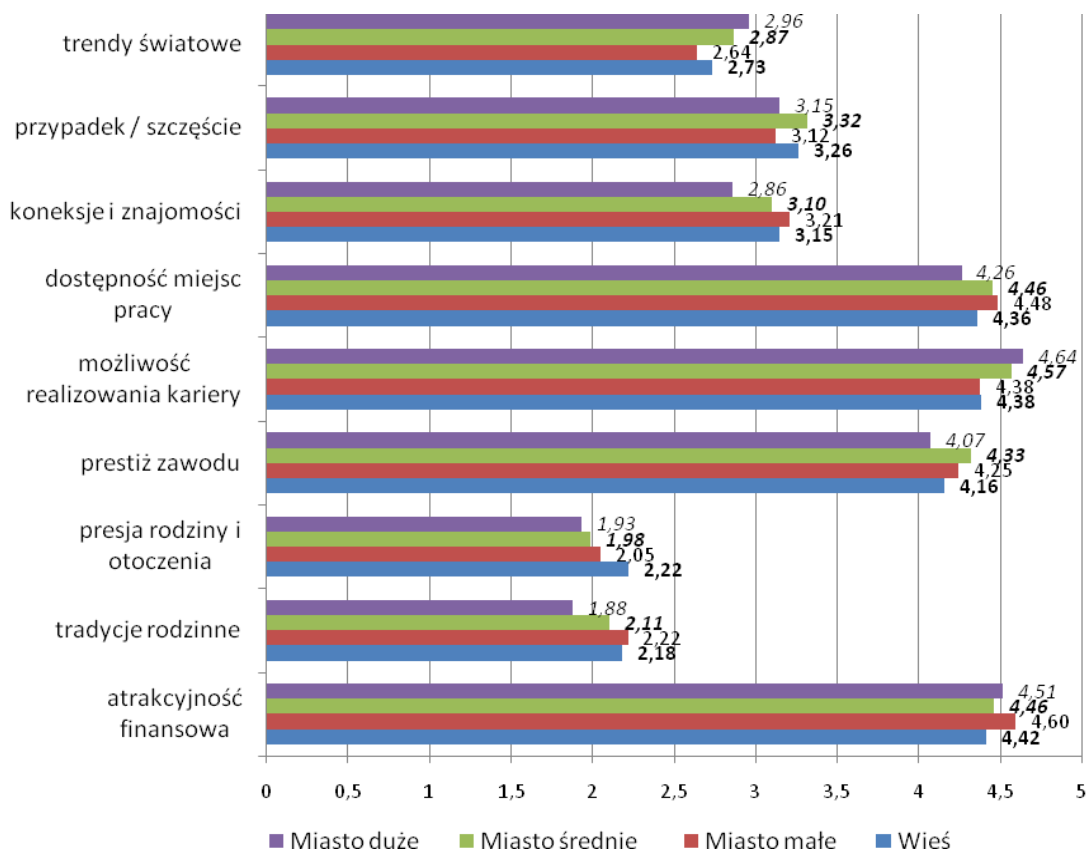
Niewątpliwie, pomiędzy miejscem zamieszkania, a chęcią wykonywania przez daną osobę w przyszłości konkretnej pracy istnieją określone zależności. W toku dokonanej analizy związków występujących pomiędzy czynnikami wpływającymi na wybór przyszłej profesji przez respondentów oraz miejscem ich zamieszkania zaobserwowano następujące relacje.

Po pierwsze, dla osób wywodzących się ze wsi i małych miast najważniejszym czynnikiem oddziałującym na wybór zawodu jest atrakcyjność finansowa zajęcia (rysunek 30). Wartym podkreślenia jest fakt, iż ankietowane jednostki zamieszkujące małe miasta scharakteryzowały

tę przesłankę, jako bardzo istotną (średnia ocen – 4,60), podczas gdy zamieszkujące wsie, jako istotną (średnia 4,42). W dalszej kolejności osoby zamieszkujące wieś umieściły następujące determinanty: możliwość realizowania kariery w zawodzie (średnia 4,38), dostępność miejsc pracy (średnia 4,36) oraz prestiż profesji – 4,16. Odpowiadający legitymujący się zamieszka- niem w małych miastach sklasyfikowali powyższe czynniki w następujący sposób: dostępność miejsc pracy (średnia 4,48), możliwość realizowania kariery (średnia 4,38) oraz prestiż danego zawodu – 4,25.

Po drugie, respondenci wywodzący się z miast o średnim lub dużym rozmiarze uznali, iż najważniejszym determinantem wpływającym na wybór ich przyszłej pracy jest możliwość re- alizowania kariery zawodowej w danej profesji. Osoby te nadały temu czynnikowi rangę bardzo istotnego (średnia ocen odpowiednio: 4,57 oraz 4,64). Atrakcyjność finansowa danego zajęcia została sklasyfikowana jako drugi w kolejności determinant oddziałujący na wybór zawodu przez ankietowane podmioty zamieszkujące średnie i duże miasta. W tym przypadku jednak respondenci z miast o dużym rozmiarze określili ten czynnik mianem bardzo istotnego (średnia ocen – 4,51), zaś ze średnich miast istotnego (średnia ocen – 4,46). Osoby z ostatniej wspo- mnianej grupy, na tym samym poziomie ważności co atrakcyjność finansowa umieściły także dostępność miejsc pracy w danym zawodzie. W podobny sposób tę determinantę ocenili rów- nież respondenci z dużych miast, nadając mu znaczenie czynnika istotnie wpływającego na wybór przyszłego zajęcia (średnia 4,26).

Rysunek 30. Rozkład ocen poszczególnych przesłanek wpływających na wybór zawodu dokonany według miejsca zamieszkania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

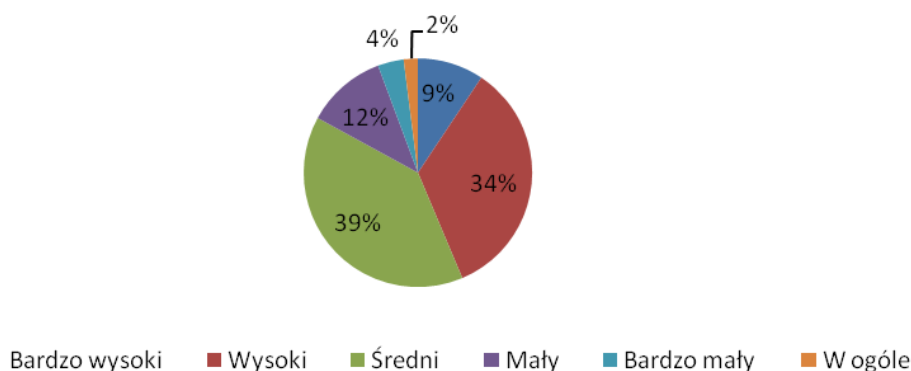
Osoby ankietowane w niniejszym badaniu poproszone zostały o ustosunkowanie się do pytania: w jakim stopniu kierunek ich studiów ułatwi im podjęcie oczekiwanej pracy? Najczęściej udzielaną odpowiedzią było stwierdzenie, że wybrany kierunek studiów w średnim stopniu wspomże zdobycie wymarzonego zajęcia (rysunek 31). W ten sposób wypowiedziało się

niespełna czterech na dziesięciu respondentów. Prawie co dziesiąta ankietowana osoba zadeklarowała, że obrany kierunek w bardzo wysokim stopniu ułatwi jej podjęcie oczekiwanej pracy, zaś 34,3% podało, iż nastąpi to w stopniu wysokim. Oznacza to, że ponad 43% całej zbiorowości poddanej badaniu jest przekonana, iż dokonany przez nią wybór kierunku studiów był jak najbardziej prawidłowy, a nawet pożądanym z punktu widzenia możliwości zdobycia upragnionej pracy. Zanotowany odsetek jest niezmiernie wysoki i bardzo pozytywnie świadczy o rozsądnych i przemyślanych decyzjach, które podejmują abiturienti.

Grupa respondentów uznających, że pomiędzy wyborem kierunku studiów a ułatwieniami w podjęciu oczekiwanej pracy nie zachodzą poważniejsze relacje była relatywnie niewielka. 11,4% odpowiadających stwierdziło, że wybrany kierunek w małym stopniu wspomógł zdobycie upragnionego zajęcia, 3,7% podało, iż w bardzo małym stopniu, zaś co pięćdziesiąta osoba zadeklarowała, iż obrany kierunek studiów w żaden sposób nie przyczynia się do podjęcia oczekiwanej pracy.

Rysunek 31. Stopień wpływu kierunku studiów na ułatwienia w podjęciu oczekiwanej pracy

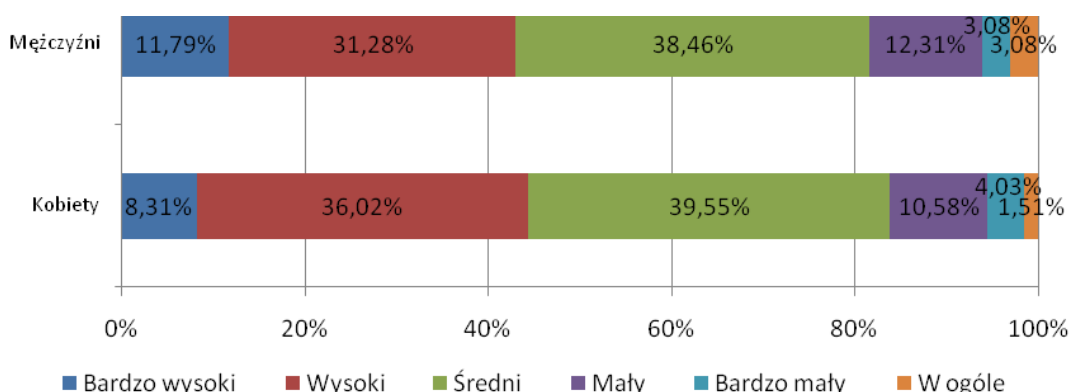

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Analiza przekrojowa uzyskanych na to pytanie odpowiedzi, dokonana według płci, pozwala postawić tezę, iż zarówno kobiety, jak i mężczyźni mają podobny sposób percepcji związków występujących pomiędzy wybranym kierunkiem studiów, a ułatwieniami w zdobyciu upragnionej pracy z tego wynikającymi. 44,3% kobiet uznało, że dokonany przez nie wybór kierunku studiów był prawidłowy, gdyż jego ukończenie w bardzo wysokim (8,3%) lub wysokim (36,0%) stopniu wpłynęło na możliwość podjęcia oczekiwanej pracy (rysunek 32). W przypadku mężczyzn odnotowano zbliżony odsetek – 43,1% – osób przekonanych o słuszności swojej decyzji dotyczącej obrania kierunku studiów, który w bardzo wysokim (11,8%) lub wysokim (31,3%) stopniu oddziaływał będzie na możliwość zdobycia wymarzonego zajęcia zawodowego. Odnośnie zadeklarowanego przez respondentów średniego stopnia ułatwień w podjęciu oczekiwanej pracy wynikających z danego kierunku studiów to różnica w odpowiedziach udzielonych według płci wyniosła 1 punkt procentowy (38,5% mężczyźni, 39,5% kobiety).

Nieco większy odsetek mężczyzn, niż kobiet, był natomiast bardziej negatywnie nastawiony do omawianej w powyższym akapicie kwestii. 12,3% mężczyzn, wobec 10,6% kobiet, podało bowiem, że w małym stopniu wybrany przez nich kierunek studiów wspomógł proces zatrudnienia w upragnionej pracy. 6,2% mężczyzn, wobec 5,5% pań, stwierdziło ponadto, iż w bardzo małym stopniu (3,1% wobec 4,0% kobiet) lub nawet w ogóle (3,1% wobec 1,5% kobiet) kierunek, na którym obecnie studiuje nie ułatwi im podjęcia oczekiwanej pracy.

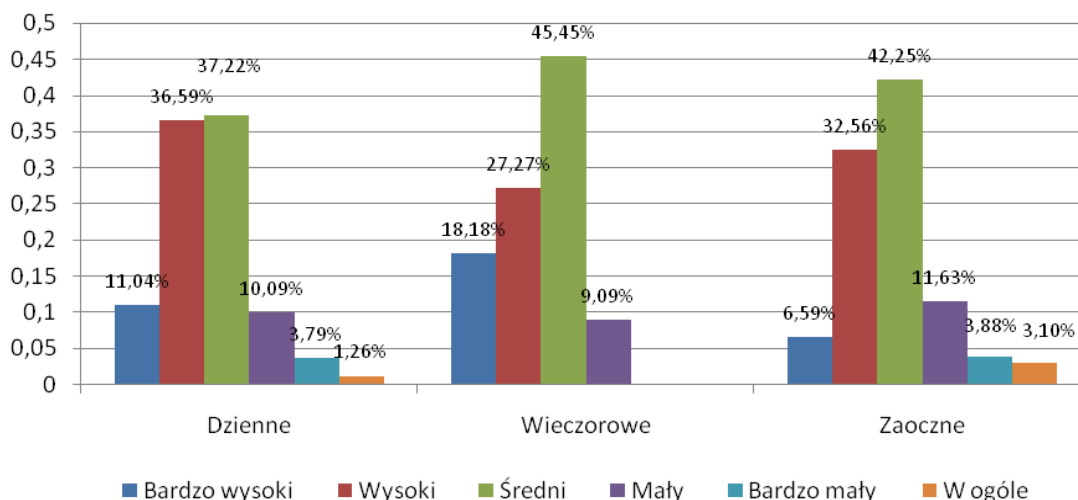
Rysunek 32. Rozkład odpowiedzi dotyczących stopnia wpływu kierunku studiów na ułatwienia w podjęciu oczekiwanej pracy dokonany według płci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Interesujących wniosków dotyczących relacji zachodzących pomiędzy wyborem kierunku studiów, a możliwością łatwiejszego zdobycia pracy, która jest tego implikacją, dostarcza rozkład odpowiedzi udzielonych przez ankietowane osoby dokonany w oparciu o tryb studiowania (dzienny, wieczorowy bądź zaoczny). Najbardziej pozytywny stosunek do ułatwień w podjęciu oczekiwanej pracy wynikający z wyboru danego kierunku mieli studenci studiów wieczorowych. Prawie co piąta osoba ucząca się w tym trybie (dokładnie 18,2% tej grupy) uznała, że w bardzo wysokim stopniu wybrany przez nią kierunek pomoże jej zdobyć upragnioną pracę, wobec 11% studentów studiów dziennych i zaledwie 6,6% studiujących w systemie zaocznym, którzy podali taką właśnie odpowiedź (rysunek 33).

Rysunek 33. Rozkład odpowiedzi dotyczących stopnia wpływu kierunku studiów na ułatwienia w podjęciu oczekiwanej pracy dokonany według trybu studiów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Dodatkowo podkreślić należy, że w zbiorowości respondentów uczących się w trybie wieczorowym nie znalazła się ani jedna osoba, która zadeklarowała, iż w bardzo małym stopniu lub w ogóle kierunek studiów nie ułatwia podjęcia oczekiwanej pracy, podczas gdy w grupie studentów zaocznych zanotowano 7% odsetek tak twierdzących (3,9% w bardzo małym stopniu, 3,1% w żadnym), zaś wśród studentów ze studiów dziennych 5% (3,8% w bardzo małym stopniu, 1,3% w ogóle). Ponadto tylko 9,1% osób uczących się w systemie wieczorowym określiło stopień wpływu kierunku studiów na możliwość łatwiejszego zdobycia wymarzonej pracy

jako mały, wobec 10,1% ankietowanych ze studiów dziennych oraz 11,6% ze studiów zaocznych podających taką odpowiedź.

Dokonana w oparciu o tryb studiowania analiza przekrojowa potwierdziła także wcześniejsze obserwacje, iż najczęściej powtarzające się deklaracje respondentów, dotyczące możliwości łatwiejszego podjęcia oczekiwanej pracy dzięki ukończeniu danego kierunku, to kategorie w wysokim lub średnim stopniu. 36,6% studentów studiów dziennych, 32,6% studiów zaocznych i 27,3% studiów wieczorowych uznało, że właśnie w wysokim stopniu wybrany przez nich kierunek studiów ułatwi im zdobycie upragnionej pracy, natomiast 37,2% osób uczących się w trybie dziennym, 42,2% w trybie zaocznym oraz 45,5% w systemie wieczorowym podało, iż w średnim stopniu kierunek studiów oddziałuje na swobodę i lekkość podjęcia wymarzonego zatrudnienia.

Uczestnicy opisywanego badania ankietowego dokonywali również oceny elementów procesu dydaktycznego zapewniających właściwe wypełnianie przyszłych obowiązków zawodowych, wartościując podane w kafeterii czynniki poprzez nadanie im stopni według skali szkolnej, tj. najmniejszy wpływ elementu – ocena 1, największy wpływ – ocena 6. Dokonując grupowania czynników na podstawie wyliczonej średniej nadano im określenia: element bardzo istotny (wartość od 4,50 wzwyż), istotny (od 4,00 do 4,49), dość istotny (od 3,50 do 3,99), średnio istotny (od 3,00 do 3,49), mało istotny (od 2,00 do 2,99) oraz nieistotny (1,99 i mniej).

Najważniejszym wnioskiem wypływającym z analizy odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przez ankietowane osoby jest potwierdzenie hipotezy, iż studenci pragną mieć podczas studiów jak najczęstszy kontakt z praktyką (m. in.: zajęcia praktyczne, praktyki zawodowe) i wykładowcami posiadającymi bogate doświadczenie zawodowe (rysunek 34).

Nadchodzi więc nieuchronnie czas, w którym dojdzie do zamiany wykładowców będących naukowcami teoretykami na wykładowców praktyków dysponujących także niezbędną, do prawidłowej realizacji procesu dydaktycznego, wiedzą teoretyczną. Konwersję taką wymusi sam rynek edukacyjny, gdyż przy zmniejszającym się popycie na edukację ze strony studentów, by przetrwać, uczelnie zmuszone będą zatrudniać profesjonalnych wykładowców posiadających bogate doświadczenie zawodowe.

Rysunek 34. Ocena elementów procesu dydaktycznego zapewniających w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

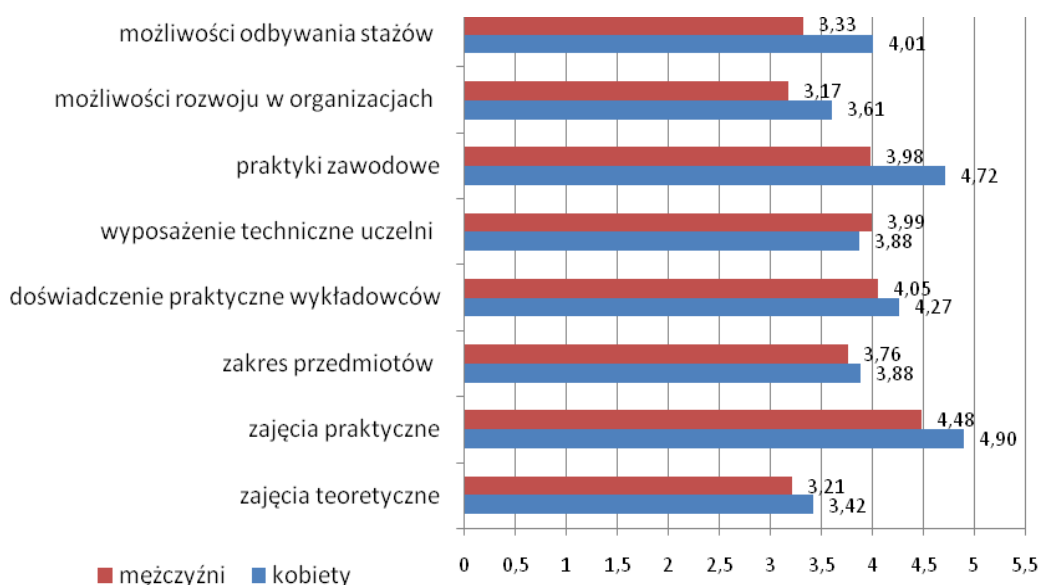
Najbardziej istotnym, dla całej zbiorowości poddanej badaniu, elementem procesu dydaktycznego zapewniającym w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych,

okazały się być zajęcia praktyczne (średnia ocen – 4,75). Niewiele mniejsze znaczenie respondenci przypisali praktykom zawodowym (średnia ocen – 4,46). Za istotny element procesu dydaktycznego ankietowane osoby uznały również posiadanie przez wykładowców doświadczenia praktycznego zdobytego podczas pracy zawodowej (średnia ocen – 4,18).

Kolejne, zdefiniowane w kafeterii czynniki, odgrywają już dużo mniejszą rolę w procesie dydaktycznym, który zapewnić ma w przyszłości respondentom właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych. Elementami procesu określonymi przez nich jako dość istotne były: właściwe wyposażenie techniczne uczelni, tzn. posiadanie laboratoriów, pracowni informatycznych itp. (średnia ocen – 3,90), zakres przedmiotów wykładanych podczas studiów (średnia 3,83) oraz możliwość odbywania staży w innych uczelniach (program MOST) czy w ramach programów międzynarodowych (typu Erasmus) (średnia 3,77). Elementami procesu dydaktycznego zdefiniowanymi jako średnio istotne były z kolei: możliwość rozwoju w organizacjach studenckich i uczelnianych (średnia 3,46) i ocenione najniżej z wszystkich czynników zajęcia teoretyczne (średnia 3,34).

Niezmiernie ciekawe wnioski wypływają z analizy związków struktury ocen elementów procesu dydaktycznego zapewniających właściwe wypełnianie obowiązków służbowych z płcią ankietowanych osób. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni za najważniejszy czynnik związany z prawidłowym kształceniem zgodnie uznali możliwość uczestniczenia podczas studiów w zajęciach praktycznych (rysunek 35). Kobiety oceniły go jednak jako bardzo istotny (średnia 4,90), podczas gdy mężczyźni jedynie jako istotny (średnia 4,48). W opinii respondentek drugim najważniejszym elementem procesu dydaktycznego była możliwość odbywania w trakcie studiów praktyk zawodowych (średnia ocen – 4,72 – czynnik bardzo istotny). Mężczyźni element ten sklasyfikowali dopiero na czwartej pozycji i określili go jedynie jako dość istotny (średnia 3,98). Według nich drugim kluczowym czynnikiem determinującym właściwy proces kształcenia było posiadanie przez wykładowców doświadczenia praktycznego (średnia 4,05). Ten element procesu dydaktycznego został przez kobiety uznany za trzeci w kolejności (średnia ocen – 4,27).

Rysunek 35. Rozkład ocen poszczególnych elementów procesu dydaktycznego zapewniających w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych dokonany według płci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

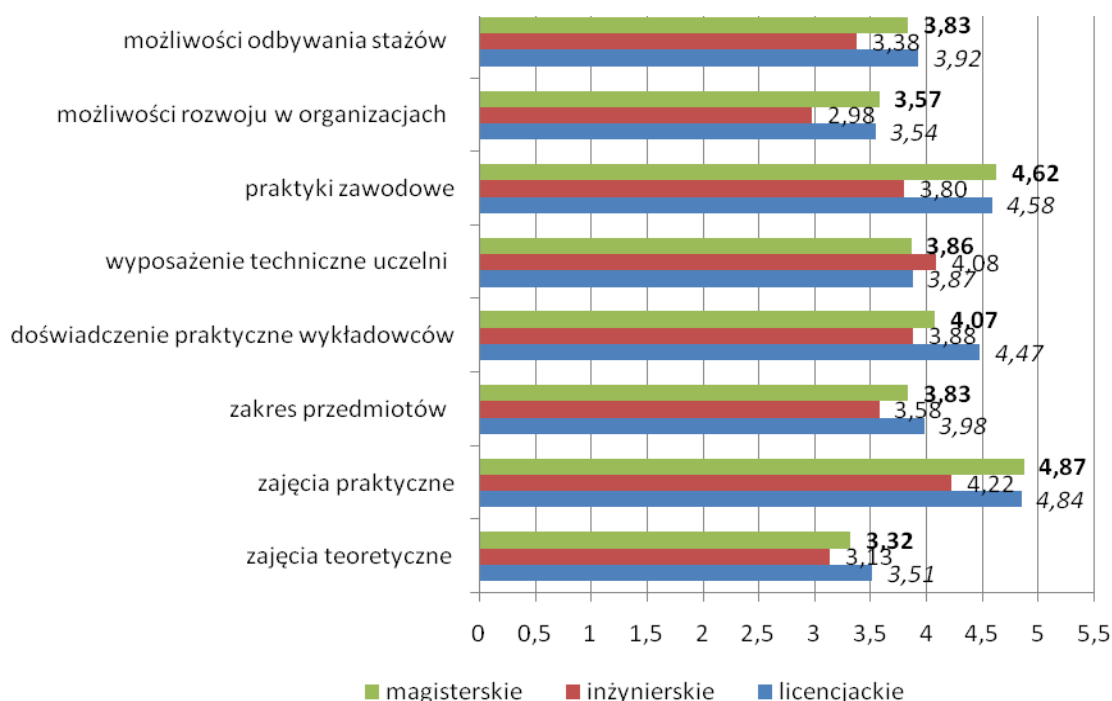
Wartym podkreślenia jest w tym miejscu fakt, iż generalnie mężczyźni wystawiali poszczególnym czynnikom dużo niższe oceny niż robiły to kobiety. Jedynym wyjątkiem był przypadek wyposażenia technicznego uczelni, kiedy to mężczyźni ocenili średnio ten element pro-

cesu kształcenia na 3,99, podczas gdy kobiety na 3,88 (według obu płci był to jednak wciąż ten sam poziom – czynnik dość istotny). Szczególnie dużą dysproporcję w dokonanej według płci ocenie, dało się natomiast zauważyć odnośnie możliwości odbywania przez studentów stażów w innych uczelniach lub w ramach programów wymiany międzynarodowej. Kobiety zdefiniowały ten element jako istotny (średnia 4,01), zaś mężczyźni jako średnio istotny (średnia ocen – 3,33).

Analiza przekrojowa struktury ocen elementów procesu dydaktycznego zapewniających w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków służbowych, dokonana wg typu studiów (licencjackie, inżynierskie, magisterskie), pozwoliła na wyciągnięcie kilku interesujących wniosków.

Po pierwsze, w większości przypadków najwyższe oceny poszczególnym elementom procesu kształcenia wystawili studenci studiów licencjackich, zaś najniższe zawsze, poza jednym wyjątkiem, studenci studiów inżynierskich (rysunek 36).

Rysunek 36. Rozkład ocen poszczególnych elementów procesu dydaktycznego zapewniających w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych dokonany według typu studiów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Po drugie, czynniki takie jak: zajęcia teoretyczne, zakres przedmiotów podczas studiów, doświadczenie praktyczne wykładowców, możliwość odbywania staży w innych uczelniach lub w ramach programów międzynarodowych zostały przez respondentów studiujących w systemie licencjackim ocenione dużo wyżej niż przez osoby studiujące na studiach magisterskich (por. rysunek). Z kolei zajęcia praktyczne, praktyki zawodowe oraz możliwość rozwoju osobistego w organizacjach studenckich i uczelnianych zostały przez studentów ze studiów magisterskich ocenione tylko nieco lepiej niż przez studentów studiów licencjackich.

Po trzecie, jedynie w przypadku odpowiedniego zaplecza technicznego uczelni, czyli wyposażenia jej w specjalistyczne laboratoria czy pracownie komputerowe studenci studiów inżynierskich wypowiedzieli się bardziej zdecydowanie niż ich koledzy z pozostałych kierunków i ocenili ten czynnik jako istotny (średnia 4,08), wobec określenia go przez pozostałych jako dość istotny (średnie: 3,87 – studia licencjackie i 3,86 – magisterskie). Wyższa ocena dotycząca tego parametru wystawiona przez studentów kierunków inżynierskich nie powinna jednak

specjalnie dziwić ze względu na techniczny charakter tych studiów i konieczność odbywania większości zajęć w salach dobrze wyposażonych w specjalistyczne narzędzia.

W zgodnej opinii ankietowanych osób wywodzących się z różnych typów studiów najważniejszym elementem procesu dydaktycznego zapewniającym w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków służbowych były zajęcia praktyczne, z tym jednak, iż respondenci ze studiów magisterskich i licencjackich uznali ten czynnik za bardzo istotny (średnia ocen odpowiednio 4,87 oraz 4,85), podczas gdy osoby ze studiów inżynierskich jedynie za istotny (średnia 4,22). Drugim w kolejności znaczenia elementem procesu kształcenia była, dla ankietowanych reprezentujących studia licencjackie i magisterskie, możliwość odbycia podczas studiów praktyk zawodowych. Czynnik ten ocenili oni stosunkowo wysoko, nadając mu rangę bardzo istotnego (średnia ocen odpowiednio: 4,58 oraz 4,62). Z poglądem tym nie do końca utożsamiają się respondenci ze studiów inżynierskich, dla których praktyki zawodowe są tylko dość istotnym elementem procesu dydaktycznego (średnia 3,80).

Podsumowując dokonaną w tej części opracowania analizę, należy jednoznacznie podkreślić, że najważniejszym wnioskiem z niej wypływającym jest stwierdzenie, iż studenci coraz mniejszą wagę przykładają do zajęć czysto teoretycznych. Ich oczekiwania skupiają się coraz bardziej na potrzebie zaoferowania im przez uczelnie większej liczby implikacji zastosowań i rozwiązań praktycznych w procesie kształcenia. Docenianym faktem, staje się możliwość odbywania staży i praktyk zawodowych w okresie edukacji.

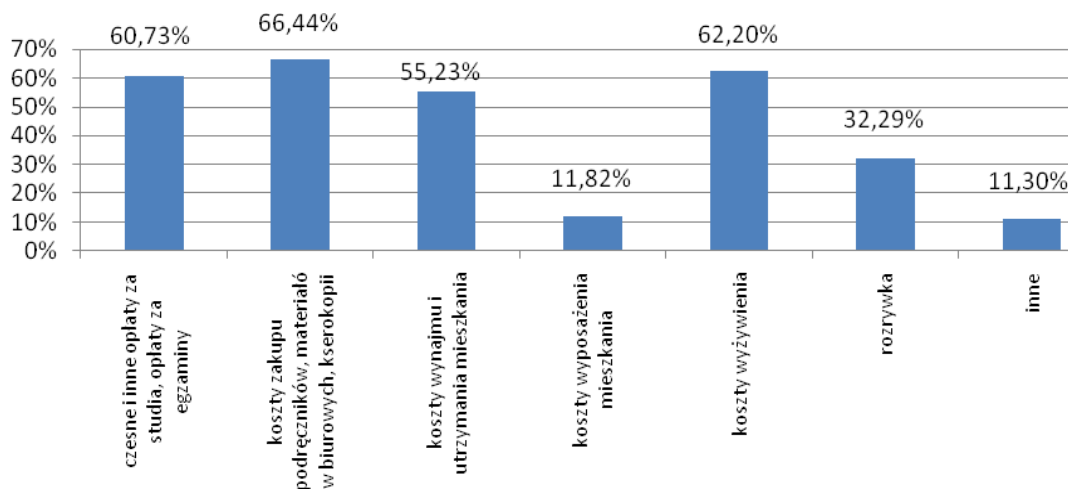
Koszty związane z edukacją studentów i ich zróżnicowanie

Badanie ankietowe, w którym studenci mieli wskazać 3 najważniejsze czynniki w największym stopniu decydujące o koszcie studiów, przypisując im wartości od 1 (najważniejszy) do 3 (najmniej ważny) uwidocznily znaczne rozbieżności znaczenia dla wielu kategorii kosztów. Analiza danych zamieszczonych na rysunku 37 pokazuje, że cztery grupy czynników miały zdaniem ankietowanych największy wpływ.

Kategorią najczęściej wskazywaną przez respondentów były koszty związane z zakupem podręczników, materiałów biurowych i kserokopii. Wydaje się jednak, że na tak dużą liczbę wskazań (66,44%) wpływ miała raczej powszechność tych wydatków niż ich wielkość. Potwierdzeniem tego są oceny przypisywane dla tej kategorii. Tylko 12,10% studentów oceniła ją jako najważniejszą. Znacznie więcej respondentów wskazało ten czynnik na drugim (32,69%) lub trzecim (21,66%) miejscu. Oznacza to, że koszt zakupu podręczników, materiałów biurowych i kserokopii obciążały budżety znacznej grupy studentów, nie był to jednak czynnik dla większości najważniejszy. Sytuacja ta miała miejsce zwłaszcza w przypadku studentów samodzielnie opłacających czesne oraz mieszkających poza rodzinnym domem, dla których inne kategorie kosztów miały większe znaczenie.

Podobna sytuacja wystąpiła w przypadku drugiego, najczęściej wskazywanego przez respondentów czynnika, czyli kosztu wyżywienia. Tutaj także duża liczba wskazań (62,2%) była efektem powszechności, gdyż większość respondentów przypisała tej kategorii ocenę 2 (29,51%) lub 3 (29,12%). Tylko niewiele ponad 3% studentów określiła ten czynnik za najważniejszy. Tym samym koszty wyżywienia były ponoszone przez większość studentów, jednak zdaniem respondentów inne wydatki były bardziej dotkliwe.

Rysunek 37. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie kosztów

Ankietowani mogli wskazać maksymalnie trzy kategorie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza trzeciego najczęściej wskazywanego przez respondentów czynnika, czyli czesnego i innych opłat na rzecz uczelni, wskazała, że był to jeden z dwóch kluczowych kosztów studiowania. Wynikało to z jednej strony z bardzo dużej powszechności, gdyż aż 60,73% respondentów wskazało na ten czynnik jako istotny, a z drugiej, z wagi, gdyż w tej grupie blisko $\frac{3}{4}$ osób przypisało mu najważniejsze znaczenie. Znacznie rzadziej nadawano mu oceny niższe, co potwierdza tezę, że opłaty na rzecz uczelni, były bardzo ważnym obciążeniem finansowym studentów.

Zbliżona sytuacja miała miejsce w przypadku kosztów związanych z wynajmem i utrzymaniem mieszkania. Chociaż był to czynnik, na który wskazało ponad 55% respondentów

(dopiero czwarte miejsce w liczbie wskazań), to jednak jego wpływ na sytuację finansową studentów był bardzo duży. Potwierdzeniem tego było to, że blisko 30% respondentów określiło ten czynnik jako najważniejszy, mniej tylko niż w przypadku opłat na rzecz uczelni i znacznie więcej niż w przypadku pozostałych kategorii. Bez wątpienia wpływ na taką sytuację miał wcześniej wspomniany boom na rynku mieszkaniowym, który znacznie zwiększył tę pozycję w budżecie studenta.

Tabela 13. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom kosztów poszczególne oceny (w %)

Kategoria kosztu	Ocena czynnika		
	1	2	3
Czesne i inne opłaty za studia, opłaty za egzaminy	44,97	8,13	7,63
Koszty zakupu podręczników, materiałów biurowych, kserokopii	12,10	32,69	21,66
Koszty wynajmu i utrzymania mieszkania	29,30	14,66	11,27
Koszty wyposażenia mieszkania	2,04	3,53	6,24
Koszty żywienia	3,58	29,51	29,12
Rozrywka	5,28	7,42	19,58
Inne, jakie? - (dojazdy)	2,73	4,06	4,51

Zadaniem respondentów było wskazanie trzech najważniejszych kategorii kosztów i przypisanie im wartości od 1 (najważniejszy) do 3 (najmniej ważny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zdaniem respondentów znacznie mniejszy wpływ na ich budżet miały zarówno wydatki związane z rozrywką, jak i wyposażeniem mieszkania. Na te obciążenia, jako istotne kategorie kosztów, wskazało odpowiednio 32,29% i blisko 12% ankietowanych. W badaniu możliwe było także dopisanie innej kategorii kosztów, niż wyżej omówione. W tym przypadku respondenci wskazywali praktycznie wyłącznie na koszty związane z dojazdem. W grupie tej znalazło się niewiele ponad 11% respondentów, a niecałe 3% uznało ten czynnik za najważniejszy.

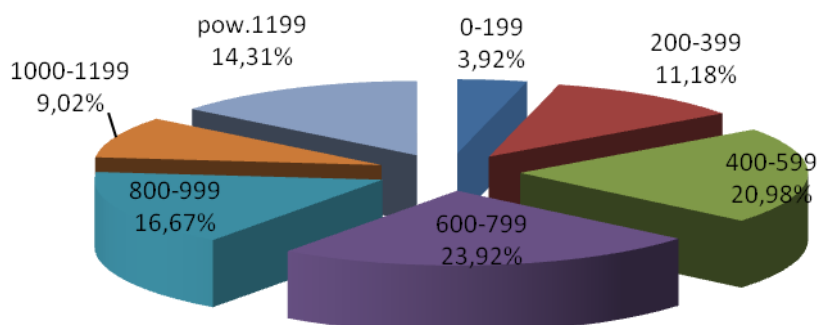
Potwierdzeniem powyższej analizy były badania, w których respondenci mieli wskazać rzeczywiste wydatki ponoszone na trzy główne kategorie kosztów:

- koszty bezpośrednio związane z nauką (np. książki, szkolenia, itp.),
- koszty utrzymania w trakcie nauki (np. dojazdy, wynajem mieszkania),
- wydatki na rozrywkę, kulturę itp.

Analiza odpowiedzi ankietowych pokazała, że w badanej grupie średnie miesięczne wydatki związane z kształceniem się na uczelni wyższej wynosiły 799 zł. Było to więc bardzo znaczące obciążenie, które dla wielu gospodarstw domowych mogło być barierą nie do pokonania dla dalszego kształcenia młodzieży. Należy bowiem pamiętać, że województwo lubelskie jest najbiedniejszym regionem w Polsce, gdzie na koniec 2006 średnie dochody do dyspozycji na jednego mieszkańca wynosiły 1217 zł.

Rysunek 38. Struktura studentów obrazująca średniomiesięczne wydatki związane z kształceniem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza średniomiesięcznych wydatków poszczególnych studentów zwróciła uwagę na bardzo duże dysproporcje, gdyż łączny koszt miesięczny wahał się od 90 zł do 2900 zł. Wynikało to z wieloaspektowości badanego czynnika, na który wpływ miało wiele zmiennych, z których kluczowe znaczenie miały: rodzaj uczelni, wybrany kierunek oraz odległość uczelni od rodzinnego domu.

Dane zamieszczone na rysunku 38 pokazują, że najliczniejszą populację tworzyli studenci wydatkujący średnio miesięcznie od 600 do 800 zł. W grupie tej znajdowało się prawie 24% respondentów. Znaczny odsetek stanowili także studenci wydatkujący średnio w miesiącu od 400 do 600 zł (20,98%) oraz od 800 do 1000 zł (16,67%).

Na szczególną uwagę zasługuje fakt dość licznej grupy respondentów, którzy określali swoje koszty miesięczne na poziomie przekraczającym 1200 zł. Oznacza to, że dla prawie 15% ankietowanych wydatki związane ze studiowaniem przekraczały płacę minimalną w Polsce. Minimalne wynagrodzenie w Polsce w 2008 roku wynosiło 1126 zł. W konsekwencji znaczna grupa studentów chcąc opłacić swoje kształcenie zmuszona była do znalezienia pracy, a praca ta powinna nie tylko zagwarantować zdobycie niezbędnego doświadczenia, ale przede wszystkim zabezpieczyć środki finansowe na dalsze kształcenie.

Analiza kosztów miesięcznych dla poszczególnych kategorii wskazała, że głównym obciążeniem budżetu studenckiego były wydatki na mieszkanie, wyżywienie oraz dojazdy. Średnia wartość w tym przypadku wynosiła 406,94 zł, co oznacza ponad połowę wszystkich kosztów związanych z kształceniem. Dodatkowo bardzo duża grupa respondentów (22,1%) deklarowała wydatki sięgające min 600 zł, czyli połowy średniego miesięcznego dochodu rozporządzalnego w województwie lubelskim. Na taką sytuację bez wątpienia miały wpływ bardzo znaczące wzrosty cen mieszkań oraz drożejąca ropa naftowa, zwiększająca koszty dojazdów.

Znacznie niższe wydatki deklarowali studenci w dwóch pozostałych grupach: koszty bezpośrednio związane z nauką oraz rozrywka i kultura. Średnie miesięczne obciążenia w tych przypadkach wynosiły odpowiednio 220,12 i 172,31 zł. Dla pierwszej z nich zadeklarowana wartość wydaje się niska, zwłaszcza, że w wyżej omawianych badaniach, analizowane koszty były przez bardzo dużą grupę studentów określane jako najważniejsze. Dodatkowo gros respondentów określało je jako istotne. Można więc przypuszczać, że istnieje mały poziom akceptacji dla tych wydatków. Dodatkowo specyfiką płatności na rzecz uczelni jest ich znaczne skumulowanie, na przełomie poszczególnych semestrów. W konsekwencji ich rola była wyolbrzymiana w przypadku pytań związanych ze znaczeniem kosztu, jednak w sytuacji kiedy student określał już realne wartości okazało się, że wydatki te nie były aż tak znaczące.

Tabela 14. Struktura studentów obrazująca wielkości wydatków na poszczególne kategorie kosztów (w %)

Kategoria kosztu	Średnie miesięczne wydatki w zł							Średnia
	0-99	100-199	200-299	300-399	400-499	500-599	ponad 599	
Koszty bezpośrednio związane z nauką	28,52	29,43	16,27	8,04	7,31	4,02	6,40	220,12
Koszty utrzymania w trakcie nauki	9,27	14,18	14,91	13,27	13,09	13,09	22,18	406,94
Wydatki na rozrywkę, kulturę itp.	23,41	34,83	23,78	8,61	3,56	2,81	3,00	172,31

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zaskakujący wydaje się także fakt względnie wysokich, w porównaniu z kosztami bezpośrednio związanymi z nauką, wydatków na rozrywkę i kulturę. Ten niedowartościowany w poprzednim badaniu czynnik (32% respondentów wskazało go jako istotny i zaledwie 5,3% jako najważniejszy) rzeczywiście stanowił znacznie większe obciążenie budżetu studenckiego. Zwłaszcza, że blisko 10% respondentów deklarowało wydatki na tą kategorię na poziomie minimum 400 zł, a kolejne 32% w przedziale 200-399 zł. W tym przypadku mamy odwrotną zależność, gdyż duża akceptacja wydatków oraz ich rozproszenie wpływa na niedowartościowanie tej kategorii.

Podsumowując należy zauważyć, że głównymi barierami związanymi ze studiowaniem były koszty związane z wynajęciem i utrzymaniem mieszkania oraz opłaty ponoszone na rzecz uczelni. I chociaż nie były to kategorie najczęściej wskazywane, to jednak w największym stopniu obciążały skromne budżety studenckie. Najpowszechniejszymi kosztami były za to wydatki na podręczniki, materiały biurowe i kserokopie oraz wyżywienie. Trzeba jednak zauważyć, że ich wpływ na sytuację finansową studenta był znacznie mniejszy. Kategoriami o najmniejszym wpływie na budżet studenta i to zarówno w kontekście znaczenia, jak i powszechności występowania były wydatki na: dojazdy, wyposażenie mieszkania oraz szeroko rozumianą rozrywkę.

Analizując zmienność wydatków związanych z kształceniem ze względu na płeć, należy zauważyć, że większe koszty edukacji deklarowane były przez mężczyzn. Średnia miesięczna całkowitych wydatków wynosiła w tej grupie respondentów 859,34 zł i była o prawie 100 zł większa niż w przypadku kobiet. Dodatkowo analiza danych zamieszczonych w tabeli 15 pokazała, że znacznie większy odsetek mężczyzn (30,36%) deklarował wydatki w wysokości min. 1000 zł miesięcznie. Dla porównania, wśród kobiet udział respondentów wskazujących na tak wysokie nakłady na naukę wynosił niecałe 20%. To właśnie grupa studentów deklarujących bardzo wysokie obciążenia miesięczne miała największy wpływ na znaczną rozbieżność średnich miesięcznych dla obu płci. Porównywalny był bowiem w obu grupach udział procentowy studentów (około 15%) wskazujących niskie wydatki na kształcenie, do wysokości 400 zł miesięcznie. Tym samym większa grupa mężczyzn deklarowała wydatki bardzo wysokie, mniejsza zaś wydatki średnie. Wśród studentek największą grupę (prawie 65%) stanowiły zaś osoby deklarujące łączne koszty miesięczne na poziomie od 400 do 1000 zł.

Tabela 15. Struktura studentów obrazująca łączne wydatki na studia z uwzględnieniem podziału na płeć respondenta (w %)

Płeć respondentów	Średnie miesięczne wydatki w zł						
	0-199	200-399	400-599	600-799	800-999	1000-1199	ponad 1199
Kobiety	3,80	11,40	23,68	23,68	17,54	7,89	11,99
Mężczyźni	4,17	10,71	15,48	24,40	14,88	11,31	19,05

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Znaczne rozbieżności w obu grupach wystąpiły także w przypadku kategorii na jakie wydatkowane są środki. Chociaż zarówno dla mężczyzn jak i kobiet najważniejsze były koszty związane z utrzymaniem w trakcie nauki, to jednak na ten cel studentki przeznaczały średnio 384,81 zł, czyli o blisko 34 zł mniej niż mężczyźni. Znacznie większe rozbieżności wystąpiły w dwóch pozostałych kategoriach i to zarówno co do kwot, jak i co do samego znaczenia. Wśród kobiet koszty związane bezpośrednio z nauką stanowiły drugą co do ważności kategorię, a dodatkowo średnie miesięczne wydatki na ten cel wynoszące 233,27 zł były prawie o 40 zł większe niż wśród mężczyzn. Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku wydatków na rozrywkę i kulturę. Średniomiesięczne obciążenia mężczyzn wynoszące 246,24 zł, były o ponad 100 zł większe niż wśród kobiet. Dodatkowo należy zauważyć, że studenci uznali, że jest to druga co do ważności kategoria kosztów, gdyż wydatki na rozrywkę przekraczały koszty bezpośrednio związane z nauką o ponad 50 zł.

Tabela 16. Średnie miesięczne wydatki studentów na poszczególne kategorie kosztów w podziale na płeć respondenta (w zł)

Płeć respondentów	Koszty bezpośrednio związane z nauką	Koszty utrzymania w trakcie nauki	Wydatki na rozrywkę, kulturę itp.	SUMA
Kobiety	233,27	384,81	143,42	761,50
Mężczyźni	194,47	418,63	246,24	859,34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Potwierdzeniem powyższych analiz były badania, w których studenci wskazywali główne kategorie kosztów i przypisywali im odpowiednie oceny. I chociaż, podobnie jak w przypadku analizy ogólnej, nastąpiło w nich znaczne przewartościowanie opłat na rzecz uczelni, względem pozostałych kategorii, to jednak widać pewne rozbieżności pomiędzy studentami i studentkami. W przypadku kobiet znacznie większa grupa (prawie 70%) wskazała jako istotne koszty związane z zakupem podręczników, materiałów biurowych i kserokopii, gdy wśród mężczyzn odsetek ten wynosił zaledwie 57%. Dodatkowo aż 13% kobiet określała, że jest to dla nich główna kategoria kosztów, czyli o 2,5 punktu procentowego więcej niż mężczyzn. Odmienna sytuacja występowała w przypadku wydatków na rozrywkę. Aż, 42,3% studentów zadeklarowało, że były to wydatki stanowiące znaczne obciążenie budżetu, dodatkowo ponad 9% wskazało, że była to najważniejsza pozycja kosztowa. Wśród kobiet tylko niecałe 32% uznało daną kategorię jako istotną, z czego tylko 3,4% przypisało jej kluczowe znaczenie.

Tabela 17. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom kosztów poszczególne oceny w podziale na płeć respondenta (w %)

Kategoria kosztu	Ocena czynnika (kobiety)			Ocena czynnika (mężczyźni)		
	1	2	3	1	2	3
Czesne i inne opłaty za studia, opłaty za egzaminy	43,34	8,49	6,49	47,24	7,61	9,41
Koszty zakupu podręczników, materiałów biurowych, kserokopie materiałów	13,05	35,01	21,88	10,55	27,72	19,41
Koszty wynajmu i utrzymania mieszkania	33,42	13,79	9,86	22,11	16,30	12,35
Koszty wyposażenia mieszkania	1,83	3,71	5,53	2,51	3,26	7,06
Koszty żywienia	2,61	29,44	29,33	5,03	29,89	25,29
Rozrywka	3,39	5,04	22,36	9,05	11,96	22,35
Inne, jakie? - (dojazdy)	2,35	4,51	4,57	3,52	3,26	4,12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Podsumowując należy zauważyć, że obie grupy respondentów różniły się zarówno co do wielkości wydatków związanych ze studiami, jak i co do ich struktury. Średnie wydatki mężczyzn były znacznie większe niż kobiet, a dysproporcje wynikały głównie z większej swobody wydatkowania pieniędzy. Świadczy o tym znacząca rola wydatków związanych z szeroko rozumianą rozrywką. W przypadku kobiet większą rolę miały wydatki związane z procesem kształcenia, w tym zakup podręczników i materiałów biurowych. Dlatego, budżet studentek należy ocenić jako bardziej oszczędny i racjonalny.

Badania dotyczące kosztów kształcenia wśród słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazują na mniejsze rozbieżności, niż należałoby oczekiwać. Oczywiście średnie wydatki tej drugiej grupy są wyższe i wynoszą odpowiednio 858,47 zł miesięcznie, jednak różnica względem słuchaczy studiów bezpłatnych stanowi tylko 132,37 zł. Jest to mniej niż wynoszą miesięczne koszty związane z podstawową obowiązkową opłatą, jaką ponosi ta grupa młodzieży, czyli czesnym.

Tabela 18. Średnie miesięczne wydatki studentów na poszczególne kategorie kosztów w podziale na odpłatność za studia (w zł)

Rodzaj studiów	Koszty bezpośrednio związane z nauką	Koszty utrzymania w trakcie nauki	Wydatki na rozrywkę, kulturę, itp.	SUMA
Bezpłatne	142,89	420,50	162,71	726,10
Płatne	298,28	366,50	193,69	858,47

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Przeprowadzona w obu grupach analiza wydatków w poszczególnych kategoriach pokazała, że w przypadku kosztów bezpośrednio związanych z nauką rozpiętość była nieznacznie większa i wynosiła ponad 155 zł. Tym samym można przypuszczać, że młodzież ucząca się na studiach płatnych znacznie oszczędniej gospodarowała swoim budżetem i mniej środków przeznaczala na wydatki niezwiązane bezpośrednio z nauką. Dane zamieszczone w tabeli 18 tylko częściowo potwierdzają tą tezę. Rzeczywiście w przypadku, wydatków związanych z utrzymaniem się w trakcie nauki, zadeklarowane wydatki przez słuchaczy studiów płatnych były niższe o 54 zł i wynosiły 366,5 zł miesięcznie. Jednak analiza obciążeń związanych z rozrywką i kulturą uwidoczniała odwrotną zależność. Studenci opłacający czesne za naukę wydawali na rozrywkę 193,69 zł miesięcznie, czyli o ponad 30 zł więcej, niż słuchacze studiów bezpłatnych.

Tę sytuację wyjaśniła analiza struktury studentów w zależności od ich zadeklarowanych miesięcznych wydatków. W oparciu o dane zamieszczone w tabeli 19 można stwierdzić, że w przypadku obu grup znajdowała się bardzo duża populacja (około 35%) deklarująca ponoszenie kosztów na poziomie bardzo niskim - maksymalnie 600 zł miesięcznie. Jednak wśród słuchaczy studiów płatnych, ponad 19% respondentów wskazało, że ich miesięczne koszty wynosiły minimum 1200 zł i była to grupa dwukrotnie większa, niż w przypadku słuchaczy studiów bezpłatnych. W konsekwencji wśród młodzieży opłacającej czesne istniała bardzo duża polaryzacja wydatków. Można więc wnioskować, że duża część z nich operowała bardzo skromnymi budżetami, przeznaczanymi głównie na naukę lub utrzymanie. Jednak liczna grupa znacznie bogatszej młodzieży, mogła pozwolić sobie na nieporównywalnie większe wydatki, z których duża część przeznaczana była na rozrywkę. W konsekwencji to oni przyczynili się do większych wydatków w tej kategorii niż słuchacze studiów bezpłatnych.

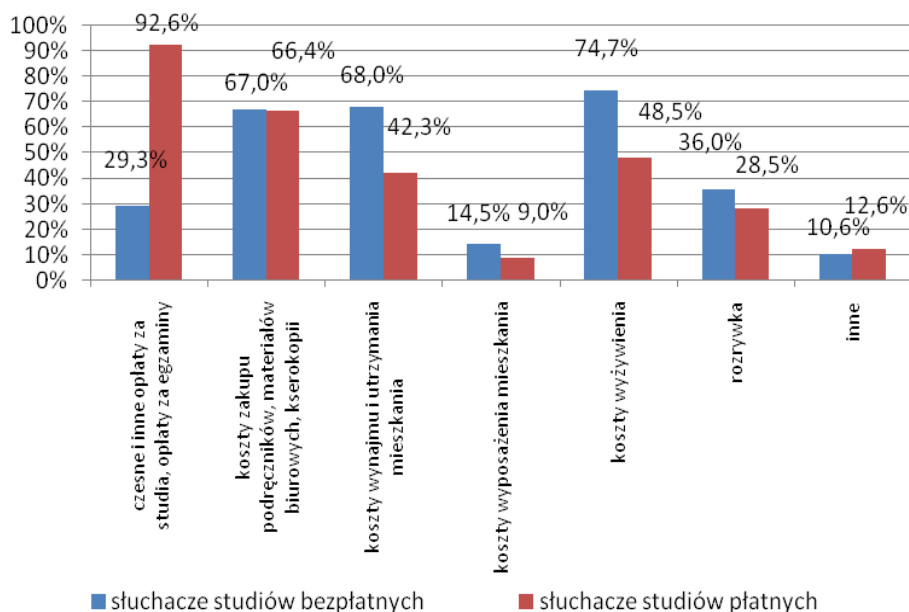
Tabela 19. Struktura studentów obrazująca łączne wydatki na studia z uwzględnieniem podziału na studia płacone i bezpłatne (w %)

Rodzaj studiów	Średnie miesięczne wydatki w zł						
	0-199	200-399	400-599	600-799	800-999	1000-1199	ponad 1199
Bezpłatne	5,28	9,43	20,38	27,17	17,36	10,57	9,81
Płacone	2,51	12,97	21,76	19,67	16,32	7,53	19,25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W badaniach dotyczących percepcji postrzegania poszczególnych wydatków, w których to studenci wskazywali kluczowe koszty, potwierdził się szereg wcześniejszych spostrzeżeń. Słuchacze studiów płatnych wskazali, że ich głównym obciążeniem związanym ze studiowaniem są opłaty na rzecz uczelni, aż 92,6% respondentów wskazało na tę pozycję. Dla porównania w drugiej grupie respondentów odsetek ten był trzykrotnie mniejszy. Sytuacja ta potwierdziła wcześniej omówioną awersję do ponoszenia tych wydatków i tym samym wyolbrzymiania ich znaczenia w przypadku badań jakościowych. W konsekwencji słuchacze studiów płatnych niedowartościli kosztów związanych z wynajmem i utrzymaniem mieszkania czy też wyżywieniem. Okazuje się bowiem, że w tym pierwszym przypadku zaledwie 42,3% tej populacji uznało ten koszt jako ważny, a tylko 8% przypisało mu najważniejsze znaczenie. Wśród słuchaczy studiów bezpłatnych wyniki były znacznie wyższe, gdyż 68% z nich deklarowało to obciążenie jako istotne, a aż 50% przypisało mu kluczową rolę. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku wydatków na wyżywienie, czy wyposażenie mieszkania, gdzie znacznie większa grupa słuchaczy studiów bezpłatnych uznała je za ważne.

Rysunek 39. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazujących poszczególne kategorie kosztów jako istotnie wpływające na budżet

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Podsumowując należy zauważyć, że słuchacze studiów płatnych ponosili większe miesięczne koszty związane z kształceniem, jednak różnica jest mniejsza niż wynika to z obowiązkowych opłat na rzecz uczelni. Jest to efekt tego, że znaczna część tej populacji bardzo racjonalnie i oszczędnie gospodarowała swoim ograniczonym budżetem, wydając mniej

pieniędzy na mieszkanie, wyżywienie i rozrywkę niż słuchacze studiów bezpłatnych. Badania wskazały jednak na istnienie licznej grupy, bogatej młodzieży na studiach płatnych, której wydatki miesięczne przekraczały 1200 zł, z których znaczna część przeznaczana był na rozrywkę. W konsekwencji możemy mówić o zjawisku dużej polaryzacji wydatków wśród słuchaczy studiów płatnych. Zjawisko to było znacznie mniej widoczne w przypadku studentów kierunków bezpłatnych.

Jak pokazała analiza ogólna, najważniejszym czynnikiem wpływającym na koszt kształcenia były wydatki na utrzymanie w trakcie studiów. Wynikało to przede wszystkim z bardzo wysokich obciążeń związanych z wynajęciem i utrzymaniem mieszkania, stancji lub pokoju w akademiku. Istotnymi barierami kosztowymi były także wydatki na wyżywienie oraz dojazdy na uczelnię. Wszystkie te czynniki bardzo mocno skorelowane były z miejscem zamieszkania studenta. Inne były bowiem obciążenia w przypadku prowadzenia samodzielnego gospodarstwa domowego we własnym mieszkaniu, inne kiedy student wynajmował tylko stancję lub pokój w akademiku a jeszcze inne kiedy, przez cały okres kształcenia pozostawał w domu rodzinnym.

Wyniki analizy szczegółowej, dotyczącej wpływu miejsca zamieszkania na miesięczny koszt utrzymania studentów wskazały, że największe średnie wydatki związane ze studiowaniem ponoszone były przez respondentów samodzielnie wynajmujących mieszkanie i wynosiły one odpowiednio 1003,92 zł. Był to w znacznej części efekt boomu budowlanego w ostatnich latach, który zaowocował wzrostem kosztu wynajmu, w tym okresie, od kilkudziesięciu do kilkuset procent. Najmniejsze zaś koszty zadeklarowane zostały przez studentów mieszkających z rodzicami (689,93 zł). W tym przypadku było to w pełni uzasadnione, gdyż gros wydatków finansowane było przez rodziców i nie było uwzględniane w budżecie studenta. W przypadku pozostałych grup respondentów zadeklarowane średnie miesięczne wydatki były na względnie zbliżonym poziomie i wahały się od 820 zł dla studentów mieszkających na stancji do niecałych 920 zł w przypadku młodzieży wynajmującej pokój w akademiku.

Potwierdzeniem tej sytuacji była analiza struktury studentów w zależności od średnich miesięcznych obciążeń. Wśród ankietowanych, którzy mieszkali w samodzielnie wynajmowanym mieszkaniu, blisko 50% stanowili studenci, którzy zadeklarowali bardzo duże wydatki, przekraczające 1000 zł miesięcznie. Dla porównania w przypadku respondentów mieszkających razem z rodzicami odsetek ten wynosił zaledwie 15%. Sytuacja odwrotna wystąpiła w grupie ankietowanych wydatkujących miesięcznie do 600 zł. Tym razem dominowali studenci mieszkający z rodzicami, ponad 54% tej populacji zadeklarowało wydatki do tej wysokości, gdy wśród studentów samodzielnie wynajmujących mieszkanie grupa ta stanowiła niecałe 12%.

Tabela 20. Struktura studentów obrazująca łączne wydatki na studia z uwzględnieniem podziału na miejsce zamieszkania (w %)

Miejsce zamieszkania	Średnie miesięczne wydatki w zł						
	0-199	200-399	400-599	600-799	800-999	1000-1199	ponad 1199
Samodzielnie, we własnym mieszkaniu	0,00	4,26	27,66	17,02	17,02	10,64	23,40
Z rodzicami	8,33	20,83	25,00	20,83	10,00	4,58	10,42
Samodzielnie, w wynajmowanym mieszkaniu	0,00	5,88	5,88	17,65	23,53	14,71	32,35
Jako jedna z osób w wynajmowanym mieszkaniu, na stancji	0,00	2,42	15,32	30,65	25,81	12,10	13,71
W akademiku	0,00	0,00	18,33	33,33	18,33	16,67	13,33

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ciekawa sytuacja miała miejsce w przypadku studentów mieszkających samodzielnie we własnym mieszkaniu. Grupa ta charakteryzowała się bardzo dużą polaryzacją analizowanych wartości. Spora część respondentów (31,91%) deklarowała niskie wydatki na poziomie do 600 zł, jednocześnie liczna (ponad 34%) okazała się także grupa wydająca miesięcznie bardzo dużo, powyżej 1000 zł. Sytuacja ta mogła mieć wpływ na strukturę wydatków, co zostanie zweryfikowane w dalszej części opracowania.

Badania dotyczące wielkości środków przeznaczanych na wybrane kategorie kosztów wskazały, że poszczególne grupy respondentów różniły się nie tylko w zakresie wydatków związanych z bieżącym utrzymaniem, ale także odmienne były ich obciążenia bezpośrednio związane z nauką oraz rozrywką. W przypadku kosztów utrzymania rozbieżność była jednak największa i wynosiła 326,97 zł.

Najmniejsze koszty w tym zakresie deklarowane były przez studentów mieszkających łącznie z rodzicami i był to efekt ponoszenia większości z nich przez rodziców. Na barkach studentów pozostawała w tym przypadku tylko konieczność opłacenia części wyżywienia oraz dojazdów. W pozostałych grupach średnie wydatki na bieżące utrzymanie były znacznie większe i wahały się od 413,27 zł w przypadku osób posiadających własne mieszkanie, aż do blisko 600 zł dla młodzieży samodzielnie wynajmującej mieszkanie. Ta rozpiętość, wynosząca blisko 200 zł, pokazała jak wysoka jest premia za wynajem płaconą na rzecz właścicieli mieszkań. Sytuacja ta została wzmocniona przez wcześniej wspomniany boom budowlany, występujący w ostatnich latach. Skłania to wielu studentów do zakupu samodzielnych mieszkań i przeznaczenia wyżej wspomnianej różnicy na obsługę kredytu bankowego.

Zaskakujący wydaje się fakt, stosunkowo wysokich kosztów związanych z utrzymaniem studentów wynajmujących stancje lub pokój w akademiku. W obu przypadkach wydatki te kształtowały się na poziomie niecałych 520 zł miesięcznie, czyli tylko o około 75 zł mniejszym niż w przypadku wynajmu samodzielnego mieszkania. Można więc wnioskować, że te do tej pory oceniane jako tanie sposoby funkcjonowania studenta rzeczywiście takimi nie są. Częściowo sytuację tą może tłumaczyć wysoki koszt wyżywienia, gdyż w tych przypadkach utrudniony jest dostęp do kuchni, co w konsekwencji zmusza studentów do korzystania z lokali gastronomicznych.

Tabela 21. Średnie miesięczne wydatki studentów na poszczególne kategorie kosztów w podziale na miejsce zamieszkania (w zł)

Miejsce zamieszkania	Koszty bezpośrednio związane z nauką	Koszty utrzymania w trakcie nauki	Wydatki na rozrywkę, kulturę, itp.	SUMA
Samodzielnie, we własnym mieszkaniu	257,20	413,27	211,84	882,31
Z rodzicami	250,90	266,09	172,94	689,93
Samodzielnie, w wynajmowanym mieszkaniu	204,57	593,06	206,29	1003,92
Jako jedna z osób w wynajmowanym mieszkaniu, na stancji	159,98	518,92	141,11	820,01
W akademiku	184,43	517,58	216,45	918,46

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analizując obie grupy warto zwrócić także uwagę na znaczne rozpiętości deklarowanych kosztów dla dwóch pozostałych kategorii. Okazuje się bowiem, że mieszkańcy akademików znacznie więcej pieniędzy przeznaczali zarówno na wydatki bezpośrednio związane z nauką, jak i na rozrywkę. Tym samym potwierdza się teza, że część młodzieży decyduje się na zamieszkanie w akademików, nie ze względu na niższe koszty, ale przede wszystkim w celu poznania tzw.

„życia akademickiego”. Zwłaszcza, że analiza wydatków na rozrywkę w poszczególnych populacjach pokazała, że to właśnie mieszkańcy domów studenckich w tym zakresie deklarowali największe wydatki (216,45 zł miesięcznie). Nieznacznie mniejsze obciążenia wskazywali studenci mieszkający we własnych mieszkaniach oraz samodzielnie je wynajmujący, wynoszące odpowiednio 211,84 zł i 206,29 zł miesięcznie.

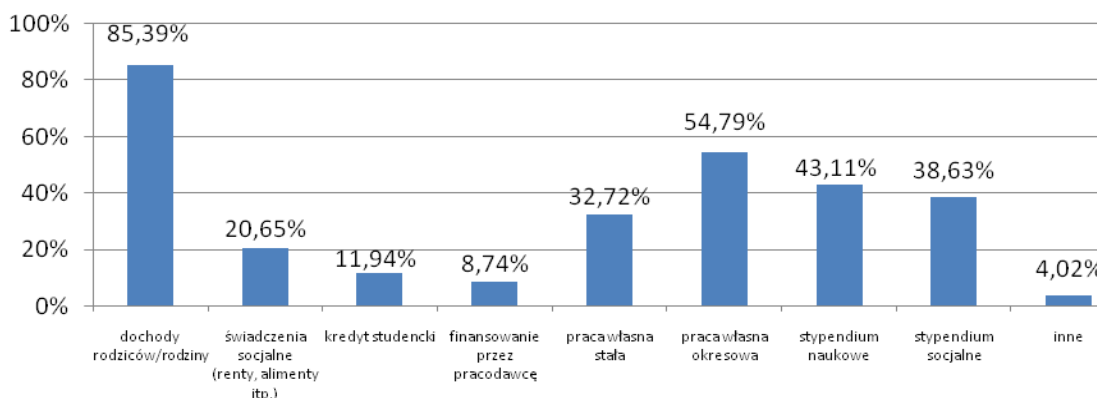
Znacznie niższe koszty spędzania wolnego czasu, nieprzekraczające średnio 200 zł były deklarowane przez studentów mieszkających z rodzicami (172,94) oraz wynajmujących stancję (141,11 zł). Należy jednak zauważyć, że swoboda wydatkowania środków finansowych w tych przypadkach była znacznie ograniczona, w konsekwencji mniejsze były miesięczne budżety przeznaczane na rozrywkę.

Główne źródła finansowania edukacji studentów i ich zróżnicowanie

Analiza ogólna dobitnie pokazała, że głównym źródłem finansowania studiów były dochody rodziców. Aż 85,39% respondentów określiła ten sposób pokrycia kosztów edukacji, jako ważny i było to więcej niż w przypadku pozostałych kategorii, od 30 do 81 punktów procentowych. Ta bardzo duża powszechność oznacza, że analizowany czynnik występuje zarówno jako główne, jak i dodatkowe źródło finansowania. Potwierdzeniem tego była bardzo liczna populacja studentów (51,44%), którzy określili dochody rodziców jako najważniejszy sposób opłacenia wszystkich wydatków związanych z kształceniem. Dodatkowo po około 17% ankietowanych przypisywało temu czynnikowi oceny 2 lub 3, co oznacza, że uznawali oni tę kategorię za istotną, jednak nie kluczową dla siebie. Wpływ rodziców na finansowanie edukacji był jeszcze większy po uwzględnieniu świadczeń rentowych i alimentacyjnych. Ta grupa przychodów, była bowiem wskazywana przez ponad 1/5 respondentów jako istotnie wpływająca na finansowanie studiów, a dodatkowo blisko 6% ankietowanych uznało ją za najważniejszą. W konsekwencji należy stwierdzić, że rodzice przyczyniali się do finansowania edukacji większości badanych studentów, a dodatkowo dla znacznej grupy byli głównym, czasem jedynym źródłem opłacenia wydatków związanych ze studiami.

Rysunek 40. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów

Zadaniem respondentów było wskazanie trzech najważniejszych kategorii kosztów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Dane zamieszczone na rysunku 40 wskazują, że drugim źródłem finansowania edukacji była praca własna studentów. Warto podkreślić jest powszechność tej kategorii, która pokazuje, że wydatki związane z kształceniem opłacane były w znacznej części przez samych studentów. Na pracę własną, jako istotne źródło w finansowaniu edukacji, wskazało łącznie ponad 2/3 respondentów, z czego w przypadku tylko pracy okresowej odsetek ten wynosił blisko 44%, tylko pracy stałej 25,43% oraz zarówno pracy stałej jak i okresowej prawie 9%. Należy jednak zauważyć, że inne było znaczenie obu kategorii przychodów. W przypadku studentów posiadających stałe zatrudnienie, praca była głównym źródłem finansowania edukacji, gdyż blisko 20% ankietowanych określiło ten czynnik jako kluczowy. Znacznie mniejsza grupa respondentów przypisała tej kategorii oceny gorsze 2 lub 3. Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku pracy okresowej, gdzie 21,6% populacji wymieniało to źródło finansowania na drugim miejscu, a blisko 25% na trzecim. Zaledwie 8,63% ankietowanych określiło pracę okresową jako najważniejsze źródło finansowania studiów. W konsekwencji dla studentów posiadających stałe zatrudnienie przychody z tym związane były głównym źródłem finansowania edukacji, zaś dla młodzieży pracującej dorywczo lub okresowo były to jedynie dochody uzupełniające.

Omawiając rolę pracy własnej, należy wspomnieć także o finansowaniu studiów przez samych pracodawców. I chociaż zjawisko to nie było nadmiernie powszechne, jednak wystąpiło w przypadku blisko 9% studentów. Dodatkowo należy zauważyć, że było to raczej źródło uzupełniające, gdyż zaledwie 1,86% respondentów określiło tę kategorię jako najważniejszą.

Tabela 22. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom przychodów poszczególne oceny (w %)

Kategoria przychodu	Ocena czynnika		
	1	2	3
Dochody rodziców/rodziny	51,44	16,93	17,03
Świadczenia socjalne (renty, alimenty itp.)	5,75	7,78	7,11
Kredyt studencki	2,71	4,28	4,96
Finansowanie przez pracodawcę	1,86	2,14	4,74
Praca własna stała	18,10	8,37	6,25
Praca własna okresowa	8,63	21,60	24,57
Stypendium naukowe	3,05	20,23	19,83
Stypendium socjalne	7,95	17,32	13,36
Inne	0,51	1,36	2,16

Zadaniem respondentów było wskazanie trzech najważniejszych kategorii kosztów i przypisanie im wartości od 1 (najważniejszy) do 3 (najmniej ważny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Bardzo istotne znaczenie w finansowaniu edukacji miały stypendia, które chociaż powszechne, pełniły raczej rolę uzupełniającą. Sytuacja ta była szczególnie widoczna w przypadku stypendiów naukowych, gdzie 43,11% ankietowanych określiła, że są to przychody ważne dla finansowania ich studiów, jednak zaledwie 3,05% wskazało, że miały one najważniejsze znaczenie. Ze stypendiów socjalnych korzystała mniejsza grupa respondentów (niecałe 40%), jednak blisko 8% wskazało na to źródło jako najważniejsze w finansowaniu ich edukacji. Omawiając wpływ stypendiów na finansowanie studiów należy wspomnieć, o stypendiach sportowych. I chociaż kategoria ta nie pojawiła się w ankiecie to jednak była to najczęściej pojawiająca się odpowiedź dopisywana przez respondentów jako inne źródło finansowania (5 wskazań).

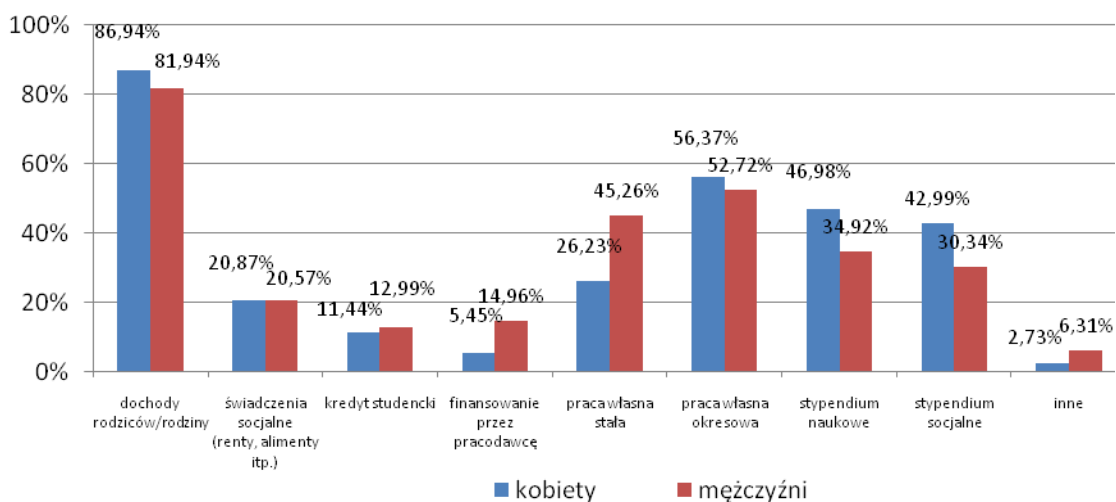
Dane zamieszczone w tabeli 22 pokazują względnie niskie znaczenie kredytów studenckich w finansowaniu edukacji. Niecałe 12% ankietowanych wskazało, że było to dla nich istotne źródło kapitału. Zważywszy, że miesięczne wpływy z kredytu wynoszące 600 zł pozwalają na pokrycie znacznej części wydatków związanych ze studiowaniem, należy przypuszczać, że w przypadku studentów zaciągających ten typ zobowiązania powinno być to jedno z najważniejszych źródeł finansowania. Jednak zaledwie niecałe 3% respondentów przypisało temu czynnikowi kluczowe znaczenie. Sytuacja ta może być tłumaczona albo poprzez małą powszechność korzystania z kredytów studenckich albo z oszczędzania znacznej części kredytu w poczet późniejszej jego spłaty. Tym samym dla niektórych, kredyt studencki był źródłem taniego kapitału niekoniecznie przeznaczanego na naukę.

Podsumowując należy stwierdzić, że dochody rodziców były najpowszechniejszym i najważniejszym źródłem finansowania studiów. Istotne znaczenie dla studentów miały także przychody z pracy, jednak w przypadku pracy stałej było to najczęściej główne źródło finansowania, zaś w przypadku pracy okresowej był to raczej sposób na uzyskanie dodatkowych środków na studia. Powszechnym źródłem dodatkowych przychodów przeznaczanych na finansowanie studiów były stypendia, zwłaszcza te o charakterze motywacyjnym. Badania wykazały także względnie niskie zainteresowanie studentów finansowaniem nauki poprzez kredyty studenckie.

Analiza porównawcza studentek i studentów wskazała na istotne rozbieżności w zakresie wykorzystanie poszczególnych źródeł finansowania edukacji. Generalnie w obu grupach dominowały dochody rodziców jako główne źródło przychodów, jednak w przypadku kobiet znacznie tej kategorii było większe i to zarówno w kontekście powszechności jak i ich roli. Blisko 87% kobiet wskazało na to źródło jako istotne w finansowaniu edukacji, czyli o 5 punktów procentowych więcej niż w przypadku mężczyzn. Dodatkowo odsetek kobiet określających tę kategorię jako kluczową był o 15 punktów procentowych większy niż wśród mężczyzn i wynosił aż 56,57%. Sytuacja ta świadczy o większym usamodzielnieniu się mężczyzn, którzy na finansowanie edukacji muszą poszukiwać innych źródeł.

Potwierdzeniem tej tezy jest analiza przychodów z pracy własnej. Tutaj bowiem znacznie większy odsetek mężczyzn wskazywał na istotne znaczenie tej formy finansowania i to zarówno w przypadku pracy stałej, jak i okresowej. Na pracę stałą jako główne źródło kapitału wskazało blisko 28%, a na pracę okresową 10,53% mężczyzn i było to odpowiednio o 14,76 i 2,7 punktu procentowego więcej niż wśród kobiet. Znacznie większy odsetek studentów pracujących miał także przełożenie na większe znaczenie w tej grupie finansowania edukacji przez pracodawców. Na to źródło wskazało prawie trzykrotnie więcej mężczyzn, dodatkowo 3,16% z nich określiło tę formę finansowania jako kluczową, gdy wśród kobiet odsetek ten wyniósł zaledwie 1,01%.

Rysunek 41. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów z uwzględnieniem podziału na płeć respondenta

Zadaniem respondentów było wskazanie trzech najważniejszych kategorii kosztów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza porównawcza obu populacji wskazała na znacznie większy udział stypendiów w finansowaniu edukacji kobiet i to zarówno w kontekście stypendiów naukowych jak i socjalnych. W populacji studentek blisko 47% osób wskazało na istotne znaczenie stypendiów naukowych i było to o 12 punktów procentowych więcej niż w grupie studentów. Podobna rozbieżność wystąpiła w przypadku stypendiów socjalnych, gdzie prawie 43% kobiet i niewiele ponad 30% mężczyzn wskazało na tę formę finansowania. Dodatkowo w przypadku tego źródła aż 9,6% studentek określiło je jako kluczowe, czyli o ponad 5 punktów procentowych więcej niż wśród studentów. Wyniki te świadczą o tym, że kobiety częściej korzystały z pomocy państwa w procesie kształcenia, a osiągając lepsze wyniki w nauce miały większy dostęp do świadczeń motywacyjnych.

Bardzo zbliżone w obu grupach było znaczenie kredytu studenckiego w finansowaniu edukacji. Zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn odsetek wskazujących na tę formę finansowa-

nia wynosił 12%. Także podobny był odsetek przypisujący tej kategorii dominujące znacznie (niecałe 3%).

Tabela 23. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom przychodów poszczególne oceny z uwzględnieniem podziału na płeć respondenta (w %)

Kategoria przychodu	Ocena czynnika (kobiety)			Ocena czynnika (mężczyźni)		
	1	2	3	1	2	3
Dochody rodziców/rodziny	56,57	16,28	14,10	41,58	17,07	23,29
Świadczenia socjalne (renty, alimenty itp.)	5,81	7,85	7,21	5,79	7,93	6,85
Kredyt studencki	2,78	4,07	4,59	2,63	4,88	5,48
Finansowanie przez pracodawcę	1,01	1,16	3,28	3,16	4,27	7,53
Praca własna stała	13,13	7,85	5,25	27,89	9,15	8,22
Praca własna okresowa	7,83	20,35	28,20	10,53	24,39	17,81
Stypendium naukowe	3,03	22,97	20,98	3,16	14,63	17,12
Stypendium socjalne	9,60	18,31	15,08	4,21	15,85	10,27
Inne	0,25	1,16	1,31	1,05	1,83	3,42

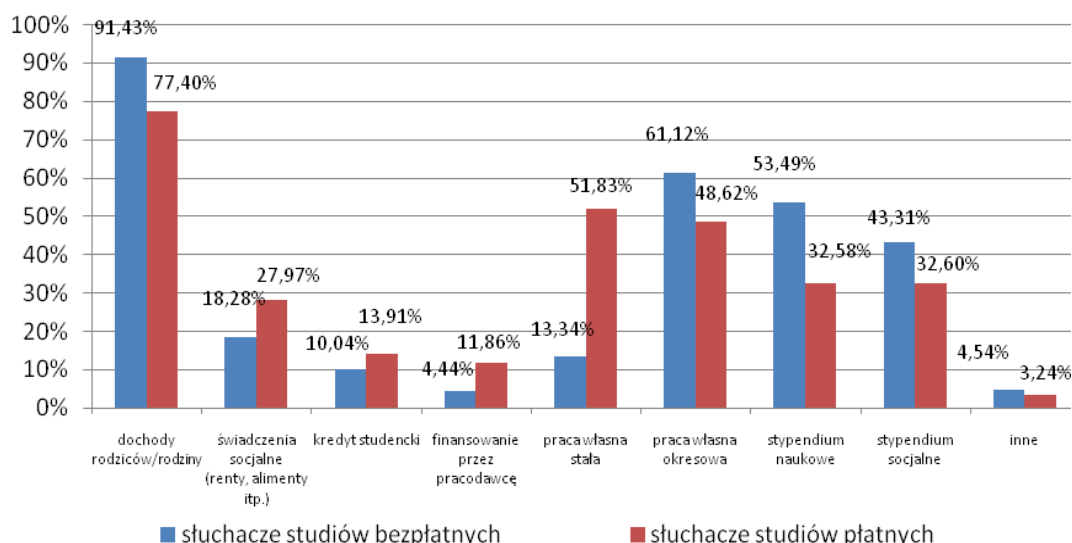
Zadaniem respondentów było wskazanie trzech najważniejszych kategorii kosztów i przypisanie im wartości od 1 (najważniejszy) do 3 (najmniej ważny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Podsumowując należy zauważyć, że w przypadku kobiet znacznie większe znaczenie w zasilaniu budżetu przeznaczanego na edukację miały dochody rodziców oraz wpływy ze stypendiów. Mężczyźni zaś, częściej zmuszeni byli do samodzielnego poszukiwania przychodów na pokrycie wydatków związanych ze studiowaniem, w konsekwencji częściej podejmowali pracę, zwłaszcza pracę stałą, która w tych przypadkach była się głównym źródłem utrzymania.

Analiza porównawcza obu grup wskazała na bardzo duże rozbieżności w wykorzystaniu poszczególnych źródeł do finansowania kosztów związanych z edukacją. I chociaż w obu przypadkach dochody rodziców wskazywane były jako najpowszechniejsze to jednak rola tej formy finansowania w przypadku słuchaczy studiów bezpłatnych była znacznie większa. Świadczy o tym zarówno liczebność populacji określająca te przychody jako istotne (91,43%), jak i odsetek studentów przypisującej tej kategorii kluczowe znaczenie (66,1%). W przypadku słuchaczy studiów płatnych analizowane wartości były znacznie mniejsze, zwłaszcza w przypadku tej drugiej zmiennej gdzie odsetek respondentów określających dochody rodziców jako kluczowe źródło był prawie o połowę niższy i wynosił 36,52%. Tym samym zwiększone koszty edukacji związane z koniecznością wniesienia szeregu opłat na rzecz uczelni skłaniały studentów do poszukiwania dodatkowych źródeł utrzymania. Pewnym wyjaśnieniem zaistniałej sytuacji było także to, że w tej grupie dominowali studenci zaoczeni, którzy bardzo często posiadali już własne rodziny i utrzymywali się z pracy, a studia służyły im głównie do poprawy swojej pozycji na rynku.

Rysunek 42. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazujących poszczególne kategorie przychodów jako istotne

* Zadaniem respondentów było wskazanie trzech najważniejszych kategorii kosztów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Potwierdziła to analiza stałej pracy własnej jako źródła finansowania edukacji w obu populacjach. W przypadku słuchaczy studiów płatnych blisko 52% respondentów przypisało tej kategorii istotne znaczenie, co stanowiło aż o 38,48 punktu procentowego więcej niż w drugiej grupie. Dodatkowo ponad 30% studentów, którzy musieli opłacać czesne na rzecz uczelni, wskazało, że praca własna była głównym źródłem finansowania edukacji. Dla porównania, w drugiej grupie odsetek ten wynosił tylko 5,42%. Analizowana sytuacja miała także przełożenie na znacznie większy udział finansowania edukacji przez pracodawcę wśród słuchaczy studiów płatnych. W tej grupie prawie trzykrotnie więcej studentów wskazało na istotną rolę tej formy finansowania (prawie 12%), a dodatkowo blisko 2,5% respondentów przypisało tej kategorii kluczowe znaczenie.

Interesujące są dane pokazujące wpływ pracy okresowej na finansowanie edukacji. Tym razem większy odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych (61,12%) wskazał na to źródło, jako istotne w finansowaniu kształcenia, a różnica wynosiła 12,5 punktu procentowego. Warto jednak zauważyć, że w tej populacji dochody z pracy okresowej traktowane były jako uzupełnienie innych środków, zwłaszcza tych pochodzących od rodziców. Potwierdza to nieliczna grupa osób przypisująca tym przychodom najważniejsze znaczenie (5,76%). W przypadku słuchaczy studiów płatnych, mniejszy odsetek wskazywał na istotne znaczenie tej kategorii (48,62%), jednak rola tych środków dla większej grupy była kluczowa, gdyż aż 11,7% respondentów przypisało temu czynnikowi najwyższą notę. Można więc przypuszczać, że duża grupa słuchaczy studiów płatnych, chcąc finansować wysokie koszty edukacji starała się znaleźć pracę. Jednak, trudna sytuacja na rynku, uniemożliwia im znalezienie stałego zatrudnienia, co w konsekwencji zmusiło ich do finansowania edukacji z pracy okresowej. Nierzadko ta forma finansowania związana była z poszukiwaniem pracy poza granicami kraju, gdzie kilkumiesięczne wyjazdy pozwalały na pozyskanie środków na kontynuację edukacji.

Tabela 24. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych przypisujących danym kategoriom przychodów poszczególne oceny (w %)

Kategoria przychodu	Ocena czynnika (słuchacze studiów bezpłatnych)			Ocena czynnika (słuchacze studiów płatnych)		
	1	2	3	1	2	3
Dochody rodziców/rodziny	66,10	12,11	13,22	36,52	21,22	19,65
Świadczenia socjalne (renty, alimenty itp.)	5,42	6,25	6,61	6,38	9,80	11,79
Kredyt studencki	2,71	4,69	2,64	2,84	4,08	6,99
Finansowanie przez pracodawcę	1,02	0,78	2,64	2,48	3,27	6,11
Praca własna stała	5,42	3,52	4,41	30,50	13,47	7,86
Praca własna okresowa	5,76	21,88	33,48	11,70	21,63	15,28
Stypendium naukowe	3,39	28,52	21,59	2,84	11,84	17,90
Stypendium socjalne	9,83	20,70	12,78	6,03	13,47	13,10
Inne	0,34	1,56	2,64	0,71	1,22	1,31

Zadaniem respondentów było wskazanie trzech najważniejszych kategorii kosztów i przypisanie im wartości od 1 (najważniejszy) do 3 (najmniej ważny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zaskakujący jest fakt bardzo niewielkich rozbieżności w przypadku analizy kredytu studenckiego jako źródła finansowania edukacji. Należałoby bowiem oczekiwać, że zwiększone wydatki w przypadku słuchaczy studiów płatnych będą zachęcały do wykorzystania instrumentów zwrotnych. Rozbieżności w przypadku obu grup były jednak znikome i wynosiły niecałe 4 punkty procentowe. Dodatkowo niemal identyczny był odsetek wskazujących kredyt studencki jako kluczowe źródło przychodów (niewiele ponad 2,5%).

Badania wskazały na znacznie większą dostępność do świadczeń państwowych w przypadku słuchaczy studiów bezpłatnych. Dotyczy to w szczególności stypendiów motywacyjnych, gdzie odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych wskazujący na istotną rolę tej formy finansowania wynosił 53,49% i było to więcej o blisko 21 punktów procentowych niż w drugiej grupie. Nieznacznie większa była także populacja przypisująca tej kategorii kluczowe znaczenie.

W przypadku stypendium socjalnego mniejsza była rozpiętość studentów korzystających z tej formy finansowania w obu grupach, gdyż wynosiła ona niecałe 11 punktów procentowych. Jednak wśród słuchaczy studiów bezpłatnych liczna była populacja określająca to źródło jako najważniejsze (9,83%). Dla porównania w drugiej grupie odsetek ten wynosił niewiele ponad 6%. Wyżej opisaną sytuację należy ocenić negatywnie, gdyż pomoc ze strony państwa trafiała w mniejszej części do osób, które ponosiły większe wydatki na kształcenie w związku z koniecznością opłacania czesnego na rzecz uczelni. Warto jednak dodać, że ostatnie zmiany prawa znacznie zmniejszyły te dysproporcje.

Podsumowując należy zauważyć, że w przypadku studentów studiów bezpłatnych większe znaczenie w finansowaniu edukacji miały dochody rodziców oraz wpływy ze stypendiów. Słuchacze studiów płatnych częściej zaś pozyskiwali środki na kształcenie dzięki stałemu zatrudnieniu. Inaczej także traktowana była przez obie grupy praca okresowa, która dla słuchaczy studiów płatnych okazywała się nierzadko głównym źródłem utrzymania, gdy zaś w drugiej populacji było to źródło tylko dodatkowych przychodów.

Badanie zmienności wpływu poszczególnych źródeł finansowania edukacji w zależności od miejsca zamieszkania wskazało na względnie niewielkie rozbieżności. W przypadku najważ-

niejszej kategorii, czyli przychodów od rodziców można zauważyć, że praktycznie we wszystkich grupach około 30% respondentów wskazało na istotne znaczenie tych przychodów. Wyjątek stanowili studenci mieszkający samodzielnie we własnym mieszkaniu, w przypadku których, odsetek ten wynosił niecałe 19%. Gros z nich charakteryzowało się bowiem bardziej ustabilizowanym życiem, posiadaniem własnej rodziny, a przede wszystkim finansowaniem życia oraz edukacji z własnej pracy. Potwierdzeniem tego był znacznie większy odsetek w tej grupie ankietowanych wskazujących na istotne znaczenie w finansowaniu edukacji swoich pracodawców (7,25%) i przychodów ze stałej pracy (24,64%). Były to wartości znacznie przewyższające odnotowane w pozostałych grupach. Ponieważ ci studenci charakteryzowali się generalnie większymi dochodami i znacznie mniejszymi możliwościami wygospodarowania wolnego czasu na naukę, w mniejszym stopniu korzystali z pomocy państwa w postaci stypendiów.

Tabela 25. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów jako istotne z uwzględnieniem podziału na miejsce zamieszkania (w %)

Kategoria przychodu	Miejsce zamieszkania				
	Samodzielnie, we własnym mieszkaniu	Z rodzicami	Samodzielnie, w wynajmowanym mieszkaniu do mojej dyspozycji	Jako jedna z osób w wynajmowanym mieszkaniu, na stacji	W akademiku.
Dochody rodziców/rodziny	18,84	30,35	29,41	32,86	32,20
Świadczenia socjalne (renty, alimenty itp.)	8,70	6,96	6,86	6,86	4,52
Kredyt studencki	4,35	3,42	2,94	4,86	4,52
Finansowanie przez pracodawcę	7,25	2,76	3,92	1,14	1,69
Praca własna stała	24,64	12,75	13,73	5,71	5,08
Praca własna okresowa	12,32	18,53	14,71	19,14	15,82
Stypendium naukowe	11,59	13,01	12,75	16,57	14,12
Stypendium socjalne	9,42	11,30	13,73	12,57	19,21
Inne	2,90	0,92	1,96	0,29	2,82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zbliżona struktura finansowania edukacji wystąpiła w przypadku pozostałych grup studentów. Wyraźnie widoczne było silne uzależnienie od dochodów rodziców oraz świadczeń stypendialnych. Należy jednak zauważyć, że stypendia socjalne miały znacznie większy wpływ na finansowanie edukacji wśród młodzieży wynajmującej pokój w akademiku, zaś stypendia naukowe wśród studentów mieszkających na stacji.

Istotna rozbieżność pomiędzy analizowanymi grupami wystąpiła w przypadku wpływu finansowania edukacji z pracy. Znacznie większy bowiem odsetek studentów mieszkających z rodzicami (12,75%) lub samodzielnie wynajmujących mieszkanie (13,73%) wskazywał na stałą pracę jako istotne źródło przychodów w porównaniu z grupą korzystającą ze stacji lub akademików (niecałe 6%).

Podsumowując należy zauważyć, że największe uzależnienie od dochodów rodziców lub świadczeń ze strony państwa wystąpiło w przypadku młodzieży mieszkającej w akademiku lub na stacji. Nieznacznie aktywniejsi w pozyskiwaniu środków na finansowanie edukacji byli studenci mieszkający z rodzicami lub samodzielnie wynajmujący mieszkanie. Częściej bowiem decydowali się oni na znalezienie stałej pracy, w celu pozyskania dodatkowych wpływów. Grupą o największej samodzielności i niezależności byli studenci mieszkający we własnych miesz-

kaniach. W ich przypadku kluczowe znaczenie miała praca stała, nierzadkie było też współfinansowanie nauki przez pracodawcę.

Badanie zmienności źródeł finansowania wraz ze wzrostem miesięcznych wydatków związanych ze studiowaniem wskazało na niewielkie różnice dla poszczególnych kategorii. Sytuacja ta jest zaskakująca, gdyż należałoby się spodziewać wykorzystywania całkiem odmiennych źródeł przychodów w przypadku studentów którzy ponoszą małe koszty edukacji w porównaniu z grupą wydatkującą miesięcznie ponad 1000 zł na ten cel. Analiza danych zamieszczonych w tabeli 26 pozwala jednak na wychwycenie pewnych generalnych tendencji.

W przypadku finansowania studiów z dochodów rodziców można zauważyć zmniejszanie się roli tego źródła wraz ze wzrostem wydatków miesięcznych. Potwierdzeniem tego był spadek udziału studentów wskazujących na istotne znaczenie tych przychodów w finansowaniu edukacji z blisko 37% w grupie o najmniejszych, do niewiele ponad 29% dla młodzieży o największych wydatkach. Oznacza to, że studenci, którzy chcieli lub musieli przeznaczyć na kształcenie więcej, w wyniku wyższego standardu życia lub opłat na rzecz uczelni, poszukiwali aktywniej dodatkowych przychodów poza środkami przekazywanymi im przez rodziców.

Ponieważ w grupie studentów o największych wydatkach dominowali słuchacze zaoczeni to naturalną konsekwencją było to, że środkami uzupełniającymi dochody rodziców były środki ze stałej pracy. Potwierdziła to analiza tej kategorii, która pokazała że w przypadku młodzieży o najniższych wydatkach, około 10% respondentów wskazała na istotne znaczenie w finansowaniu edukacji z przychodów z pracy stałej, zaś w grupach wydatkujących najwięcej odsetek ten był większy o kilka punktów procentowych.

Źródłem finansowania częściej wykorzystywanym przez studentów przeznaczających na edukację większe środki były także przychody zwrotne. W grupie młodzieży wydatkującej na edukację ponad 1000 zł miesięcznie blisko 6% respondentów wskazało na istotne znaczenie tej kategorii. Jest to o ok. 1 punkt procentowy więcej względem studentów przeznaczających na studia od 600 do 1000 zł i blisko trzykrotnie więcej niż w przypadku młodzieży przeznaczającej na studia najmniej (do 600 zł). W konsekwencji młodzież, która więcej pieniędzy wydatkowała na naukę i utrzymanie, znacząco obciążała zarówno swój budżet dzisiejszy jak i przyszły, gdyż w przyszłości będzie zmuszona do wygospodarowania odpowiednich środków na obsługę tego zadłużenia.

Tabela 26. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów jako istotne z uwzględnieniem podziału na wielkość wydatków związanych ze studiowaniem (w %)

Kategoria przychodów	Średnie miesięczne wydatki związane ze studiowaniem (w zł)						
	0-199	200-399	400-599	600-799	800-999	1000-1199	ponad 1200
Dochody rodziców/rodziny	36,73	32,37	30,72	29,41	29,29	30,91	29,41
Świadczenia socjalne (renty, alimenty itp.)	4,08	7,19	6,14	8,67	5,02	7,27	6,95
Kredyt studencki	2,04	1,44	2,73	4,95	5,02	9,09	2,67
Finansowanie przez pracodawcę	2,04	1,44	2,73	2,48	2,93	2,73	3,21
Praca własna stała	12,24	9,35	9,56	10,84	9,62	13,64	17,11
Praca własna okresowa	20,41	19,42	18,77	17,34	18,41	13,64	15,51
Stypendium naukowe	12,24	15,11	13,31	13,31	15,48	11,82	13,90
Stypendium socjalne	8,16	12,23	15,36	11,46	11,72	10,00	10,70
Inne	2,04	1,44	0,68	1,55	2,51	0,91	0,53

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

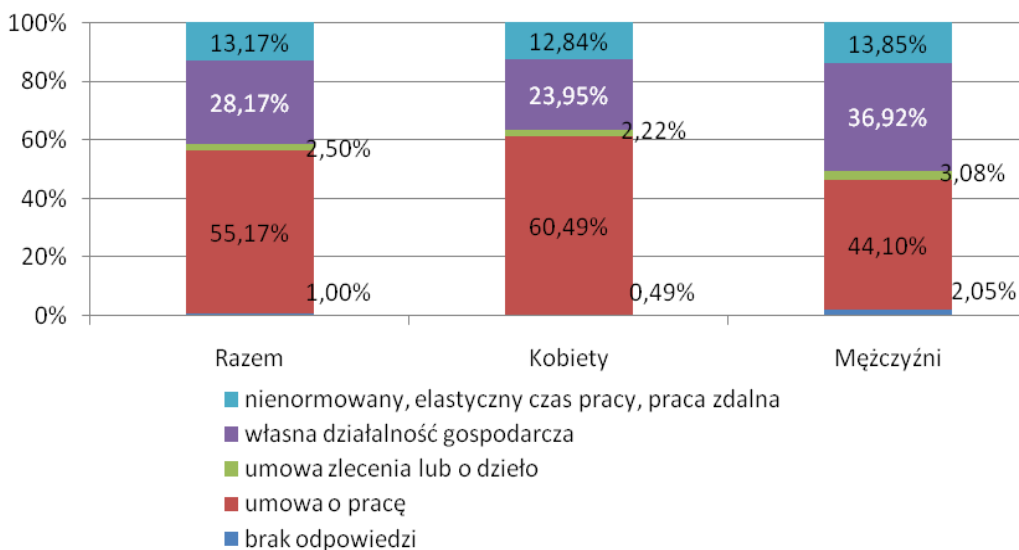
Ciekawa sytuacja wystąpiła w przypadku analizy wpływów z pracy okresowej. Tu bowiem studenci najmniej przeznaczający na naukę i utrzymanie najczęściej wskazywali na istotne znaczenie tej formy finansowania. W grupie młodzieży wydatkującej do 600 zł miesięcznie blisko 20% respondentów wskazało na istotne znaczenie tego źródła przychodów i było to o około 2 punkty procentowe więcej niż wśród studentów przeznaczających na naukę od 600 do 1000 zł i aż o 5 punktów procentowych więcej niż w grupie o największych wydatkach. Można więc stwierdzić, że praca okresowa traktowana była raczej jako dodatkowe a nie główne źródło finansowania edukacji.

Podsumowując należy stwierdzić, że rozbieżności w wykorzystaniu poszczególnych źródeł finansowania wśród młodzieży o niskich i wysokich wydatkach miesięcznych związanych z edukacją były niewielkie. W przypadku studentów o największych obciążeniach widoczne było jednak nieznacznie większe znaczenie wpływów z pracy stałej i kredytu studenckiego, zaś dla młodzieży o najmniejszych wydatkach na naukę charakterystyczny był większy udział środków pochodzących od rodziców oraz z pracy okresowej.

Preferowane formy świadczenia pracy

Z przeprowadzonych badań wynika, że młodzi ludzie najchętniej podejmują pracę na podstawie umowy o pracę, zapewniającej im stały etat (rysunek 43). Takiego wyboru dokonało 55,17% respondentów. Alternatywą dla pracy najemnej było prowadzenie własnej działalności gospodarczej (28,16% respondentów) a w dalszej kolejności praca w nienormowanym czasie, w elastycznej formie lub zdalna (13,17% respondentów). Jedynie 2,5% spośród respondentów jako preferowaną formę zatrudnienia wskazało pracę na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło. Analizując odpowiedzi respondentów z uwzględnieniem ich płci należy stwierdzić, że kobiety wykazywały postawę ostrożniejszą, bardziej konserwatywną, od mężczyzn w podejmowaniu decyzji o formie zatrudnienia. Co prawda przedstawiciele obu płci preferowali stałe zatrudnienie, jednak w przypadku kobiet tę formę świadczenia pracy wybrało 60,49% respondentek, podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten wynosił jedynie 44,1% odpowiedzi. Z kolei pracę w ramach własnej działalności gospodarczej najchętniej wybrałyby 23,95% badanych kobiet i 36,92% spośród mężczyzn. Również pracę na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło oraz pracę w nienormowanym albo elastycznym czasie pracy ewentualnie pracę zdalną częściej wybierali mężczyźni, przy czym zainteresowanie umowami zlecenia i umowami o dzieło było niewielkie.

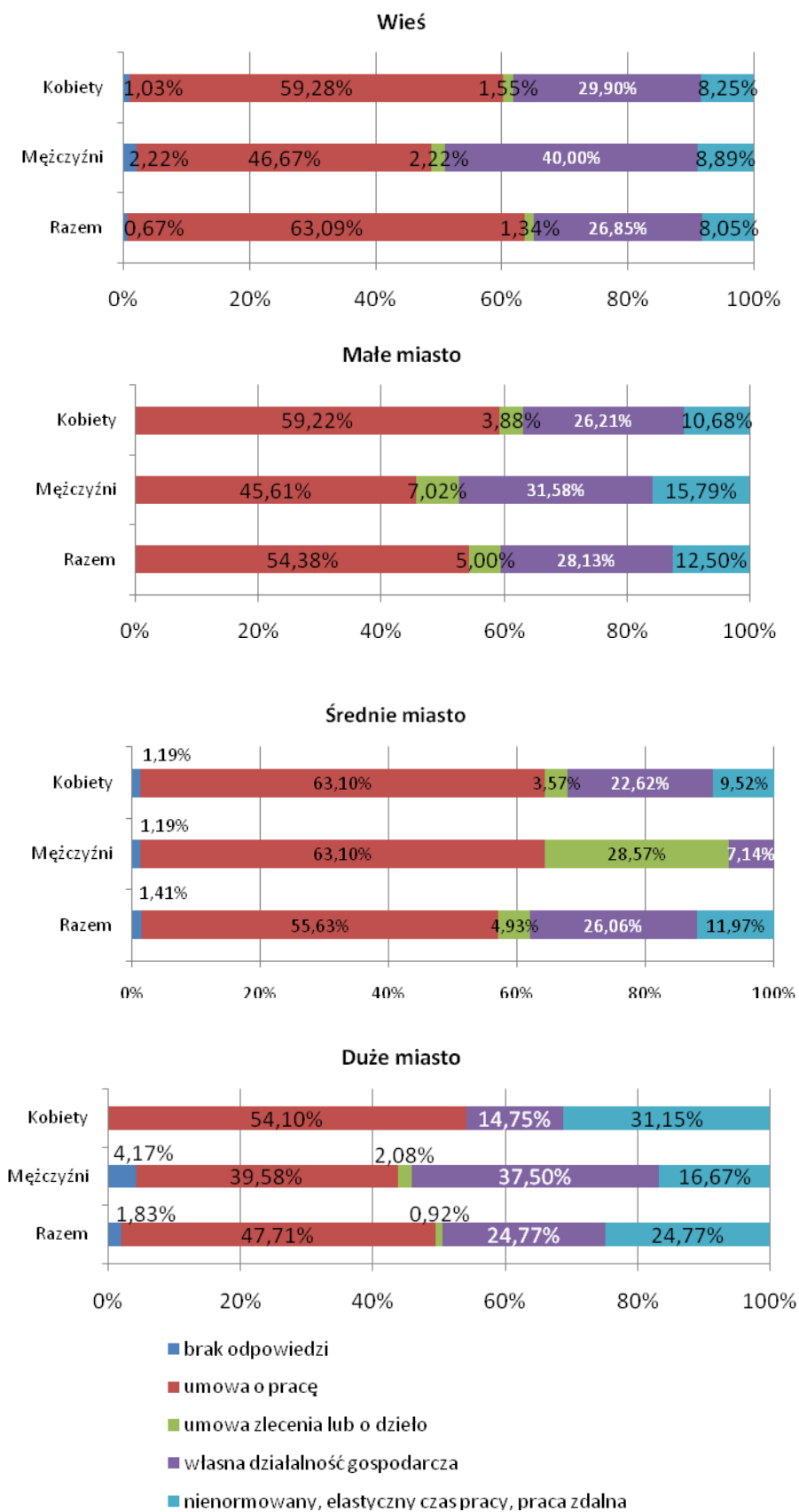
Rysunek 43. Preferencje umowy o pracę z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Badanie wykazało, że respondenci zamieszkujący na wsi i w różnej wielkości ośrodkach miejskich nie różnią się znacząco w wyborze preferowanych form zatrudnienia. Różnice w postawach poszczególnych grup respondentów z uwzględnieniem ich miejsca zamieszkania i płci obrazuje rysunek 44.

Rysunek 44. Preferencje umowy o pracę z uwzględnieniem miejsca zamieszkania i płci respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

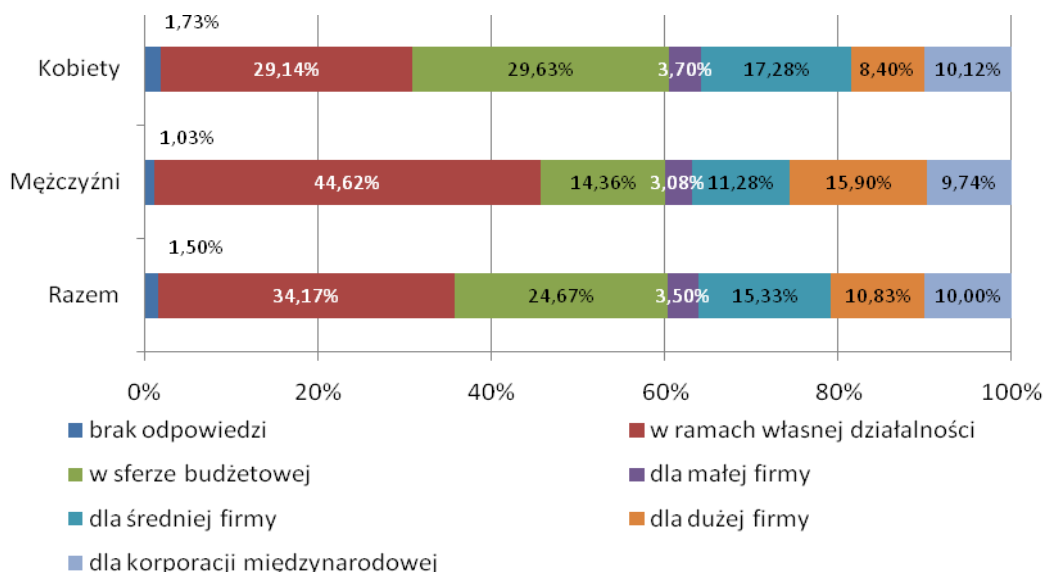
Mieszkańcy małych i średnich miast, zwłaszcza mężczyźni, wykazywali większą skłonność do zatrudnienia na podstawie umowy o dzieło lub umowy zlecenia w porównaniu z pozostałymi grupami respondentów. Z kolei panowie reprezentujący wsie i duże miasta wykazywali większą niż przeciętna skłonność do zakładania własnej działalności gospodarczej. We wszystkich grupach, uwzględniając miejsce zamieszkania respondentów, kobiety wykazywały wyższe zainteresowanie pracą „na etacie”, przy czym największy odsetek par, które wybrały tę formę zatrudnienia jako preferowaną, jest wśród mieszkanek wsi - 63%, a najmniejszy wśród mieszkanek dużych miast – 54%. Kobiety z największych miast byłyby skłonne zrezygnować z pracy etatowej na rzecz elastycznych form zatrudnienia. W tej grupie aż 31% respondentek wskazało elastyczną formę zatrudnienia i/lub nienormowany czas pracy jako formę preferowaną.

Uzyskane wyniki wskazały na istnienie dwóch tendencji w postawach przyjmowanych przez respondentów. Jako osoby z wyższym wykształceniem mają większą świadomość swojej wiedzy i umiejętności. Są to osoby przekonane do potrzeby ciągłego uczenia się i zdobywania nowych umiejętności i doświadczeń. Ta swoista samoświadomość sprzyja podejmowaniu większego ryzyka w poszukiwaniu satysfakcjonującej pracy, w tym w podejmowaniu własnej działalności gospodarczej.

Druga tendencja związana jest z postawą kobiet, które wyraźnie preferują formy zatrudnienia mniej obciążone ryzykiem utraty pracy. Wynika to zapewne głównie z podejmowanych (planowanych do podjęcia) przez kobiety ról społecznych związanych z macierzyństwem i opieką nad chorymi i/lub starszymi członkami rodziny. Z kolei elastyczne formy zatrudnienia ułatwiają łączenie obowiązków rodzinnych z karierą zawodową co wyjaśnia zainteresowanie nimi kobiet. Zjawisku temu sprzyja fakt, że wiele kobiet w wieku 45+ nadal jest aktywnych zawodowo, co powoduje, że młode kobiety, nie mogą liczyć na taki zakres pomocy rodziny przy wychowaniu dzieci jak wcześniejsze pokolenia.

Kolejnym etapem badań była odpowiedź na pytanie w jakiego rodzaju przedsiębiorstwie najchętniej świadczyłyby pracę osoby ankietowane. Do wyboru miały: własną działalność gospodarczą, podmiot sfery budżetowej (w tym: administracja publiczna, edukacja, służba zdrowia), małe, średnie i duże przedsiębiorstwo oraz korporację międzynarodową. Ponownie odpowiedzi respondentów analizowane były z uwzględnieniem ich płci (rysunek 45) i miejsca zamieszkania (rysunek 46).

Rysunek 45. Rodzaj podmiotu, dla którego najchętniej świadczone by pracę z uwzględnieniem płci respondenta

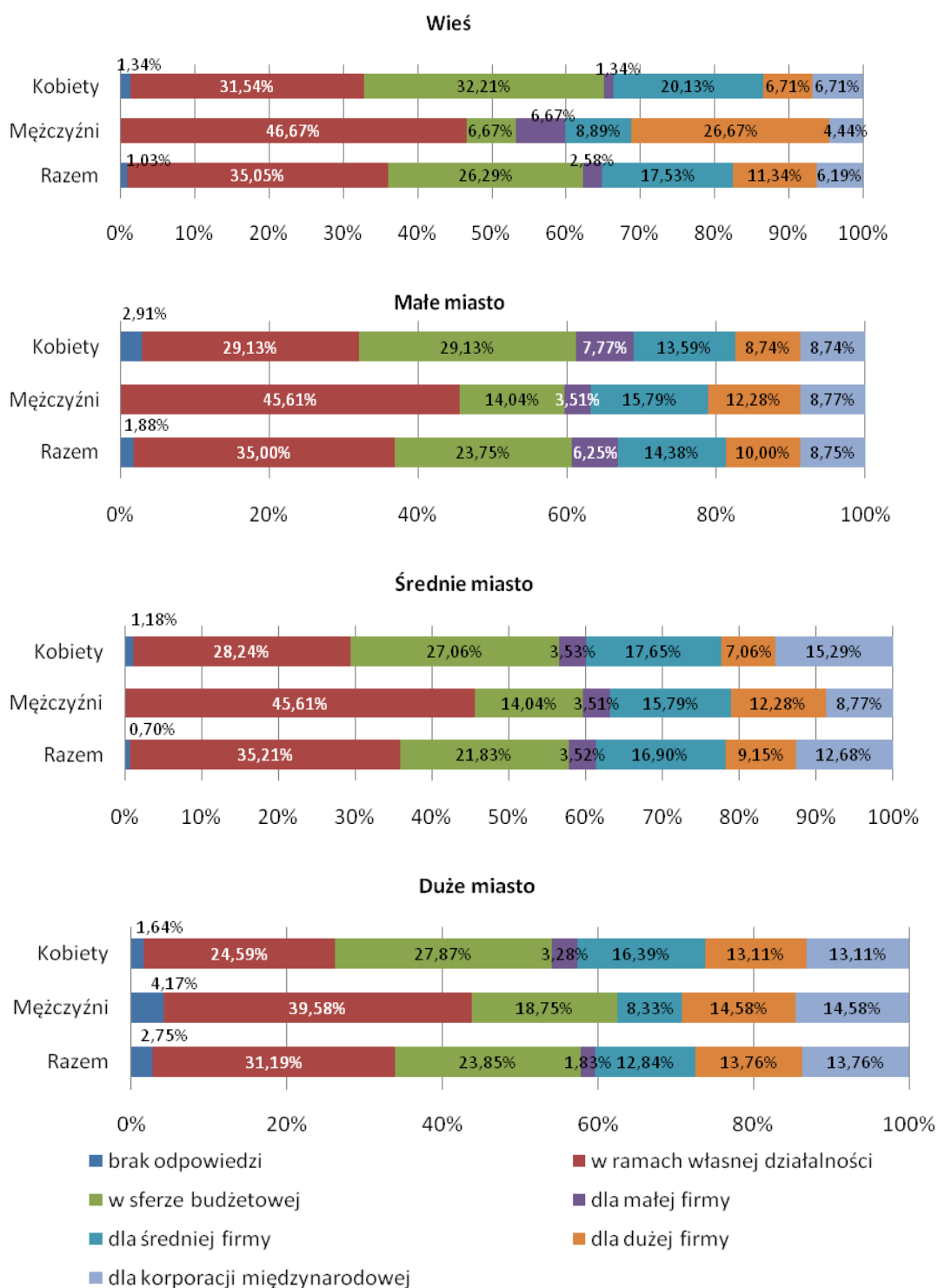

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Własną działalność gospodarczą jako preferowane miejsce pracy wskazało 34,17% ogółu respondentów, przy czym odpowiedź tę częściej wybierali mężczyźni (44,62% badanych), niż kobiety (29,14%). Pracę w sferze budżetowej utożsamianą ze stabilnością zatrudnienia wybrało 24,67% respondentów (29,63% kobiet i 14,36% mężczyzn). Kobiety częściej od mężczyzn wybierały pracę w średniej firmie, z kolei mężczyźni wykazywali większe zainteresowanie pracą dla dużej firmy (15,9% wskazań w grupie mężczyzn wobec 8,4% w grupie kobiet). Natomiast pracą na rzecz małych firm i korporacji międzynarodowej obie płcie zainteresowane były w bardzo zbliżonym stopniu. Na rzecz małych firm chciałoby pracować 3,7% badanych kobiet i 3,08% badanych mężczyzn, a praca dla korporacji międzynarodowych zainteresowanych było średnio 10% spośród respondentów (10,12% spośród kobiet i 9,47% spośród mężczyzn).

Największe zainteresowanie założeniem bądź prowadzeniem własnej działalności gospodarczej wykazywali mężczyźni zamieszkali na wsi. To również oni najchętniej podjęliby pracę w dużym przedsiębiorstwie i najmniej byli zainteresowani pracą w sferze budżetowej. Wśród kobiet zainteresowanie własną działalnością gospodarczą i pracą w sferze budżetowej kształtowało się na podobnym poziomie, ok. 30% respondentek, niezależnie od miejsca zamieszkania. Kobiety wskazujące chęć pracy dla przedsiębiorstw chętniej wybierały podmioty mniejsze niż mężczyźni, wyjątkiem była praca w korporacjach międzynarodowych. Przedstawicielki wsi i dużych miast chętniej niż mężczyźni podjęłyby pracę w średnich przedsiębiorstwach, a respondentki z miast małych w przedsiębiorstwach małych. We wszystkich grupach wydzielonych ze względu na miejsce zamieszkania kobiety były mniej zainteresowane od mężczyzn pracą w dużych przedsiębiorstwach. W przypadku pracy dla korporacji międzynarodowych, preferencje obu płci były zróżnicowane. Wśród przedstawicieli pochodzących ze wsi i ze średnich miast większy odsetek kobiet niż mężczyzn wskazywało chęć pracy dla korporacji międzynarodowych, (odpowiednio 6,7% i 15,3% kobiet wobec 4,4% i 8,8% mężczyzn) podczas, gdy wśród pozostałych dwóch grup, to mężczyźni chętniej niż kobiety podjęliby pracę dla tego rodzaju przedsiębiorstw. W przypadku małych miast różnica wyniosła zaledwie 0,03 punktów procentowych, natomiast w przypadku miast dużych 1,47 punktów procentowych.

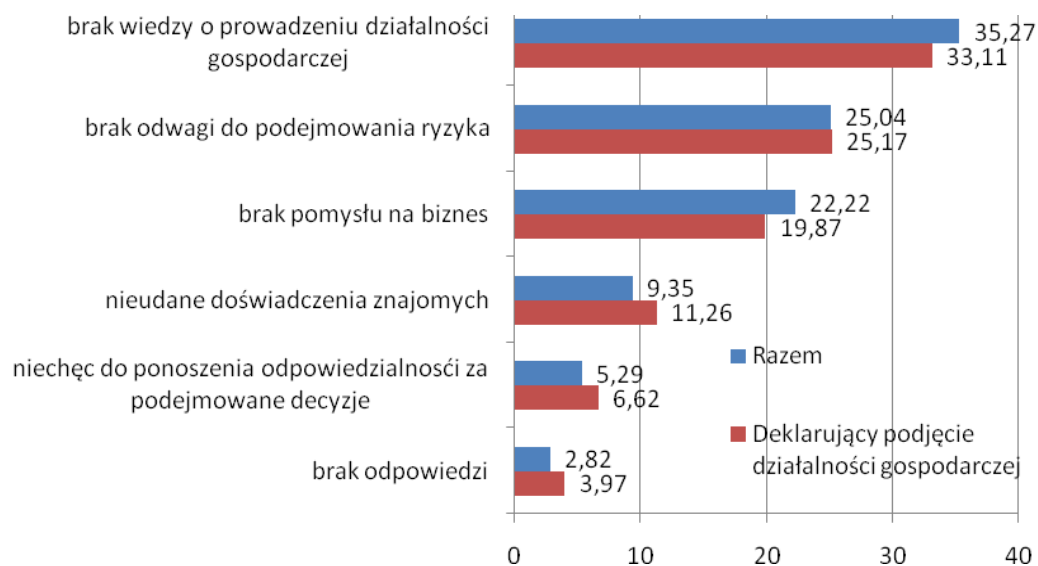
Rysunek 46. Preferencje rodzaju podmiotu, dla którego świadczona byłaby praca z uwzględnieniem miejsca zamieszkania i płci respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W założeniu własnej działalności gospodarczej respondenci widzą możliwość uniknięcia problemu bezrobocia. Odczuwają jednak szereg obaw przed samodzielnym prowadzeniem działalności gospodarczej, co przedstawiono na rysunku 47.

Rysunek 47. Główne obawy przed podjęciem działalności gospodarczej

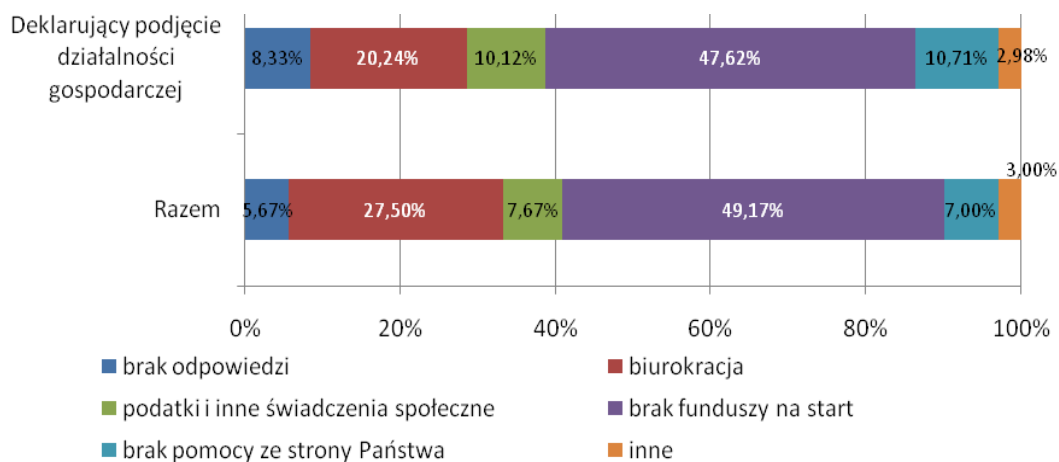

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Główną obawę wśród respondentów wywoływał brak wiedzy z zakresu przedsiębiorczości. Wśród osób, które zadeklarowały chęć podjęcia działalności gospodarczej, takie obawy miało ponad 33% respondentów z tej grupy. W drugiej kolejności obawy budziło wśród nich ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej (25,17%), w szczególności w połączeniu w wiedzę o nieudanych doświadczeniach innych osób w zakresie prowadzenia własnej działalności (11,26%). Około 20% osób wskazało, że problemem jest brak pomysłu na własny biznes.

Młodzi ludzie zdają sobie też sprawę z licznych przeszkód jakie mogą napotkać w trakcie procesu zakładania i prowadzenia działalności. W otwartej części tego pytania ankietowani wskazali na problem dużej konkurencji pomiędzy małymi podmiotami, szczególnie w niewielkich miejscowościach. Poważną barierą w niektórych zawodach jest konieczność uzyskania dodatkowych uprawnień do prowadzenia samodzielnie działalności w zawodzie. Dotyczy to głównie zawodów prawniczych i medycznych. Natomiast największy problem, zdaniem respondentów stanowi brak środków na rozpoczęcie działalności oraz biurokratyczne procedury, które trzeba przeprowadzić aby taką działalność można było prowadzić (rysunek 48).

Rysunek 48. Bariery zewnętrzne utrudniające zdaniem respondentów podjęcie działalności gospodarczej

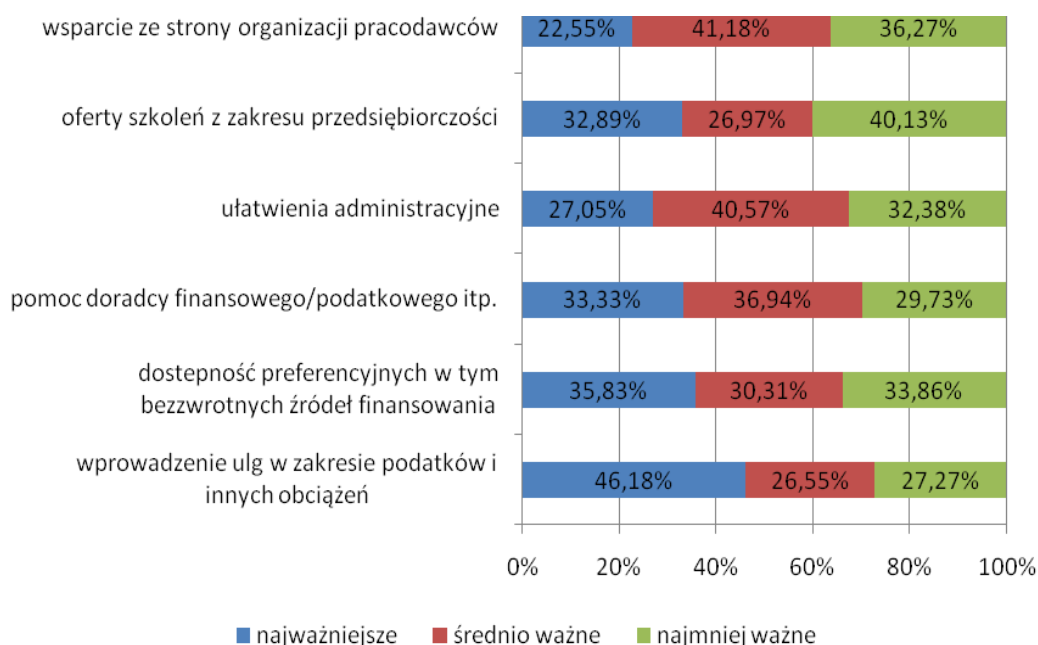
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Wśród osób, które chciałyby podjąć w przyszłości działalność gospodarczą obawy przed biurokratycznymi procedurami były niższe niż w całej badanej grupie. Natomiast większe problemy stanowią dla nich obciążenia finansowe w formie podatków czy obowiązkowych składek na system świadczeń społecznych, zwłaszcza w początkowej fazie prowadzenia działalności. Respondenci ci wskazali również na brak pomocy ze strony Państwa w rozpoczynaniu prowadzenia działalności.

Ponad 55% spośród osób deklarujących chęć podjęcia własnej działalności gospodarczej oczekiwałoby wprowadzenia ulg w zakresie obciążeń finansowych jako najbardziej użytecznego działania pomagającego w początkowej fazie prowadzenia działalności (rysunek 49). Respondenci mieli wskazać trzy ich zdaniem najistotniejsze działania „pomocowe” i uszeregować je w skali 1-działanie najważniejsze, 3-działanie najmniej ważne. Ze względu na trudności w finansowaniu działalności w początkowym okresie wiele osób wskazało na potrzebę łatwiejszego i szerszego dostępu do preferencyjnych źródeł finansowania, w tym do źródeł bezzwrotnych. Z kolei jako drugie co do ważności działania wspierające rozwój przedsiębiorczości respondenci najczęściej wskazywali na potrzebę doradztwa finansowego i podatkowego oraz oczekiwane wsparcia ze strony organizacji pracodawców.

Rysunek 49. Ważność działań „pomocowych” dla deklarujących chęć prowadzenia działalności gospodarczej

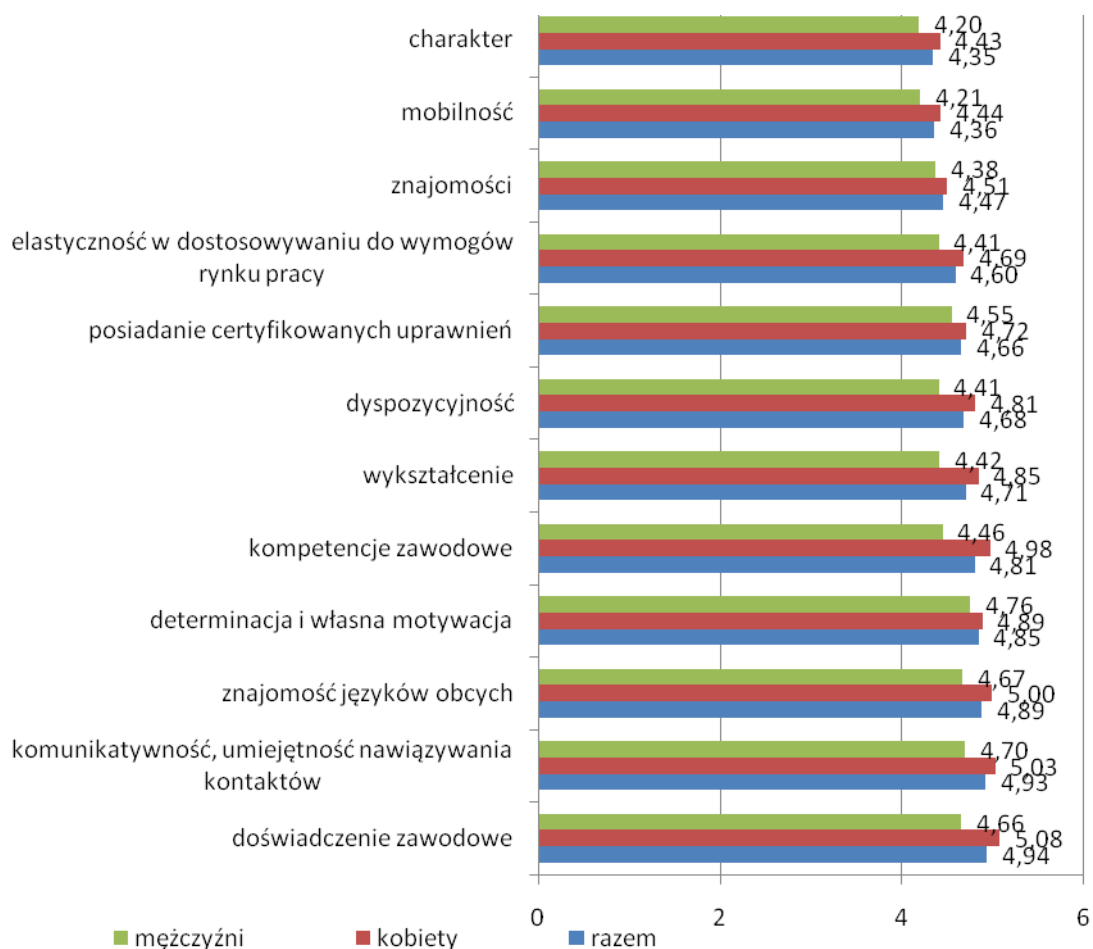
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Pomimo faktu, że brak wiedzy z zakresu przedsiębiorczości był zdaniem młodych ludzi podstawowym problemem dla którego nie decydują się na zakładanie własnych przedsiębiorstw, wśród działań pomocowych, jakich oczekują, szkolenia z zakresu przedsiębiorczości określili jako najmniej ważne. Aż 50% spośród osób, które deklarują chęć podjęcia w przyszłości własnej działalności gospodarczej, określiło tę formę pomocy jako najmniej ważną.

Po określeniu w jakiej formie i gdzie najchętniej pracowaliby młodzi ludzie zapytano ich o czynniki, które wpływają na znalezienie satysfakcjonującej pracy. Badanych poproszono o ocenę wskazanych czynników w skali od 1-czynnik wpływający w bardzo małym stopniu na znalezienie pracy do 6 - czynnik wpływający w bardzo wysokim stopniu na znalezienie pracy. Wyniki badania z uwzględnieniem płci respondentów przedstawia rysunek 50. Średnia ocen poszczególnych czynników w przypadku kobiet była wyższa niż w przypadku mężczyzn. Ponadto kobiety inne czynniki wskazały jako najważniejsze. Jako najistotniejszy czynnik w poszukiwaniu pracy, kobiety wskazały doświadczenie zawodowe, któremu mężczyźni przypisali dopiero czwartą ocenę. Z kolei najistotniejsze zdaniem mężczyzn: determinacja i własna motywacja, zdaniem kobiet znajdują się dopiero na piątym miejscu w rankingu najistotniejszych czynników wpływających na znalezienie pracy.

Obie płcie podobnie wysoko oceniły takie czynniki jak: znajomość języków obcych, kompetencje zawodowe oraz komunikatywność i umiejętność nawiązywania kontaktów. Wysokie, piąte, miejsce w rankingu czynników w ocenie mężczyzn zajęło posiadanie certyfikowanych uprawnień, które kobiety umiejscowiły dopiero na ósmym miejscu.

Rysunek 50. Średnia ocena poszczególnych czynników wpływających na znalezienie pracy (ocena w skali 1-6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Porównanie odpowiedzi respondentów, uwzględniające ich miejsce zamieszkania również wskazało na różnice w ocenie ważności poszczególnych czynników wpływających ich zdaniem na znalezienie pracy (tabela 27).

Zdaniem mieszkańców wsi największe znaczenie przy poszukiwaniu pracy miały: komunikatywność i umiejętność nawiązywania kontaktów, które inni respondenci umieścili na dalszych miejscach. Najniżej ten czynnik ocenili mieszkańcy średnich miast umieszczając go w rankingu na szóstym miejscu ze średnią oceną 4,72. Ocenianą jako najważniejsza przez mieszkańców małych i średnich miast znajomość języków obcych, mieszkańcy dużych miast umieścili dopiero na piątym miejscu, dając jednak wysoką średnią ocenę 4,73.

Tabela 27. Ranking czynników wpływających na znalezienie satysfakcjonującej pracy z uwzględnieniem miejsca zamieszkania respondentów

Czynnik	Miejsce zamieszkania					
	Razem	Wieś	Miasto małe	Miasto średnie	Miasto duże	
Doświadczenie zawodowe	1	2	3	2	1	
Komunikatywność, umiejętność nawiązywania kontaktów	2	1	2	6	3	
Znajomość języków obcych	3	3	1	1	5	
Determinacja i własna motywacja	4	5	4	3	1	

Koszt świadczenia pracy	Miejsce zamieszkania				
	Razem	Wieś	Miasto małe	Miasto średnie	Miasto duże
Kompetencje zawodowe	5	4	5	5	4
Wykształcenie	6	7	7	4	6
Dyspozycyjność	7	6	9	8	7
Posiadanie certyfikowanych uprawnień	8	8	6	7	9
Elastyczność w dostosowywaniu do wymogów rynku pracy	9	9	8	10	8
Znajomości	10	10	10	9	10
Mobilność	11	11	11	11	11

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Generalnie wysokie oceny przypisywane przez respondentów pozwalają stwierdzić, że ich zdaniem trzy najważniejsze czynniki decydujące o znalezieniu satysfakcjonującej pracy to: doświadczenie zawodowe, komunikatywność i umiejętność nawiązywania kontaktów oraz znajomość języków obcych. Powinny one być poparte motywacją poszukującego pracy oraz kompetencjami zawodowymi. Dopiero na szóstym miejscu uczestnicy badania umieścili wykształcenie, ze średnią oceną 4,71. W poszczególnych grupach ważność wykształcenia oceniana była od 4,58 – szóste miejsce wśród mieszkańców miast dużych do 4,799 – siódme miejsce wśród mieszkańców wsi. Najwyższą wagę wykształceniu, umieszczając je na czwartym miejscu ze średnią oceną 4,74 wśród czynników decydujących o znalezieniu satysfakcjonującej pracy, przypisali mieszkańcy miast średnich.

Najniższe oceny zgodnie przypisywano takim czynnikom, które mogą wpływać na znalezienie pracy jak: znajomości (średnia ocena 4,47 i 10 miejsce w rankingu czynników) i mobilność (średnia ocena 4,36, a miejsce 11).

Podsumowując, można określić preferowaną formę i miejsce pracy dla kobiet i mężczyzn zamieszkujących na różnych obszarach. Wynika z niej, że kobiety najchętniej podjęłyby pracę w sferze budżetowej w ramach umowy stałej, najlepiej w miejscu zamieszkania. Pewnym wyjątkiem były respondentki pochodzące z dużych miast, skłonne rezygnować z pracy „na etat” na rzecz elastycznych form zatrudnienia, w tym telepracy i pracy przez Internet. Panowie byli bardziej skłoni do podejmowania ryzyka związanego z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej i wykazywali większe chęci do pracy poza własnym miejscem zamieszkania. Ponadto, badania wskazały, że kobiety dokonują wyboru preferowanych warunków zatrudnienia na podstawie informacji o realnych możliwościach, o czym świadczy odsetek mieszkanek wsi, które wskazały na chęć zatrudnienia w średnich firmach, czy odsetek kobiet zamieszkałych w małych miastach, które wykazały chęć pracy w małych przedsiębiorstwach. Z kolei mężczyźni poszukują rozwiązań bardziej ich satysfakcjonujących, choć nie zawsze możliwych do zrealizowania, co potwierdza choćby odsetek mieszkańców wsi, którzy jako preferowane miejsce zatrudnienia wskazali korporację międzynarodową.

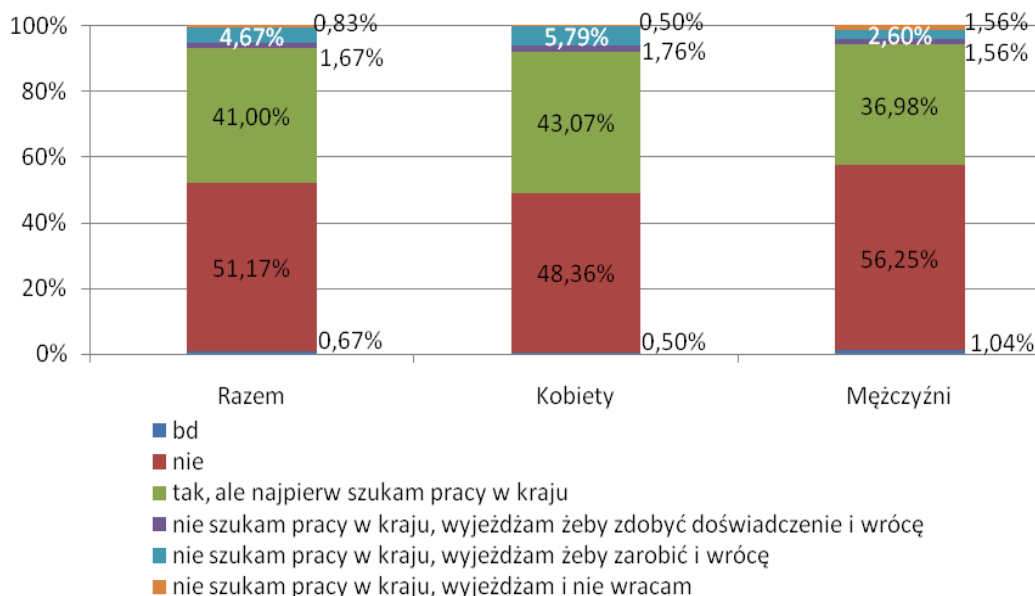
Obie płcie wskazały że w znalezieniu satysfakcjonującej pracy równie ważne jak wykształcenie i doświadczenie zawodowe są umiejętności interpersonalne, takie jak: komunikatywność, umiejętność nawiązywania kontaktów oraz determinacja i własna motywacja.

Mimo, że młodzi ludzie chętnie podjęliby się prowadzenia własnej działalności gospodarczej, wskazali na potencjalne problemy utrudniające im założenie własnego biznesu. Głównymi barierami są dla nich: dostęp do finansowania początkowych faz rozwoju oraz biurokratyczne procedury związane z założeniem firmy. Stąd wyrażane przez młodych ludzi obawy związane z ryzykiem prowadzenia własnej działalności i brakiem wystarczającej ich zdaniem wiedzy z zakresu przedsiębiorczości pozwalającej na samodzielną działalność.

Wybór miejsca wykonywania pracy (w tym migracje i emigracje zarobkowe)

W trakcie prowadzonych badań zapytano respondentów, czy planują emigrację, a jeżeli tak, to czy byłby to wyjazd stały czy czasowy oraz w jakim celu (rysunek 51).

Rysunek 51. Potencjalny odsetek emigracji zarobkowej wśród respondentów z uwzględnieniem ich płci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Ponad 51% spośród respondentów zadeklarowało, że nie planuje emigrować, a kolejne 41% zaznaczyło, że rozważa emigrację ale tylko w przypadku, gdy nie znajdzie satysfakcjonującej pracy w kraju. Przy czym mężczyźni byli mniej skłonni do emigracji niż kobiety. Aż 56,25% mężczyzn nie rozważało emigracji w ogóle, a kolejne 36,98% rozważało emigrację pod warunkiem nie znalezienia pracy w kraju, podczas gdy wśród kobiet odsetki te wyniosły odpowiednio 48,36% i 43,07%.

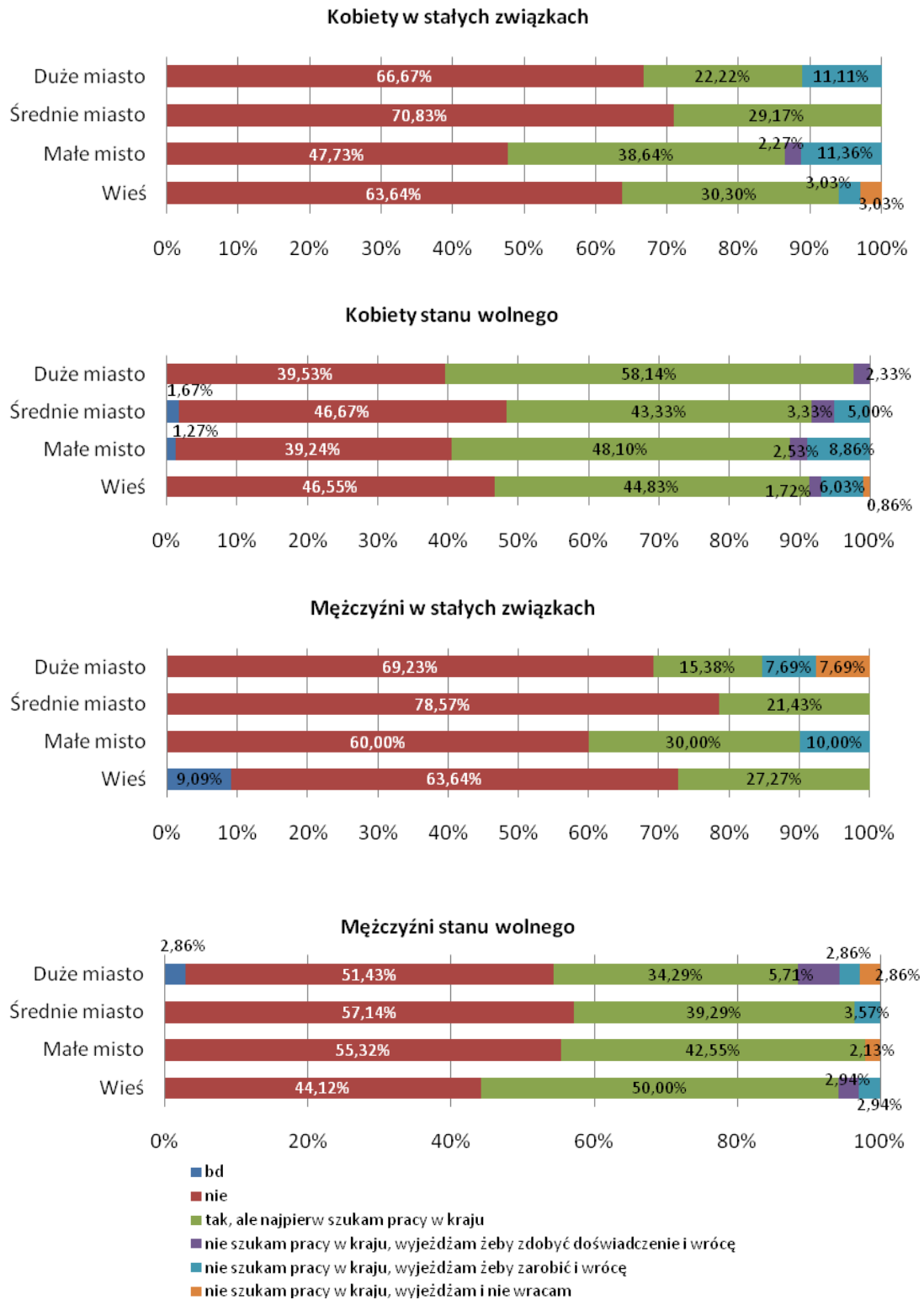
Wśród osób, które planują od razu po ukończeniu nauki wyjechać za granicę największą grupę - 4,67% stanowiły osoby, które zadeklarowały że ich celem jest „dorobienie się” i powrót do kraju. Również w tej grupie respondentów zauważalna była większa skłonność kobiet niż mężczyzn do emigracji. Chęć wyjazdu czasowego za granicę w celu zarobienia środków na poprawę swojej sytuacji po powrocie do kraju zadeklarowało 5,79% kobiet wobec 2,6% mężczyzn. Podobnie chęć wyjazdu w celu zdobycia dodatkowego doświadczenia wyraziło 1,76% kobiet i 1,56% mężczyzn.

Chęć emigracji na stałe wyrażało 0,83% badanych. Jedynie w tej grupie osób deklarujących, że nie będą szukać pracy w kraju, tylko planują emigrację, przeważali mężczyźni. Spośród ankietowanych mężczyzn 1,56% zadeklarowało chęć stałej emigracji, podczas gdy wśród kobiet było to 0,5% badanych.

Wpływ na decyzję o emigracji obok czynników ekonomicznych ma też sytuacja rodzinna osób szukających pracy. Dlatego też oprócz analizy postaw respondentów z uwzględnieniem ich płci i miejsca zamieszkania, podzielono ich również ze względu na sytuację rodzinną na osoby wolne oraz osoby w stałych związkach w tym: zamężne/żonatych (rysunek 52). Podział respondentów ze względu na ich sytuację rodzinną wykazał, że osoby będące w stałych związkach były mniej skłonne do emigracji. Z wyjątkiem grupy kobiet mieszkających w małych mia-

stach odsetek osób będących w stałych związkach, które nie planują wyjazdu za granicę w celach zarobkowych zawierał się w przedziale 60-78,57%. Wśród osób stanu wolnego chęć pozostania w kraju deklarowało od 39,24% do 57,14%, osoby te częściej deklarowały, że przed podjęciem decyzji o emigracji postarają się znaleźć pracę w kraju.

Rysunek 52. Potencjalny odsetek emigracji zarobkowej wśród respondentów z uwzględnieniem ich płci, miejsca zamieszkania i sytuacji rodzinnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Osoby, które deklarowały chęć emigracji bez podejmowania prób znalezienia pracy w kraju, to wśród kobiet osoby zarówno w stałych związkach, jak też wolne, zamieszkałe na wsi (odpowiednio 3,03% i 0,86%). Wśród mężczyzn taką deklarację złożyli przede wszystkim panowie zamieszkali w dużym mieście (7,69% mężczyzn będących w stałych związkach i 2,86% mężczyzn stanu wolnego). Decyzję taka byli również skłonni podjąć mężczyźni stanu wolnego zamieszkali w małych miastach (2,13% odpowiedzi).

Uzyskane wyniki w znacznym stopniu pokrywają się z badaniem prowadzonymi wśród studentów w całej Polsce w 2007 r., z którego wynikało, że „dominująca większość (83%) ankietowanych planuje po ukończeniu studiów realizować karierę zawodową w Polsce. Jedynie dla 17% respondentów bardziej korzystnym rozwiązaniem była kariera za granicą. W grupie osób zdeterminowanych do wyjazdu z kraju po uzyskaniu dyplomu, ponad 40% planowało przebywać za granicą przez czas krótszy niż 24 miesiące, 14% respondentów w ogóle nie przewidywało powrotu do Polski, a niecałe 20% nie podjęło jeszcze w tym względzie ostatecznej decyzji.”(A. Strojek, Młodzi Polacy na rynku pracy, Rynekpracy.pl, Artykuły i opracowania, data publikacji: 29.07.2008 r., s. 9)

Wśród osób, które zdecydowanie deklarowały chęć emigracji z Polski w poszukiwaniu pracy na stałe, 80% już wyjeżdżało za granicę w celach zarobkowych, tak więc mają doświadczenie w pracy w innym kraju, przebywania w innej kulturze, wśród obywateli kraju przyjmującego. Ponad 50% osób z doświadczeniem w pracy za granicą zadeklarowało chęć wyjazdu jeżeli nie znajdą satysfakcjonującej pracy w kraju. Wśród osób, które nie wyjeżdżały za granicę w celach zarobkowych lub w celu nauki, taką chęć zadeklarowało 38,44%. Wśród osób, które wyjeżdżały za granicę w celach zarobkowych lub w celu kształcenia zdecydowana większość nie planowała emigracji lub planowała ją tylko w przypadku nie znalezienia pracy w kraju.

Tabela 28. Liczba respondentów deklarujących chęć emigracji, a ich dotychczasowe doświadczenia w migracji zarobkowej

Czy w czasie nauki wyjeżdżałeś za granicę	Tak, do pracy przygotowującej do przyszłego zawodu	Tak, do pracy w celach zarobkowych	Tak w celu nauki	Nie, nie wyjeżdżam w powyższych celach	Brak odpowiedzi	Razem w wierszu
Czy rozważasz emigrację zarobkową						
Brak odpowiedzi	0	1	0	2	1	4
Nie	2	42	15	246	2	307
Tak ale najpierw szukam pracy w kraju	8	64	8	163	3	246
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam żeby zdobyć doświadczenie i wrócę	2	1	4	3	0	10
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam żeby zarobić i wrócę	1	14	1	10	2	28
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam i nie wracam	0	4	0	0	1	5
<i>Razem w kolumnie</i>	<i>13</i>	<i>126</i>	<i>28</i>	<i>424</i>	<i>9</i>	<i>600</i>

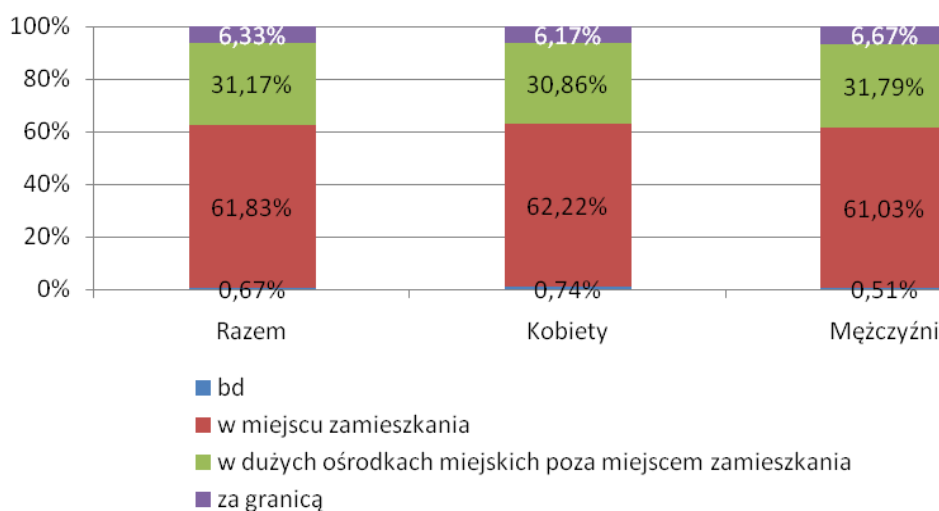
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Młodzi ludzie nie mają obaw związanych z wyjazdami zagranicznymi odnośnie swoich możliwości zarobkowych. Są świadomi swojej wiedzy zawodowej i posiadanego doświadczenia. Nie bez znaczenia jest też poziom znajomości języków obcych. Natomiast Polaków generalnie cechuje niska mobilność, co uwidacznia się również w badanej grupie młodych osób. Polacy

niechętnie zmieniają miejsce zamieszkania, a jeżeli podejmują decyzję o przeprowadzce to nowego miejsca poszukują raczej w niewielkiej odległości od dotychczasowego.

Biorąc pod uwagę preferowaną odległość miejsca pracy od miejsca zamieszkania 61,83% respondentów (62,22% spośród kobiet i 61,03% mężczyzn) wskazało, że najchętniej pracowałoby w miejscu zamieszkania, 31,17% podjęłoby pracę w dużym ośrodku miejskim poza miejscem zamieszkania, a 6,33% najchętniej podjęłoby pracę za granicą. Wyniki badań nie wykazały różnic w preferencjach kobiet i mężczyzn co do miejsca zatrudnienia (rysunek 53). Istnieją jednak rozbieżności w postawach obu płci jeżeli uwzględnione zostanie miejsce zamieszkania respondentów (tabela 29).

Rysunek 53. Preferencje odległości miejsca pracy od miejsca zamieszkania z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 29 Preferencje odległości miejsca pracy od miejsca zamieszkania z uwzględnieniem miejsca zamieszkania i płci respondentów (w % odpowiedzi).

Miejsce zamieszkania	Wieś			Miasto małe			Miasto średnie			Miasto duże			
	Płeć	K	M	Razem	K	M	Razem	K	M	Razem	K	M	Razem
Preferowane miejsce pracy													
W miejscu zamieszkania		59,1	60,0	59,3	60,2	50,9	56,9	63,1	50,9	58,2	70,5	68,8	69,7
W dużym ośrodku miejskim poza obecnym miejscem zamieszkania		36,2	31,1	35,1	31,1	42,1	35,0	28,6	42,1	34,0	21,3	25,0	22,9
Za granicą		4,0	6,7	4,6	7,8	7,0	7,5	7,1	7,0	7,1	8,2	6,3	7,3
Brak odpowiedzi		0,7	2,2	1,0	1,0	0,0	0,6	1,2	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0

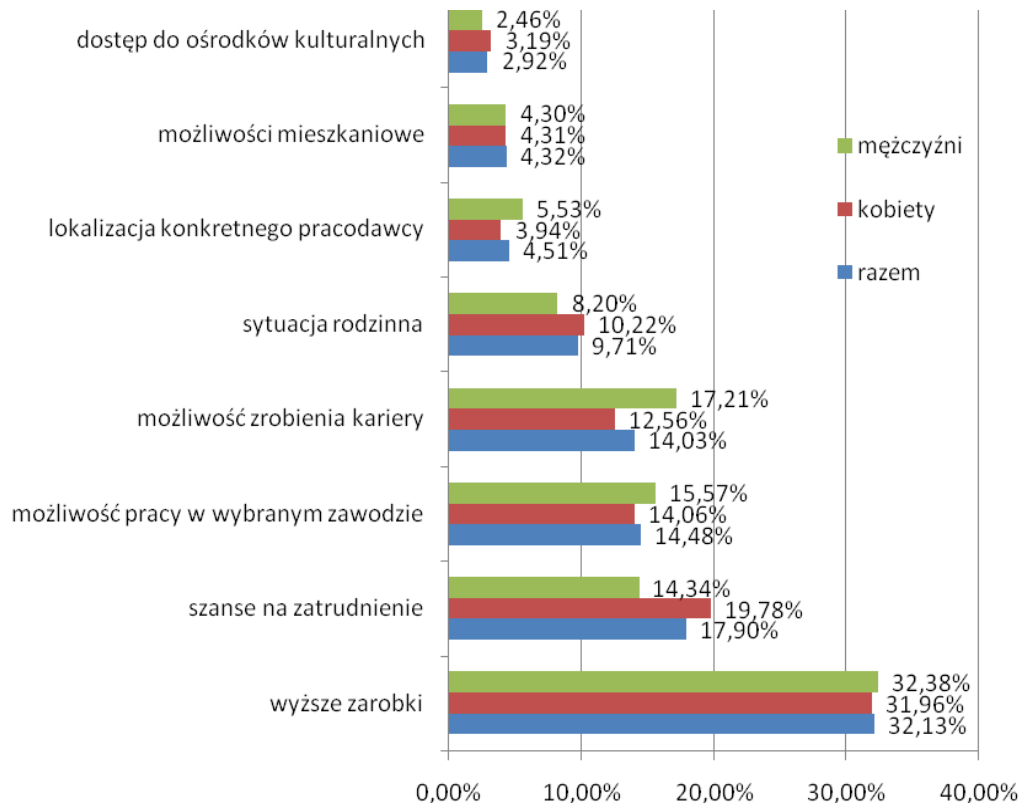
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W przypadku mieszkańców małych i średnich miast mężczyźni wykazywali większą niż kobiety chęć podjęcia pracy wymagającej dojazdów do pobliskiej, większej miejscowości. Podobnie mieszkańcy wsi częściej niż kobiety byli skłoni do podjęcia pracy za granicą. Z kolei wśród mieszkańców dużych miast (powyżej 200 tys. mieszkańców) to kobiety były bardziej od mężczyzn skłonne do podjęcia pracy za granicą.

Jako główną przyczynę, która skłoniłaby ich do migracji respondenci niezależnie od płci i miejsca zamieszkania zgodnie wskazywali możliwość uzyskania wyższych zarobków (rysunek 54 i tabela 30). Na drugim miejscu mężczyźni wskazywali możliwość zrobienia kariery, a kobiety szansę na znalezienie pracy. Szansa na zatrudnienie wskazywana była jako druga

z przyczyn migracji przez mieszkańców wsi, małych i średnich miast. Jedynie mieszkańcy dużych miast umieszczali tę przyczynę migracji na czwartym miejscu, za możliwością zrobienia kariery i możliwością pracy w wybranym zawodzie.

Rysunek 54. Potencjalne przyczyny migracji zarobkowej z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Lokalizacja konkretnego pracodawcy, możliwości mieszkaniowe i dostęp do ośrodków kulturalnych to czynniki, które zachęciłyby do migracji mniej niż 5% respondentów. Wyjątkiem była grupa mieszkańców dużych miast, wśród których 5,56% zadeklarowało możliwość migracji w celu poprawy warunków mieszkaniowych, a 7,29% byłoby skłonnych migrować ze względu na lokalizację konkretnego pracodawcy.

Wśród potencjalnych przyczyn, które skłoniłyby młodych ludzi do migracji dominował czynnik ekonomiczny, w szczególności wysokość potencjalnych dochodów. Sytuacja rodzinna mogłaby, ich zdaniem, być przyczyną migracji w około 10% przypadków. Natomiast pozostałe przyczyny migracji byłyby podstawą podjęcia decyzji o przeprowadzce w nielicznych przypadkach.

Tabela 30. Potencjalne przyczyny migracji zarobkowej z uwzględnieniem miejsca zamieszkania respondentów

Potencjalna przyczyna migracji	Miejsce zamieszkania				
	Razem	Wieś	Małe miasto	Średnie miasto	Duże miasto
Wyższe zarobki	32,13%	32,88%	32,42%	30,82%	31,25%
Szanse na zatrudnienie	17,90%	19,81%	18,01%	20,54%	13,19%
Możliwość pracy w wybranym zawodzie	14,48%	14,04%	16,10%	12,99%	14,58%
Możliwość zrobienia kariery	14,03%	12,12%	12,92%	16,01%	15,97%
Sytuacja rodzinna	9,71%	10,77%	9,53%	9,37%	7,99%
Lokalizacja konkretnego pracodawcy	4,51%	3,08%	4,24%	3,63%	7,29%
Możliwości mieszkaniowe	4,32%	3,85%	4,03%	4,53%	5,56%
Dostęp do ośrodków kulturalnych	2,92%	3,46%	2,75%	2,11%	4,17%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Młodzi ludzie z województwa lubelskiego podejmując decyzję o miejscu pracy i jej odległości od miejsca zamieszkania rozważają przede wszystkim czynniki ekonomiczne. Decyzję o migracji lub emigracji podejmują z dużą ostrożnością biorąc pod uwagę swoją sytuację rodzinną i możliwości znalezienia pracy w miejscu zamieszkania. Większą mobilność wykazują osoby stanu wolnego, szczególnie z małych i średnich miast. Ponadto, uwzględniają swoje dotychczasowe doświadczenie w czasowej migracji zarobkowej, szczególnie, jeżeli planują wyjazd za granicę w celach zarobkowych.

Postawy i preferencje badanej grupy zbliżone są do danych dotyczących całego kraju. Wpisują się w obraz społeczeństwa, gdzie najbardziej aktywną grupą pod względem nowych form i miejsc pracy są absolwenci wchodzący na rynek pracy.

Oczekiwania płacowe studentów

Szczególne miejsce w systemie motywacyjnym zajmują wynagrodzenia, co wynika ze spełnianych przez nie funkcji. Jedną z nich jest funkcja dochodowa, polegająca na tym, że wynagrodzenie stanowi istotny składnik dochodów osiąganych przez pracowników. Wynagrodzenie pełni również funkcje kosztową, stanowiąc dla przedsiębiorstwa element kosztów działalności, wpływając tym samym na konkurencyjność firmy na rynku. Wynagrodzenia powinny również pełnić funkcję motywacyjną, gdyż za ich pomocą pracodawca ukierunkowuje działania pracowników na realizację celów przedsiębiorstwa.

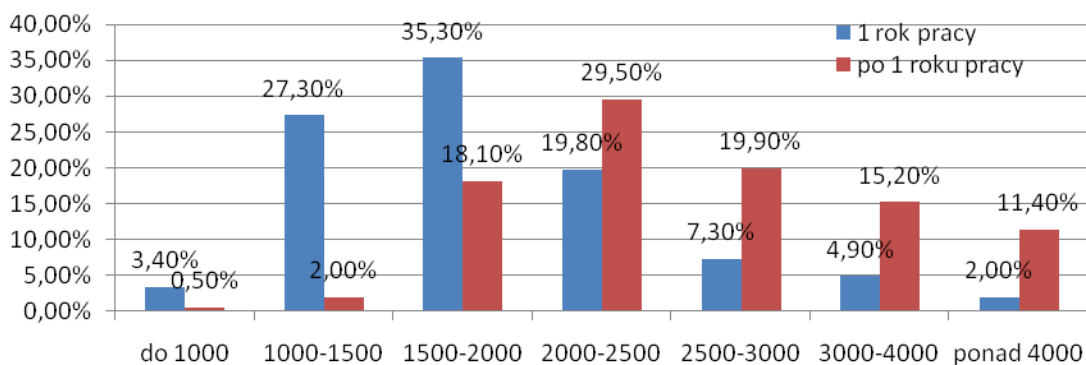
Sens funkcji motywacyjnej wynagrodzeń polega na kojarzeniu interesów (oczekiwań) pracowników i pracodawcy. Pracownik osiąga korzyści, które są dla niego cenne, w zamian za realizację zadań (osiąganie celów), jakie stawia przed nim przedsiębiorstwo. Tak więc poprzez wygradzenia skłania się ludzi do podejmowania pracy, trwania przy niej i polepszania jej efektów.

Warto jednak przy tym wspomnieć o związkach pomiędzy wysokością wynagrodzenia a zadowoleniem i wydajnością pracowników. Ustalono bowiem, że wynagrodzenie należy do czynników, które działają silnie tylko w dwóch przypadkach. Po pierwsze, wynagrodzenie działa demotywująco w przypadku gdy jest za niskie w stosunku do oczekiwań. Po drugie wtedy, gdy jego wysokość jest zadowalająca i zgodna z oczekiwaniami lub gdy je przekracza, a pracownik zostaje zagrożony jego obniżeniem. Obawa przed pogorszeniem warunków wynagrodzenia działa motywująco na pracowników.

Zatem skuteczny system motywacyjny, nie może opierać się wyłącznie na płacowym wynagradzaniu pracowników, powinien bowiem uwzględniać także bodźce pozapłacowe, które będą miały wpływ na wzrost motywacji do pracy. Następujące zmiany na rynku pracy, rosnąca konkurencja, wzrost oczekiwań pracowników oraz procesy globalizacji i integracji europejskiej znajdują również swoje odzwierciedlenie w praktyce wynagradzania pracowników. W coraz większym stopniu przedsiębiorstwa, aby utrzymać swoją konkurencyjność, muszą uwzględniać dane rynkowe przy ustalaniu wysokości wynagrodzeń, odchodząc tym samym od dotychczas stosowanych rozwiązań w zakresie wyceny wartości pracy. W coraz większym stopniu konfrontacja własnego wynagrodzenia z danymi rynkowymi staje się dla pracowników czynnikiem motywującym do zmiany pracodawcy i migracji.

Uczestnicy badania ankietowego zostali poproszeni o wskazanie przedziału, w jakim będzie kształtowała się ich miesięczna płaca netto w pierwszym roku rozpoczęcia kariery zawodowej oraz po pierwszym roku pracy. Rozkład odpowiedzi przedstawia poniższy wykres.

Rysunek 55. Rozkład oczekiwań co do kształtowania się miesięcznego wynagrodzenia netto

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Około 65% ankietowanych studentów uważało, że ich wynagrodzenie miesięczne netto nie przekroczy 2000 zł w pierwszym roku pracy, jednak wzrośnie w kolejnym roku rozwoju kariery zawodowej. 50% ankietowanych uważało, że ich wynagrodzenie netto po pierwszym roku pracy będzie mieścić się w przedziale 2000-3000 zł miesięcznie, zaś 26% uważało, że będzie wyższe od tego poziomu. Nie wszyscy studenci oczekiwali jednak wzrostu wynagrodzenia po pierwszym roku pracy: 4,8% uważało, że wynagrodzenie po pierwszym roku spadnie, zaś 5,8% że nie ulegnie zasadniczej zmianie. Pozytywne oczekiwania w tym zakresie dotyczyły jednak 89,3% ankietowanych studentów.

Poziom aspiracji przyszłych pracowników nie odbiegał zasadniczo od realiów rynkowych dla grupy osób z wyższym wykształceniem. W ogólnopolskich badaniach przeprowadzonych przez firmę Sedlak&Sedlak za 2007 rok (Internetowe Badanie Wynagrodzeń 2007, ITB2007), mediana wynagrodzenia całkowitego w pierwszym roku pracy wynosiła 2100 zł, przy czym należy pamiętać, że rozkład płac nie jest symetryczny, a około 2/3 pracowników w Polsce otrzymuje wynagrodzenie niższe niż przeciętna krajowa płaca.

W celu bardziej obrazowych porównań oczekiwań studentów w różnych warstwach dokonano wyliczenia dla każdej z nich średniej oczekiwanej płacy na podstawie rozkładu odpowiedzi dla poszczególnych przedziałów, przyjmując dla pierwszego przedziału wartość 1000 zł jako poziom oczekiwany, dla pozostałych środki przedziałów, zaś dla ostatniego przedziału (wynagrodzenia ponad 4000 zł) przyjęto do wyliczeń średnich wartość 6000 zł. Stosując taką syntetyczną miarę średnich oczekiwań okazało się, że średnia oczekiwana płaca netto dla wszystkich badanych studentów rozpoczynających pracę wynosi 1933,56 zł, zaś po pierwszym roku pracy rośnie do 2773,42 zł netto.

Przeciętny poziom wynagrodzeń w Polsce jest zróżnicowany nie tylko w zależności od poziomu kwalifikacji, wykształcenia, stażu pracy, branży i innych obiektywnych czynników, ale wykazuje także różnice w zależności od płci. Wyniki ITB2007 wskazują, że mediana wynagrodzenia całkowitego mężczyzn jest wyższa o 39% od mediany wynagrodzenia kobiet. Najniżej wynagradzani mężczyźni zarabiają o 23% lepiej niż odpowiadająca im grupa badanych kobiet, ale największa dysproporcja występuje w grupie 10% najlepiej zarabiających, gdzie różnica wynosi 3.500 zł, co daje mężczyznom przewagę aż 53%.

Oczekiwania studentów co do wysokości wynagrodzeń w zależności od płci były także zróżnicowane (tabela 31). Oczekiwania mężczyzn w pierwszym roku pracy były o ponad 21% wyższe niż oczekiwania kobiet, zaś w przypadku drugiego roku różnica utrzymywała się, choć zmniejszała do około 16%. Wyniki tych badań należy ocenić jednoznacznie negatywnie, oznaczają bowiem, że już na poziomie oczekiwań kształtują się dysproporcje w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn. Wskazuje to niejako na akceptację zaistniałego stanu rzeczy oraz możliwość utrwalania go w przyszłości w realnych procesach wynagradzania.

Tabela 31. Oczekiwania płacowe studentów w zależności od płci

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Kobiety	1773,18 zł	2587,72 zł
Mężczyźni	2148,72 zł	3005,13 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Wyraźnie zróżnicowane były także oczekiwania studentów w zależności od miejsca zamieszkania. Osoby pochodzące z większych ośrodków, gdzie zazwyczaj przeciętny poziom dochodu jest relatywnie wyższy niż w ośrodkach mniejszych, oczekiwały także wobec siebie wyższego poziomu wynagrodzeń niż mieszkańcy mniejszych miast lub wsi (tabela 32). Różnice te wyrównywały się po pierwszym roku dla wsi i mniejszych miast, jednak pozostawały wciąż na wyższym poziomie w przypadku mieszkańców ośrodków największych. Dla pierwszego roku oczekiwanej płacy istniała bardzo silna korelacja pomiędzy wielkością ośrodka a poziomem wynagrodzenia (korelacja na poziomie 0,9).

Tabela 32. Oczekiwania płacowe studentów w zależności od miejsca zamieszkania

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Wieś	1787,37 zł	2600,52 zł
Małe miasto	1856,25 zł	2668,75 zł
Średnie miasto	1861,11 zł	2666,67 zł
Duże miasto	2153,67 zł	3114,68 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Tabela 33. Oczekiwania płacowe studentów w zależności od statusu rodzinnego

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Osoby w związku	2000,00 zł	2874,15 zł
Osoby wolne	1852,71 zł	2680,02 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Osoby pozostające w związku (formalnym i nieformalnym) miały wyższe oczekiwania płacowe niż osoby wolne (tabela 33), co jest zjawiskiem naturalnym, wynikającym z potrzeb jednoosobowego gospodarstwa domowego lub osób, które mieszkały jeszcze wspólnie z rodzicami. Oczekiwania mogły być mniejsze niż w przypadku osób tworzących już nowe samodzielne gospodarstwo domowe.

Kolejny obszar analiz dotyczył różnicowania oczekiwań płacowych w zależności od wybranego kierunku studiów, trybu studiowania oraz satysfakcji z wyboru kierunku. W przypadku ostatniego kryterium okazało się, że osoby niezadowolone z wybranego kierunku studiów miały nieco wyższe oczekiwania płacowe, prawdopodobnie traktowane jako swego rodzaju rekompensata (tabela 34).

Tabela 34. Oczekiwania płacowe studentów a zadowolenie z wyboru kierunku studiów

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Zadowoleni z wyboru kierunku	1884,76 zł	2706,78 zł
Niezadowoleni z wyboru kierunku	1951,61 zł	2766,13 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Nie istniały istotne statystycznie różnice pomiędzy poziomami oczekiwanych wynagrodzeń porównywanych dla studentów studiów bezpłatnych i płatnych oraz studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Istotne różnice ujawniały się dopiero w przypadku analizy stopnia studiów i tytułów jakie uzyskują absolwenci. Najniższe oczekiwania płacowe w pierwszym roku pracy mieli studenci studiów licencjackich, najwyższe studenci studiów inżynierskich.

Tabela 35. Oczekiwania płacowe studentów a rodzaj studiów

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Studia bezpłatne	1866,61 zł	2734,90 zł
Studia płatne	1907,34 zł	2708,92 zł
Studia stacjonarne	1867,92 zł	2744,50 zł
Studia niestacjonarne	1949,07 zł	2697,22 zł
Studia licencjackie	1790,84 zł	2616,34 zł
Studia inżynierskie	2061,05 zł	2921,51 zł
Studia magisterskie	1895,05 zł	2698,81 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Wynikać to mogło z adaptacji w oczekiwaniach rynkowego poziomu wynagrodzeń dla poszczególnych grup zawodowych, docierających informacji na temat relatywnie dobrych perspektyw zawodowych i płacowych osób z wykształceniem wyższym technicznym i tytułem inżynierskim. Z drugiej strony kwalifikacje osób po ukończeniu studiów I stopnia nie pozwalały na radykalny wzrost oczekiwań płacowych w pierwszym roku, jednak pozwalały oczekiwać, że wiedza praktyczna zdobyta na studiach będzie skutkowała pozytywną oceną umiejętności po 1 roku pracy (stażu) i wzrostem wynagrodzenia do poziomu oczekiwanego przez studentów studiów magisterskich.

Tabela 36 przedstawia różnicowanie oczekiwań płacowych dla studentów różnych kierunków studiów, pogrupowanych w 10 objętych badaniami grup.

Tabela 36. Oczekiwania płacowe studentów poszczególnych kierunków studiów

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Studia inżynierskie (politechniki, uniwersytety techniczne)	2135,87 zł	3086,96 zł
Nauki ścisłe	2089,29 zł	3053,57 zł
Studia biologiczne i w zakresie nauk o ziemi	2074,22 zł	3042,97 zł
Ekonomia, finanse	1980,47 zł	2824,22 zł
Studia medyczne, wychowanie fizyczne	1947,12 zł	3004,81 zł
Średnia ogółem	1933,56 zł	2773,42 zł
Prawo, administracja, politologia, stosunki międzynarodowe	1892,16 zł	2647,06 zł
Studia rolnicze, turystyka	1886,90 zł	2785,71 zł
Filologie, archiwistyka	1801,95 zł	2470,78 zł
Psychologia, pedagogika, edukacja, filozofia, historia, socjologia	1684,21 zł	2370,30 zł
Studia teologiczne	1416,67 zł	2200,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Zgodnie z wynikami dającymi się zauważyć w innych przekrojach, najwyższe oczekiwania dotyczące poziomu płac dotyczyły studentów studiów typowo inżynierskich, kierunków prowadzonych przez wyższe uczelnie techniczne. Na niewiele niższym poziomie kształtowały się oczekiwania studentów kierunków ścisłych, gdzie w największym stopniu windowane były one oczekiwaniami studentów informatyki. Równie wysokie oczekiwania dotyczyły studentów kierunków biologicznych, głównie za sprawą oczekiwań studentów biotechnologii. Trzy powyższe grupy studentów wyraźnie więc wiązały swoje przyszłe kariery zawodowe z wykorzystaniem wiedzy zdobytej na studiach równocześnie odpowiadając na ciągle wysokie zapotrzebowanie rynku na specjalistów z zakresu nowych technologii lub ich wykorzystania w innych dziedzinach. Popyt ten i atrakcyjna perspektywa pracy pozwalały im liczyć na odpowiednio wyższy poziom wynagrodzeń. Średnia oczekiwana płaca przez absolwentów tych kierunków wahała się w przedziale 2074,22-2135,87 zł w pierwszym roku i 3042,97-3086,96 zł po pierwszym roku pracy.

Z drugiej strony najniższe oczekiwania płacowe mieli głównie studenci kierunków humanistycznych (teologiczne, psychologia i pedagogika, historia, socjologia, filozofia, filologie itp.), gdzie średnia oczekiwana płaca netto wahała się od 1416,67-1801,95 zł do 2200,00-2470,78 zł po pierwszym roku pracy, a więc stanowiła około 68-84% wynagrodzenia oczekiwanego przez grupy studentów najbardziej atrakcyjnych i zaawansowanych technologicznie kierunków.

Oczekiwania płacowe studentów mogły mieć związek z doświadczeniami zawodowymi z okresu studiów. Dotyczyło to zwłaszcza studentów studiów niestacjonarnych, spośród których znaczna część była aktywna zawodowo.

Tabela 37. Oczekiwania płacowe studentów a ich doświadczenia zawodowe

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Pracujący podczas studiów na etacie	2017,96 zł	2851,80 zł
Pracujący podczas studiów tymczasowo	1814,88 zł	2669,55 zł
Niepracujący podczas studiów	1897,64 zł	2708,66 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Wyniki odpowiedzi ankietowych w zależności od doświadczenia zawodowego potwierdzają powyższą tezę (tabela 37). Osoby, które podczas studiów pracowały jako pracownicy etatowi, w pierwszym roku pracy po zakończeniu studiów spodziewały się najwyższego poziomu płac. Sytuacja taka może wynikać ze wzrostu ich dotychczasowych wynagrodzeń w konsekwencji wzrostu kwalifikacji, wynikających z ukończenia studiów i zmiany kategorii zaszeregowania. Jednocześnie osoby, które podejmowały tymczasowe zatrudnienie w okresie studiów miały najniższe oczekiwania płacowe w pierwszym roku, jednak różnice te (statystycznie) znikają w kolejnym roku pracy.

Tabela 38. Oczekiwania płacowe na tle oczekiwań zawodowych i samooceny szans na rynku pracy

Grupa	1 rok pracy	po 1 roku pracy
Sprecyzowane oczekiwania co do przyszłego zawodu	1901,05 zł	2698,85 zł
Brak precyzyjnych oczekiwań co do przyszłego zawodu	1827,92 zł	2808,44 zł
Bardzo dobre lub zadowolająca ocena szans i perspektyw zawodowych	1926,34 zł	2828,13 zł
Niepewne lub bardzo zła ocena szans i perspektyw zawodowych	1847,54 zł	2566,29 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Badania wskazały także, że studenci, którzy lepiej oceniali swoje szanse na rynku pracy mieli większe oczekiwania płacowe. Różnice istotne statystycznie zwiększały się przy tym dla płac oczekiwanych po 1 roku. Osoby z niską oceną swoich szans zawodowych miały z kolei niższe oczekiwania co do wzrostu płac po 1 roku (z 1847,54 zł na 2566,29 zł, wzrost o około 39%) niż oceniający szanse lepiej (z 1926,34 zł do 2828,13 zł, wzrost o około 47%).

Przeprowadzone badania wskazały, że poziom wynagrodzeń odgrywa znaczącą rolę jako czynnik decyzyjny w wyborach zawodowych dokonywanych przez studentów i absolwentów studiów wyższych. W przypadku wybranych grup studentów zauważalne były także istotne różnice w poziomie oczekiwań co do wysokości wynagrodzeń.

Oczekiwania studentów nie przekraczały znacząco możliwości rynkowych, jednak większość (prawie 90%) oczekiwała wzrostu poziomu wynagrodzeń po pierwszym roku pracy. Oczekiwania mężczyzn w pierwszym roku pracy były o ponad 21% wyższe niż oczekiwania kobiet, zaś w przypadku drugiego roku różnica utrzymywała się, choć zmniejszała do około 16%. Wyraźnie zróżnicowane były także oczekiwania studentów w zależności od miejsca zamieszkania: wraz ze wzrostem wielkości ośrodka zamieszkania rosły oczekiwania dotyczące poziomu wynagrodzeń i dynamiki ich wzrostu. Osoby niebędące w stałych związkach miały niższe oczekiwania płacowe niż osoby pozostające w związku. Poziom zadowolenia ze studiów nie miał znaczenia dla oczekiwań płacowych, podobnie jak tryb studiów, jednak istotne znaczenie w kształtowaniu oczekiwań odgrywały kwalifikacje i tytuły osiągnięte po zakończeniu studiów oraz sam kierunek studiów. Podejmowanie zatrudnienia podczas studiów różnicowało oczekiwania tylko dla pierwszego roku zatrudnienia po studiach.

Kariera zawodowa w oczekiwaniach studentów

W ogólnym rozumieniu kariera, to ścieżka rozwoju zawodowego oraz realizowanie w jej ciągu coraz to nowych celów, stawianie wyzwań, osiąganie pozytywnych rezultatów własnych przedsięwzięć. Jedni kojarzą ją z olbrzymim sukcesem, wysokimi zarobkami i awansami, dla innych zaś jest to znalezienie dobrze płatnej, interesującej pracy. Kariera może zatem wiązać się z korzyściami zarówno materialnymi, jak i psychologicznymi. Do materialnych zalicza się wysokie zarobki, zdobycie kwalifikacji i doświadczenia, a do korzyści psychologicznych – satysfakcję, poczucie spełnienia, zdobycie szacunku i uznania. Wyróżnić można przy tym zróżnicowane orientacje poszczególnych osób wobec kariery zawodowej, które można podzielić na pięć grup:

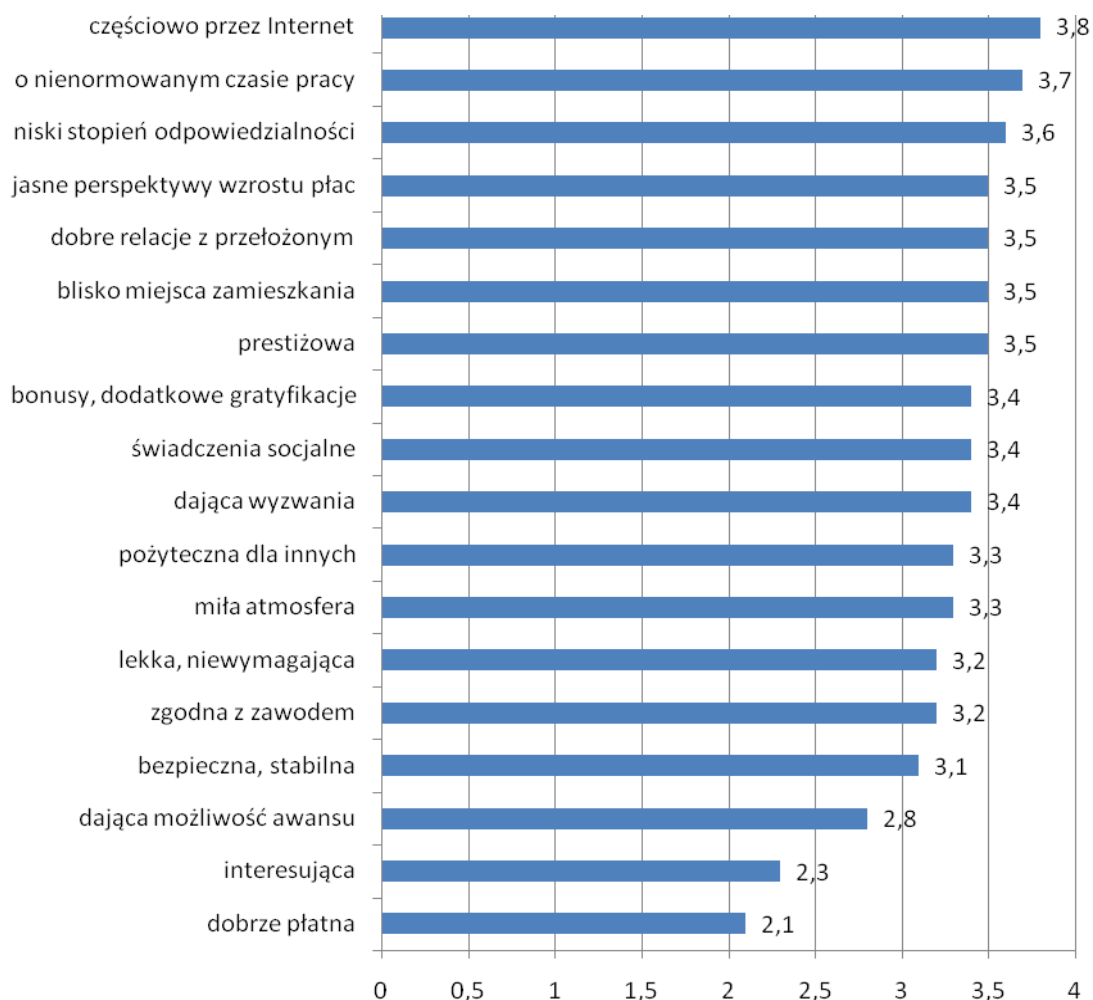
1. osoby dążące do awansu w hierarchii stanowisk pracy – orientacja na awans,
2. osoby zorientowane na utrzymanie osiągniętych już pozycji w hierarchii organizacyjnej – orientacja na bezpieczeństwo,
3. osoby preferujące możliwość wykonywania kreatywnej pracy – orientacja na kreatywność,
4. osoby zorientowane na wykorzystanie własnych umiejętności – orientacja na wykorzystanie umiejętności
5. osoby preferujące swobodę i samodzielność w wykonywaniu pracy – orientacja na autonomię.

Większość teorii rozwoju indywidualnego – także rozwoju kariery – zakłada, że życie człowieka stanowi pewien cykl, w ramach którego istnieje uporządkowany układ następujących po sobie faz. Faza jako elementarna jednostka rozwoju człowieka może określać w pełni konkretne zadania jednostki lub cechy, jakie w niej kształtuje (faza stabilizacji), albo też przygotowywać jednostkę do wejścia w nową fazę (faza przejścia). Obie z tych faz są równie istotne. Budowanie polega na podejmowaniu zadań i realizowaniu celów konkretnej fazy. Fazy przejścia oznaczają natomiast okresy refleksji jednostki nad dotychczasowymi dokonaniem i wyborów oraz określenia celów nowej fazy. Okresy przejścia mogą być przy tym traktowane jako odrębne etapy, w których podsumowywane i porzucane są stare role, a podejmowane nowe.

Na gruncie powyższej teorii dokonana została analiza wyborów, jakie deklarują ankietowani studenci w kontekście poszukiwania realizacji etapów kariery zawodowej (idealna praca i oczekiwania dotyczące zawodu) oraz powiązania etapów rozwoju kariery zawodowej z życiem osobistym (hierarchia celów). Uczestnicy badania ankietowego zostali poproszeni o przypisanie ocen 18 czynnikom opisującym idealną pracę, zgodnie z własnymi oczekiwaniami. Tym samym dokonana została gradacja warunków i cech, jakimi powinno charakteryzować się pożądane przez przyszłych pracowników świadczenie obowiązku pracy. Wyniki ocen prezentuje rysunek 56.

Odpowiedni poziom wynagrodzenia odgrywa w przypadku zdecydowanej większości ankietowanych najważniejszą rolę w ocenie pracy. Został on wskazany jako najważniejszy przez prawie połowę ankietowanych (45,7%), którzy posługiwali się w odpowiedziach skalą od 1- największe znaczenie danej cechy, do 6 – najmniejsze znaczenie. Co należy ocenić jako wynik pozytywny, ankietowani studenci nie kierowali się wyłącznie kryterium finansowym, bowiem w równie wysokim stopniu oczekiwali, że praca będzie interesująca (średnia 2,3) oraz będzie dawała możliwość awansu (średnia 2,8). Pozostałe czynniki odgrywały mniejsze znaczenie, a przy tym nie było istotnie różnej oceny w ich przypadku. W najmniejszym stopniu pożądane cechy idealnej pracy przyszli pracownicy wiązali z elastycznymi formami zatrudnienia, takimi jako nienormowany czas pracy czy możliwość świadczenia pracy przez Internet (średnia 3,7-3,8).

Rysunek 56. Ocena pożądanych cech idealnej pracy w opinii ankietowanych studentów (1-największe znaczenie, 6- najmniejsze znaczenie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Wydaje się więc, że specjalistyczna wiedza i umiejętności nabywane podczas studiów, traktowane są przez studentów jako niezbędne w przebiegu kariery zawodowej. Z jednej strony mogą uważać oni, że studia dają szereg ogólnych umiejętności, które mogą być pomocne w spełnianiu zawodowym w innych obszarach, z drugiej strony, doświadczenie innych osób może wskazywać, że ograniczanie poszukiwania pracy i rozwoju kariery wyłącznie w zakresie zdobytego zawodu może nie dawać pożądanych efektów. Kompromisowym rozwiązaniem jest więc znalezienie zatrudnienia interesującego i perspektywicznego, a rekompensatą staje się w takiej sytuacji odpowiednio wysoki poziom wynagrodzenia.

Niezależnie od indywidualnych uwarunkowań osób ankietowanych, katalog cech idealnej pracy nie ulega znaczącym zmianom. W tabeli 39 zamieszczono zestawienie 3 najważniejszych cech idealnej pracy dla wybranych przekrojów ankietowanych studentów.

Tabela 39. Pożądanie najważniejsze cechy idealnej pracy w wybranych grupach ankietowanych studentów (w nawiasach oceny w grupach)

Kobiety	Mężczyźni	Studenci studiów bezpłatnych	Studenci studiów płatnych
Dobrze płatna (2,2)	Dobrze płatna (2,0)	Interesująca (2,2)	Dobrze płatna (2,0)
Interesująca (2,3)	Interesująca (2,4)	Dobrze płatna (2,2)	Interesująca (2,5)
Dająca możliwość awansu (2,8)	Dająca możliwość awansu (3,0)	Dająca możliwość awansu (2,9)	Dająca możliwość awansu (2,8)
O ustalonych preferencjach zawodowych	O nieustalonych preferencjach zawodowych	Zadowoleni z kierunku studiów	Niezadowoleni z kierunku studiów
Dobrze płatna (2,2)	Dobrze płatna (1,6)	Dobrze płatna (2,2)	Dobrze płatna (1,9)
Interesująca (2,3)	Interesująca (2,5)	Interesująca (2,3)	Interesująca (2,3)
Lekka, niewymagająca (3,1)	Dobre relacje z przełożonym (2,9)	Bezpieczna, stabilna (3,1)	Dająca możliwość awansu (2,9)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

O ile kolejność cech nie ulegała zasadniczym zmianom (niewielka różnica dotyczy wyłącznie studentów studiów bezpłatnych, którzy w niewielkim stopniu bardziej preferują pracę interesującą nad dobrze płatną), to zmieniało się natężenie cech dla wybranych profili studentów. W większym stopniu niż pozostałym grupom, studentom, którzy nie mają sprecyzowanych oczekiwań, co do przyszłej kariery zawodowej oraz studentom niezadowolonym z wybranego kierunku studiów zależy na pracy dobrze płatnej. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku podziału studentów według typu studiów: w największym stopniu na dobrze płatnej pracy zależało studentom studiów inżynierskich (średnia 1,8), w najmniejszym stopniu studentom studiów magisterskich (średnia 2,2). Taki rozkład w ostatniej grupie mógł mieć związek z informacjami rynkowymi, dotyczącymi różnicowania wynagrodzeń w zależności od wykształcenia i preferowania w tym zakresie między innymi osób z wykształceniem inżynierskim.

Sprecyzowane w większym lub mniejszym stopniu oczekiwania dotyczące cech idealnej pracy uzupełnione zostały wynikami odpowiedzi na pytania dotyczące miejsca kariery zawodowej w rozwoju osobistym i realizacji kolejnych celów, jakie stawiają przed sobą przyszli pracownicy.

Tabela 40. Planowana kolejność osiągania celów życiowych przez studentów (1-cel najwcześniej realizowany, 8- cel najpóźniej realizowany)

Hierarchia celów do realizacji	Liczba wskazań celu jako tego, który będzie realizowany jako jeden z dwóch	
	Pierwszych	Ostatnich
Ukończenie studiów (2,2)	397	21
Pierwsza stała praca (2,9)	291	37
Samodzielność finansowa (3,1)	230	30
Założenie rodziny (4,8)	97	150
Awans zawodowy (4,9)	70	138
Zakup mieszkania (5,2)	39	134
Zakup samochodu (6,0)	19	249
Powiększenie rodziny (6,2)	34	305

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

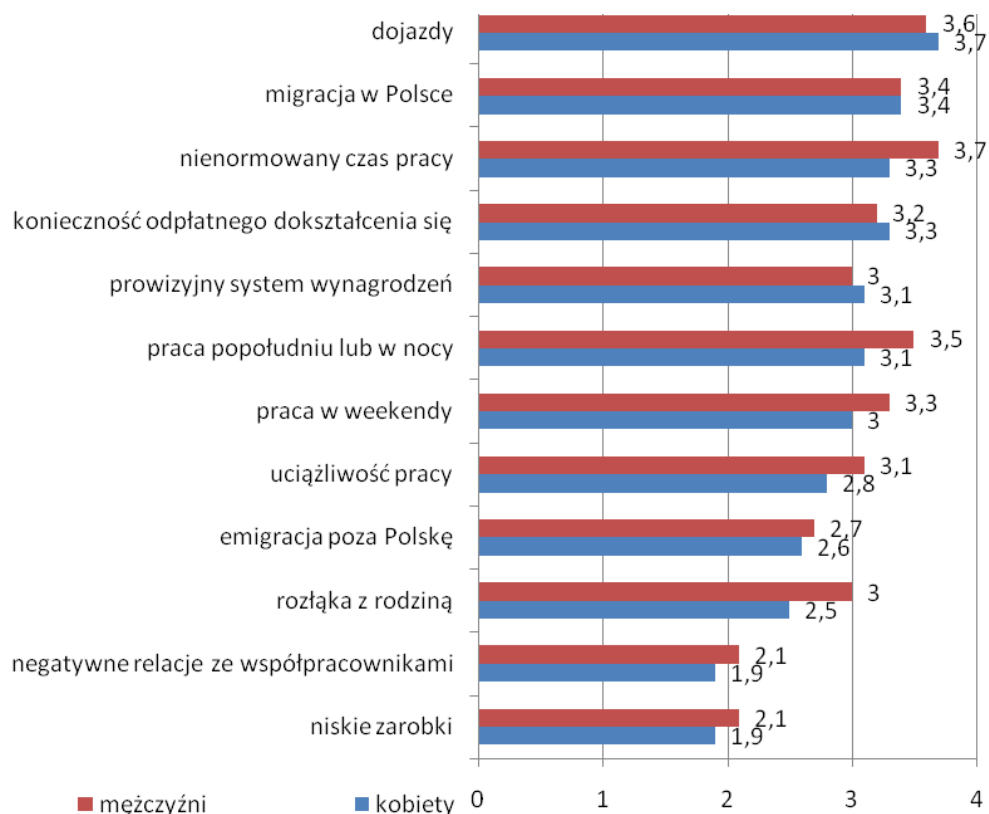
Wyniki rankingu, w którym ankietowani szeregowali cele zawodowe i osobiste według preferowanej kolejności ich realizacji, dały obraz studentów jako osób odpowiedzialnych

i dbających o zapewnienie odpowiedniego poziomu życia własnej rodzinie, ale niestety stawiających w pierwszej kolejności na karierę zawodową i cele materialne (tabela 40).

Z jednej strony, należy pozytywnie ocenić priorytet ukończenia studiów, znalezienia pierwszej pracy oraz uzyskania stabilizacji i niezależności finansowej. Podejście takie oznacza jednak także odsunięcie w czasie decyzji, dotyczących założenia rodziny, a zwłaszcza decyzji o powiększeniu rodziny, która poprzedzona jest planami rozwoju zawodowego i powiększania majątku. Taki model realizacji celów życiowych i zawodowych pogłębiać będzie w jeszcze większym stopniu niekorzystne trendy demograficzne w polskim społeczeństwie i prowadzi do utrwalania tendencji odwracania się piramidy ludności w Polsce, coraz wolniejszego przyrostu naturalnego i starzenia się społeczeństwa. Wydaje się więc, że prognozy demograficzne wskazujące na znaczące zmniejszenie liczby ludności Polski do 2035 roku mogą zrealizować się według negatywnego scenariusza.

W warunkach rosnącej konkurencji na rynku pracy, oraz trudności ze znalezieniem pracy w miejscu zamieszkania, koniecznością migracji w kraju lub za granicę, sprzężenia pomiędzy sytuacją na rynku pracy a sytuacją społeczną i perspektywami młodych osób wchodzących na rynek pracy pozostają niekorzystne. Co więcej, w zasadzie bez względu na wszystkie cechy przekrojowe badanej grupy (płeć, miejsce zamieszkania, status rodzinny, rodzaj i tryb studiów, doświadczenia zawodowe, sprecyzowane lub nie oczekiwania wobec przyszłej pracy czy zadowolenie z wyboru kierunku studiów) preferowana kolejność realizacji celów nie ulegała zmianie.

Rysunek 57. Ocena wyrzeczeń, jakie byliby skłonni znieść studenci aby znaleźć satysfakcjonującą pracę (1-najmniej skłonny(a) ponieść, 6- najbardziej skłonny(a) ponieść)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W kontekście powyższych rozważań warto także zwrócić uwagę na wskazania poświęceń, jakie zgodziliby się ponieść ankietowani studenci, aby znaleźć satysfakcjonującą pracę. Model rozwoju kariery zawodowej oraz cechy idealnej pracy wskazały, że studenci większą wagę przykładali do kwestii finansowych niż sytuacji rodzinnej i osobistej. Również wskazywa-

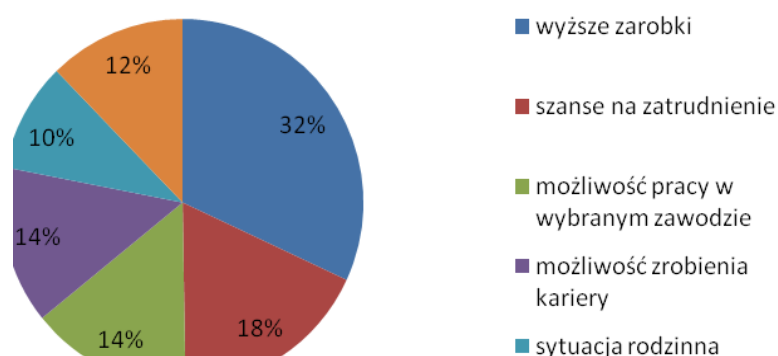
na przez nich tolerancja niedogodności związanych z podejmowaną pracą sugeruje spójność preferencji w tym zakresie. W największym stopniu nietolerowane byłyby jako wyrzeczenia niskie zarobki i negatywne relacje ze współpracownikami. Pozostało to w zgodzie ze wskazaniami wynagrodzenia jako najważniejszego czynnika decydującego o atrakcyjności pracy. Atmosfera pracy, odpowiednie relacje z przełożonymi nie miały aż tak wysokich wskazań wśród cech idealnej pracy, jednak niewłaściwe relacje ze współpracownikami mogą rzutować na postrzeganie pracy jako nieinteresującej. Tę cechę z kolei w wysokim stopniu jako charakterystykę idealnej pracy wskazywała większość badanych. Również tutaj nie występowały istotne różnice w zakresie preferencji poszczególnych czynników pomiędzy różnymi warstwami ankietowanych studentów.

Rosnąca mobilność zasobów pracy we współczesnej polskiej gospodarce jest konsekwencją zarówno wzrostu jego atrakcyjności, ale także większej świadomości kolejnego pokolenia Polaków, którzy w sposób naturalny przyjmują konieczność aktywnego poszukiwania zatrudnienia niekoniecznie w miejscu zamieszkania i niekoniecznie w Polsce. Sytuacja taka jest wzmacniana przez oczekiwania dotyczące idealnej pracy i poziomu wynagrodzeń, z jakimi praca powinna się wiązać. Stąd też ulega nasileniu proces migracji w kierunku większych, lepiej rozwiniętych i bardziej atrakcyjnych pod względem zawodowym i finansowym ośrodków zarówno na poziomie regionu, kraju, jak i w skali międzynarodowej.

Studenci uczestniczący w badaniu zostali poproszeni o wskazanie trzech czynników, które skłoniłyby ich do migracji i poszukiwania pracy poza miejscem zamieszkania. Do najczęściej wskazywanych czynników należały motywy związane z finansowymi lub zawodowymi korzyściami, jakie dominowałyby nad negatywnymi konsekwencjami migracji, a przede wszystkim wzrost płac (32%), szanse na zatrudnienie (18%), możliwość pracy w wybranym zawodzie (14%), możliwość zrobienia kariery (14%) lub czynniki rodzinne (10%).

Znacząca część badanych studentów deklarowała także emigrację i realizację zawodową poza Polską. Spośród wszystkich wskazań w tym zakresie (spośród 600 osób badanych 596 udzieliło odpowiedzi na to pytanie), 48,5% studentów deklarowała możliwość wyjazdu emigracyjnego, przy czym 7,2% nie będzie próbować poszukiwać pracy w Polsce, zaś 0,8% deklarowała wyjazd bez powrotu do kraju. Warto przyjrzeć się także deklaracjom studentów w tym zakresie w zależności od cech indywidualnych. Okazuje się bowiem, że w pewnych grupach, skłonność do wyjazdu emigracyjnego była większa niż przeciętnie (tabela 41).

Rysunek 58. Czynniki skłaniające do migracji i poszukiwania pracy poza miejscem zamieszkania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Odchylenia w tym zakresie obejmują:

1. mężczyzn, którzy częściej niż kobiety deklaruowali poszukiwanie pracy w kraju bez rozważania emigracji; sytuacja taka może wynikać z odczuć studentów w zakresie istniejącego nierównouprawnienia kobiet i mężczyzn na rynku pracy, także w sferze wynagrodzenia,
2. studentów studiów inżynierskich, którzy w większym stopniu deklaruowali emigrację; wynika to prawdopodobnie z przekonania, że zdobyty tytuł pozwoli im na osiągnięcie jeszcze bardziej atrakcyjnego statusu zawodowego poza Polską, jeśli nie uda się znaleźć atrakcyjnego miejsca pracy w kraju;
3. studentów studiów licencjackich, spośród których aż 8,4% deklaruowało czasową emigrację zarobkową po zakończeniu studiów I stopnia;
4. studentów studiów bezpłatnych (uczelnia państwowych), którzy częściej niż studenci studiów płatnych rozważali emigrację i dopuszczali nie znalezienie zatrudnienia w kraju;
5. studentów studiów niestacjonarnych, którzy często pracowali i w mniejszym stopniu skłonni byli do podejmowania wyjazdów emigracyjnych;
6. studentów o niesprecyzowanych oczekiwaniach zawodowych, spośród których prawie 11% nie chciałoby poszukiwać pracy w Polsce, ale deklaruowało czasowy lub stały wyjazd zagraniczny;
7. osoby pozostające w związku, co prawdopodobnie ograniczało ich deklaracje dotyczące emigracji w stosunku do osób wolnych;
8. osoby, które tymczasowo pracowały podczas studiów, które częściej rozważały możliwość emigracji zarobkowej, co może być efektem niekorzystnych doświadczeń związanych z dotychczasowym zatrudnieniem.

Tabela 41. Zagrożenie emigracją według grup studentów

Deklaracja	K	M	Studenci studiów		
			Lic.	Inż.	Mgr
Nie emigruję	48,9%	57,0%	52,5%	45,9%	52,9%
Emigruję, ale najpierw szukam pracy w kraju	43,1%	37,3%	37,1%	49,4%	41,6%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zdobyć doświadczenie i wrócę	1,8%	1,6%	1,5%	1,2%	2,1%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zarobić i wrócę	5,8%	2,6%	8,4%	1,2%	3,1%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam i nie wracam	0,5%	1,6%	0,5%	2,4%	0,3%

Deklaracja	Rodzaj i tryb studiów			
	Bezpł.	Płatne	Stacj.	Niestac.
Nie emigruję	42,2%	60,8%	42,7%	62,9%
Emigruję, ale najpierw szukam pracy w kraju	50,3%	31,8%	49,7%	30,9%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zdobyć doświadczenie i wrócę	2,4%	1,0%	2,2%	0,8%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zarobić i wrócę	4,1%	5,6%	4,1%	5,0%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam i nie wracam	1,0%	0,7%	1,3%	0,4%

Deklaracja	Ocena wybranego kierunku studiów		Preferencje zawodowe	
	Zadowoleni	Niezadowoleni	Sprecyzowane	Niesprecyzowane
Nie emigruję	52,3%	45,2%	50,8%	55,3%

Emigruję, ale najpierw szukam pracy w kraju	40,0%	51,6%	42,4%	34,2%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zdobyć doświadczenie i wrócić	1,7%	1,6%	1,4%	3,9%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zarobić i wrócić	5,1%	1,6%	4,5%	6,6%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam i nie wracam	0,9%	0,0%	1,0%	0,0%

Deklaracja	Wieś	Małe miasto	Średnie miasto	Duże miasto
Nie emigruję	50,3%	47,2%	57,6%	51,9%
Emigruję, ale najpierw szukam pracy w kraju	42,5%	44,0%	37,6%	39,8%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zdobyć doświadczenie i wrócić	1,6%	1,3%	1,6%	2,8%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zarobić i wrócić	4,7%	6,9%	3,2%	3,7%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam i nie wracam	1,0%	0,6%	0,0%	1,9%

Deklaracja	Związek	Wolni	Pracujący podczas studiów		
			Etat	Tymczasowo	Nie
Nie emigruję	65,1%	46,8%	63,3%	44,8%	50,8%
Emigruję, ale najpierw szukam pracy w kraju	28,1%	45,7%	30,7%	47,9%	40,5%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zdobyć doświadczenie i wrócić	0,0%	2,3%	1,8%	1,0%	3,2%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zarobić i wrócić	5,5%	4,5%	4,2%	5,2%	4,8%
Nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam i nie wracam	1,4%	0,7%	0,0%	1,0%	0,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Analiza przeprowadzona w tym obszarze dotyczyła wyborów, jakie mogą dokonywać studenci w kontekście poszukiwania idealnej pracy oraz powiązania etapów rozwoju kariery zawodowej z życiem osobistym. Ankietowani wskazali, że odpowiednio wysoki poziom wynagrodzenia odgrywa najważniejszą rolę w ocenie podejmowanej pracy. Równie wysokie znaczenie miała ocena pracy jako interesującej. Preferencje cech idealnej pracy nie ulegały zasadniczym zmianom wraz z wyborem indywidualnych charakterystyk respondentów.

Jako priorytet w realizacji kariery studenci uznali ukończenie studiów, znalezienie pierwszej pracy oraz uzyskanie stabilizacji i niezależności finansowej. Oznacza to odsunięcie w czasie decyzji dotyczących założenia i powiększenia rodziny, która poprzedzona jest planami rozwoju zawodowego i powiększania majątku. Co więcej, w zasadzie bez względu na wszystkie cechy przekrojowe badanej grupy, preferowana kolejność realizacji celów nie ulegała zmianie. W największym stopniu nie tolerowane byłyby przy tym jako kompromis w osiągnięciu zatrudnienia niskie zarobki i negatywne relacje ze współpracownikami.

Do najczęściej wskazywanych czynników powodujących migrację i emigrację zaliczano wzrost płac (32%), wzrost szans na zatrudnienie (18%), możliwość pracy w wybranym zawodzie (14%), możliwość zrobienia kariery (14%) lub czynniki rodzinne (10%). Spośród wszystkich wskazań w tym zakresie 48,5% studentów deklarowało możliwość wyjazdu emigracyjnego, przy

czym 7,2% nie będzie próbować poszukiwać pracy w Polsce, zaś 0,8% deklaruje wyjazd bez powrotu do kraju. Sytuacja w tym zakresie była jednak zróżnicowana w zależności od statusu rodzinnego, stopnia i rodzaju studiów.

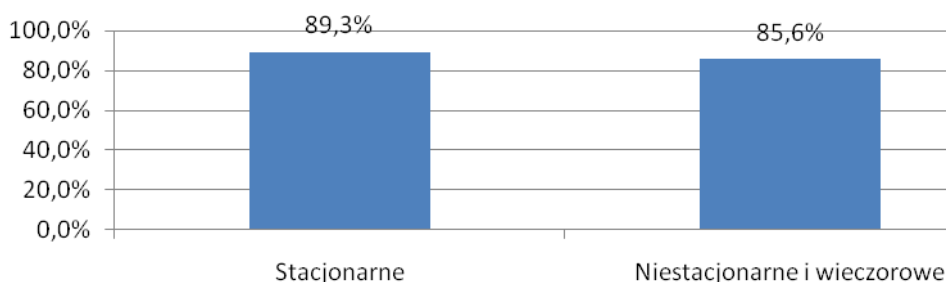
Dokształcanie i doskonalenie zawodowe oraz potrzeby edukacyjne

Współczesne realia gospodarki rynkowej są środowiskiem coraz bardziej wymagającym dla osób aktywnych zawodowo. Chcąc zachować odpowiednio wysoki i adekwatny poziom kwalifikacji w gąszczu zmiennych uwarunkowań, pracownicy zmuszeni są do ciągłego podnoszenia swojej wiedzy i kwalifikacji zawodowych. Przy tym korzystają z najróżniejszych form edukacji i doskonalenia, poczynając od samodzielnego i indywidualnego poszerzania własnych umiejętności, a skończywszy na wielopoziomowych, zorganizowanych i instytucjonalnych formach kształtowania określonych kompetencji. Wszystkie te zachowania podporządkowane są w zasadzie jednemu, głównemu celowi, tj. poprawie indywidualnej pozycji jednostki na rynku pracy, czego najznakomitszym wyrazem jest szeroko rozumiana ścieżka awansu zawodowego (awanse funkcyjne, połączone z poprawą sytuacji zarobkowej).

Świadomi konieczności nieustawicznego podnoszenia kwalifikacji byli również poddani badaniom studenci ostatnich lat studiów licencjackich, inżynierskich oraz magisterskich. Zgodnie z uzyskanymi deklaracjami 86,5% z nich zdawało sobie sprawę z konieczności dokształcania i doskonalenia zawodowego w trakcie wykonywania pracy, przy tym odsetek mężczyzn i kobiet wyrażających taką opinię był niemal identyczny. Badani świadomi są też, że dostrzeganie potrzeb własnego rozwoju, a następnie ich realizacja, sprzyja osiągnięciu założonych celów zawodowych i jest czynnikiem zwiększającym motywację. W tym miejscu uwidacznia się też rola racjonalnego pracodawcy, który winien uświadomić sobie niebagatelne znaczenie dla gospodarki ustawicznego kształcenia pracowników, gdyż jest ono niebagatelnym elementem zarządzania zasobami ludzkimi w organizacji. W wyniku jego realizacji pracownicy tworzą kapitał intelektualny, nieodzowny dla właściwej realizacji procesów biznesowych. Również ze względów społecznych edukacja człowieka to najlepsza inwestycja i dobrze jest, gdy społeczeństwo ponosi nakłady związane z rozwojem kompetencji własnych obywateli. W makroskali wyrazem tej świadomości jest oferowane chociażby w ostatnich latach bogactwo różnorodnych form dokształcania, podnoszenia kwalifikacji, rozwoju osobowościowego, oraz wsparcia intelektualnego w ramach potocznie nazywanych „funduszy unijnych”.

Potrzebę podnoszenia kwalifikacji w trakcie wykonywania pracy zauważył nieco większy odsetek studentów ostatnich lat studiów stacjonarnych (89,3%) w porównaniu ze studentami studiów niestacjonarnych i wieczorowych (85,6%) – patrz rysunek 59, aczkolwiek różnica nie była istotna statystycznie.

Rysunek 59. Konieczność doskonalenia zawodowego wśród studentów różnych trybów kształcenia

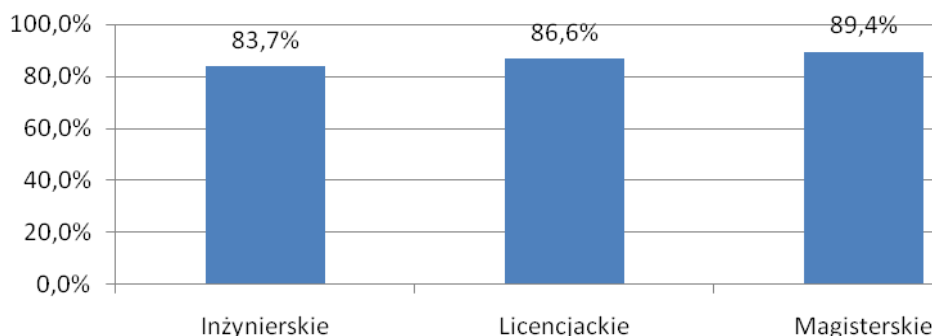

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Porównania oparte na zbiorach danych bezpośrednich wykazały, że zaledwie o 2,2% punktu procentowego więcej studentów studiów bezpłatnych (88,6%) w porównaniu z osobami ponoszącymi bezpośrednio koszty nauki (86,4%) uważało, iż niezbędne jest kształcenie i doskonalenie w całym okresie aktywności zawodowej. W tym wypadku ze statystycznego punktu widzenia różnice również nie występowały.

Najniższy odsetek zgłaszających konieczność doskonalenia zawodowego występował wśród studentów studiów inżynierskich. Potrzebę taką zauważyło 83,7% badanych (rysunek 60).

Rysunek 60. Konieczność doskonalenia zawodowego wśród studentów różnych typów studiów

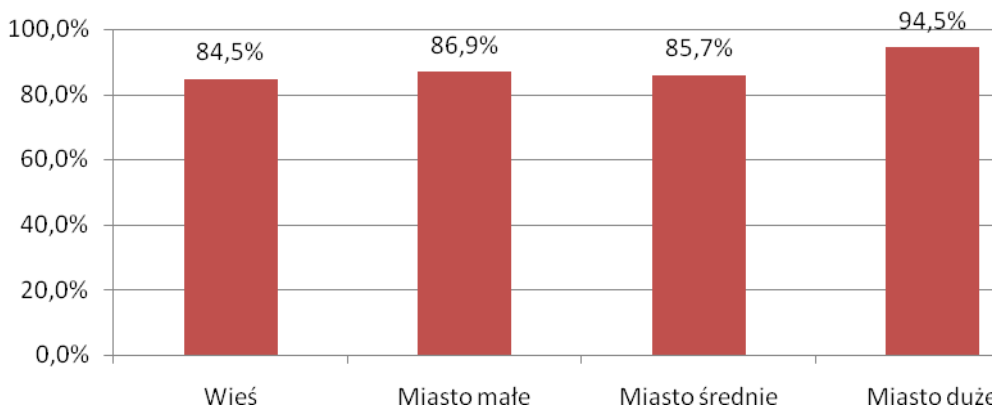
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Nieznacznie wyższy udział studentów wskazujących na taką konieczność występował wśród osób aspirujących do uzyskania licencjatu (86,6%), najwięcej natomiast było studentów studiów magisterskich (89,4%). W tym wypadku także, mimo bezwzględnych różnic w wartościach wskaźników, wszystkie grupy były statystycznie jednakowe.

O konieczności doskonalenia zawodowego przeświadczonych było 84,5% studentów ostatnich lat deklarujących mieszkanie na wsi. Nieznacznie wyższy był odsetek osób mieszkających w miastach małych (86,7%) oraz średnich (85,7%). Różnice pomiędzy nimi nie posiadały jednakże wymiaru statystycznego - patrz rysunek 61.

Świadoma konieczność ustawicznego podnoszenia kwalifikacji w okresie aktywności zawodowej artykułowana była najczęściej przez mieszkańców dużych miast (powyżej 200 tys. mieszkańców), w przypadku których odsetek wskazań przekroczył 94% badanych (rysunek 61). Różnica w przypadku mieszkańców miast dużych w porównaniu ze średnimi, małymi oraz obszarami wiejskimi nabrała już charakteru istotnego statystycznie, co oznacza w praktyce, że ta grupa częściej zdawała sobie sprawę oraz akceptowała konieczność doskonalenia własnych umiejętności i częściej takie działania podejmowała.

Rysunek 61. Konieczność doskonalenia zawodowego z punktu widzenia miejsca zamieszkania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zaobserwowana różnica była zapewne pochodną powszechnie znanej presji otoczenia biznesowego oraz różnicy w wymaganiach stawianych przez rynek pracy. W dużych miastach niezaprzeczalnie większa jest konkurencja i nacisk na osiągnięcie sukcesu, co częściej implikuje konieczność poszukiwania sposobów na poprawę własnej pozycji, w tym również poprzez nie-

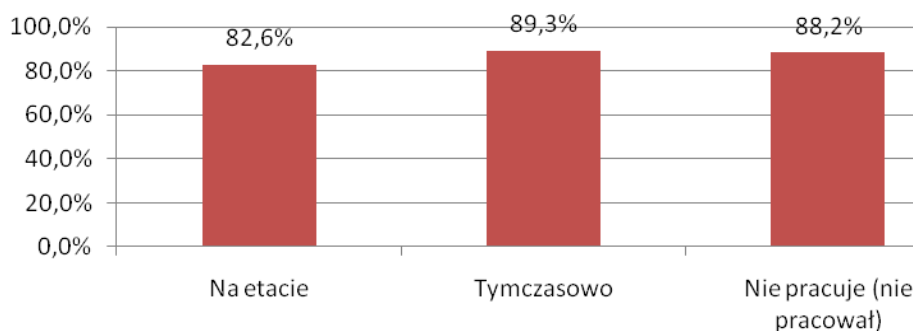

ustanną edukację. W ośrodkach mniejszych, niższa jest też presja, co znajduje odzwierciedlenie w odpowiednich wskaźnikach struktury (rysunek 61). Należy jednakże podkreślić, że mimo różnic, w każdym przypadku zdecydowana większość badanych (ponad 80%) zdawała sobie sprawę z konieczności nieustannego dokształcania, co pozytywnie świadczy o ich sposobie percepcji nowoczesnego rynku pracy.

Najwyższy udział osób wyrażających świadomą konieczność doskonalenia zawodowego zaobserwowany został w grupie osób, które w trakcie studiów dorywczo lub okresowo wykonywały prace zawodowe. Potrzebę taką zgłosiło 89,3% przedstawicieli tej grupy (rysunek 62). Potwierdziła się więc teza, że inaczej postrzega się edukację z „ławy szkolnej” a inaczej „zza biurka”. Osoby pracujące, posiadając możliwość praktycznego zweryfikowania nabytych umiejętności, jednocześnie też częściej zdają sobie sprawę z własnych luk w edukacji, a co za tym idzie, częściej świadome są konieczności uzupełniania brakujących im elementów wiedzy teoretycznej i praktycznej.

Nieznacznie mniejszy był odsetek osób, które nie łączyły pracy zawodowej z nauką (88,2%). W ich sytuacji potwierdziła się ogólna, wysoka świadomość, że nieodzownym elementem kadr nowoczesnej gospodarki jest konieczność nieustannego doskonalenia własnych umiejętności.

Rysunek 62. Konieczność doskonalenia zawodowego w zależności od aktywności zawodowej w trakcie studiów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

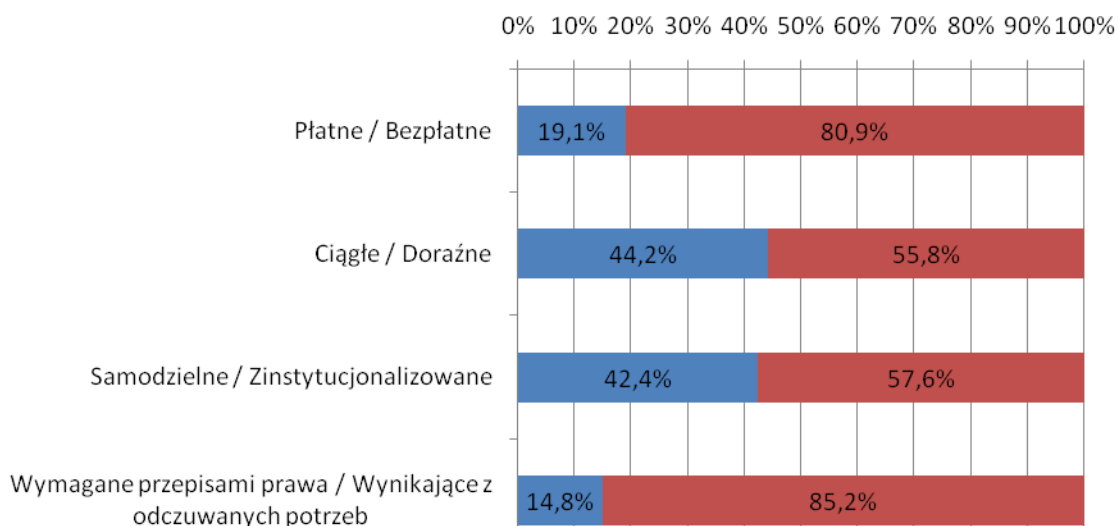
Zaskakująco natomiast potrzebę tego rodzaju w najmniejszym stopniu odczuwały osoby, które w trakcie pobierania nauki pracowały na tzw. etacie (82,6%). Z pogłębionych analiz w ich wypadku wyłonił się pewien efekty psychologiczny. Otóż dla tej grupy już samo łączenie edukacji z pracą zawodową jest znacznym obciążeniem, a dodatkowe formy aktywności niejednokrotnie ograniczałyby czas wolny do poziomu nieakceptowalnie niskiego. W związku z tym występuje u nich swego rodzaju bariera psychiczna, która objawia się pewną niechęcią do dodatkowego kształcenia i która wpłynęła zapewne na końcowe wyniki badań. Mimo tego jednak ponad 80% osób z tej grupy świadomych jest, że osiągnięciu sukcesów na rynku pracy towarzyszyć musi ciągłe samodoskonalenie. W tym miejscu postawić można tezę, że po zakończeniu obecnego cyklu nauki i odpowiednim odpoczynku poglądy ich będą z czasem ewoluowały, a poziom przekonania o wartości nieustannego doskonalenia zawodowego będzie sukcesywnie wzrastał.

Studenci znajdujący się tuż przed wejściem na rynek pracy lub też przed ostatecznymi decyzjami o wyborze ścieżek dalszego rozwoju, dokonali charakterologii preferowanych przez siebie form dokształcania i doskonalenia zawodowego. Proces podnoszenia kwalifikacji zawodowych opisany został za pomocą zbioru czterech dychotomicznych cech:

Płatne	-	Bezpłatne
Ciągłe	-	Doraźne
Samodzielne	-	Zinstytucjonalizowane
Wymagane przepisami prawa	-	Wynikające z odczuwalnych potrzeb

Zgodnie z oczekiwaniami sformułowanymi przed realizacją badań zdecydowana większość zainteresowana była możliwością uczestniczenia w bezpłatnych procesach doszkalania i doskonalenia zawodowego. Tą formę uczestnictwa zadeklarowało prawie 81% badanych (rysunek 63).

Rysunek 63. Preferowane formy doskonalenia zawodowego

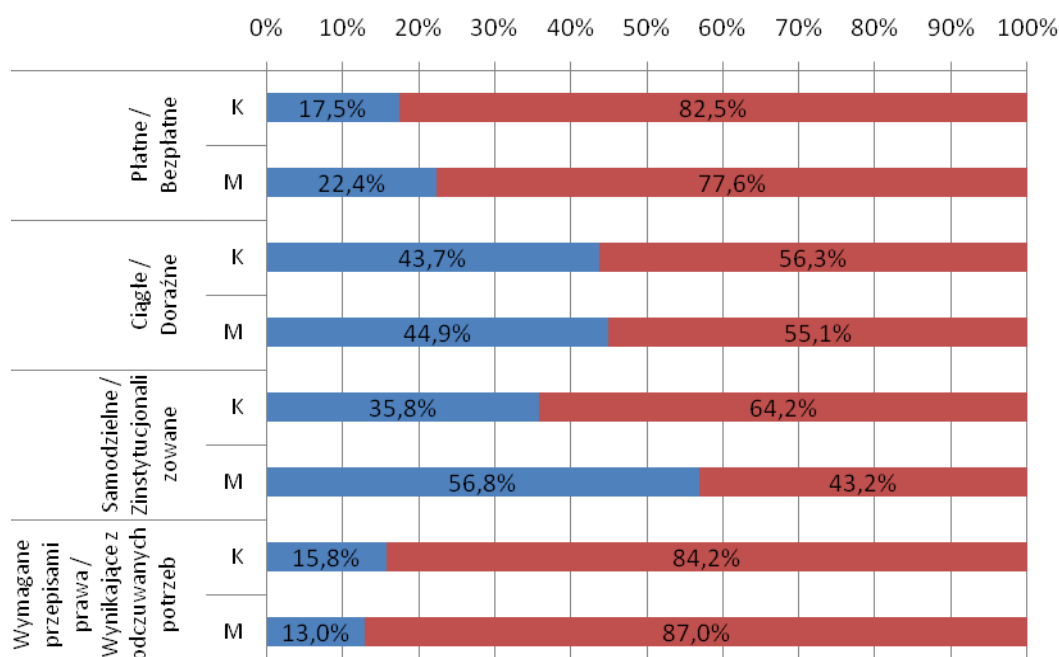
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W przewadze znaleźli się też studenci wyrażający zdanie o większej przydatności doraźnego doskonalenia własnych kompetencji, jako formy umożliwiającej im podnoszenie indywidualnych standardów, czyli wówczas, gdy zaistnieje taka potrzeba. Opinię tego rodzaju wyraziło prawie 56% badanych. Przeważali także zwolennicy zinstytucjonalizowanej formuły podnoszenia kwalifikacji, stanowiąc prawie 58% całej analizowanej próby. Relatywnie jednak najwięcej osób studiujących na ostatnich latach studiów licencjackich, inżynierskich oraz magisterskich wyraziło fakt pragmatycznego podejścia do szkoleń. Otóż ponad 85% wskazało, że czynnikiem inspirującym ich do poszerzania swojej wiedzy i umiejętności w trakcie aktywności zawodowej będą własne, zidentyfikowane potrzeby związane z charakterem pracy i podporządkowane wykonywanym czynnościom zawodowym.

W ocenie przydatności doskonalenia zawodowego z punktu widzenia wyróżnionych cech w dwóch przypadkach zauważalne były różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami. Otóż mężczyźni statystycznie częściej (22,4%) deklarowali, iż skłoni są korzystać z odpłatnych form doszkalania i podnoszenia kompetencji. Kobiet opowiadających się za takim rozwiązaniem było 17,5%. Zaobserwowana różnica posiadała również charakter istotny statystycznie, co oznacza faktyczną, wyższą skłonność mężczyzn do inwestowania we własne kompetencje.

Mężczyźni także znacznie częściej skłonni byli do samodzielnego podnoszenia własnych kwalifikacji. Za taką formą doskonalenia opowiedziało się prawie 57% badanych mężczyzn, gdy tymczasem odsetek kobiet zdecydowanych na indywidualne doszkalanie wynosił prawie 36%. Wyższe przekonanie mężczyzn o skuteczności samodoskonalenia posiadało również charakter istotny ze statystycznego punktu widzenia i generalnie potwierdzało niejednokrotnie przywoływaną, wyższą pewność siebie występującą u osobników tej płci (rysunek 64).

Rysunek 64. Preferowane formy doskonalenia zawodowego u kobiet i mężczyzn

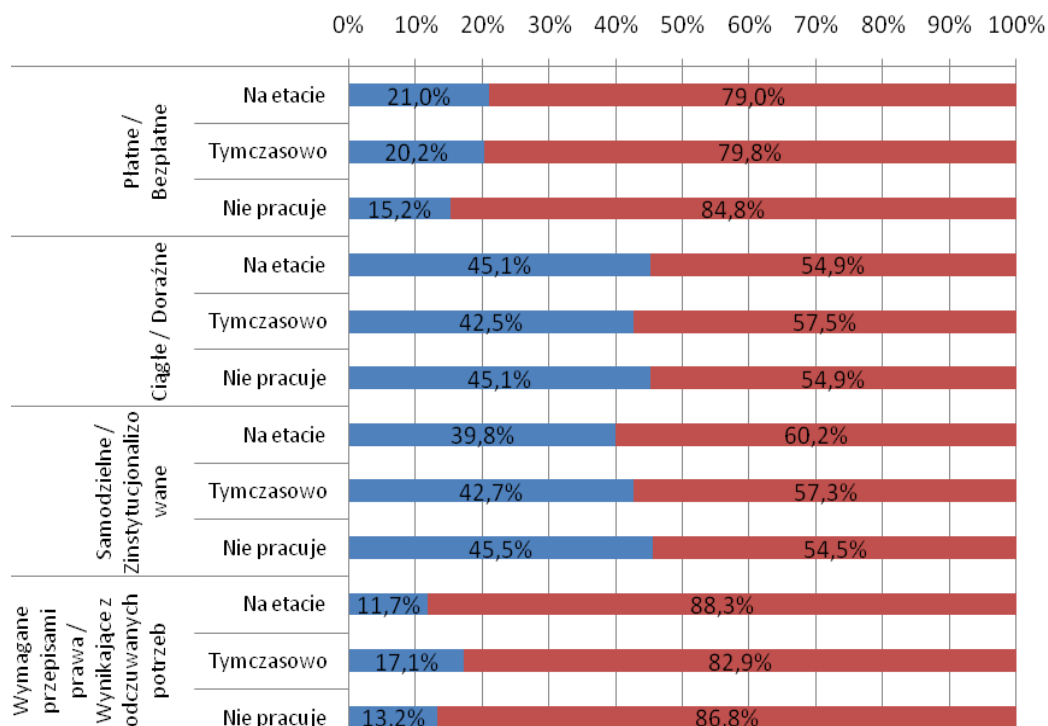

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Osoby reprezentujące obydwie płcie nie różniły się w ocenie dwóch pozostałych grup cech, które wykorzystane zostały do opisu procesu podnoszenia kwalifikacji, mianowicie charakteru ciągłego lub doraźnego kształcenia oraz doksztalcania wymaganego obligatoryjnie w zestawieniu z własnymi potrzebami.

Analizy szczegółowe cech procesu doskonalenia zawodowego rozpatrywane z perspektywy doświadczenia zawodowego oraz rodzaju wykonywanej pracy przez studentów ostatnich lat wykazały kilka istotnych zależności. Otóż z porównań wynika, iż osoby, które w trakcie studiów nie wykonywały pracy zarobkowej, były przeciętnie mniej skłonne (15,2%) do odpłatnego podnoszenia swoich kwalifikacji w porównaniu do grupy, która pracowała zarówno „na etacie” (21%), jak i tymczasowo (20,2%) – rysunek 65. Dysproporcja wartości wskaźników struktury nie posiadała jednakże charakteru statystycznego. Z odpowiednią ostrożnością więc można powiedzieć, że występująca rozbieżność może wiązać się z różnym poziomem doświadczenia badanych w sferze praktycznych potrzeb na doksztalcanie i doskonalenie zawodowe już w trakcie wykonywania pracy. Osoby mniej doświadczone częściej mogą domniemać, że do utrzymania niezbędnego poziomu kompetencji po zakończeniu nauki wystarczą bezkosztowe formy doksztalcania. Wraz z nabieraniem doświadczenia pogląd ten zapewne ewoluuje, zwiększając skłonność do komercyjnego poszerzania umiejętności o wysokim standardzie merytorycznym i precyzyjnym ukierunkowaniu na indywidualne potrzeby zawodowe poszczególnych osób.

Rysunek 65. Preferowane formy doskonalenia zawodowego u osób o różnym doświadczeniu zawodowym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

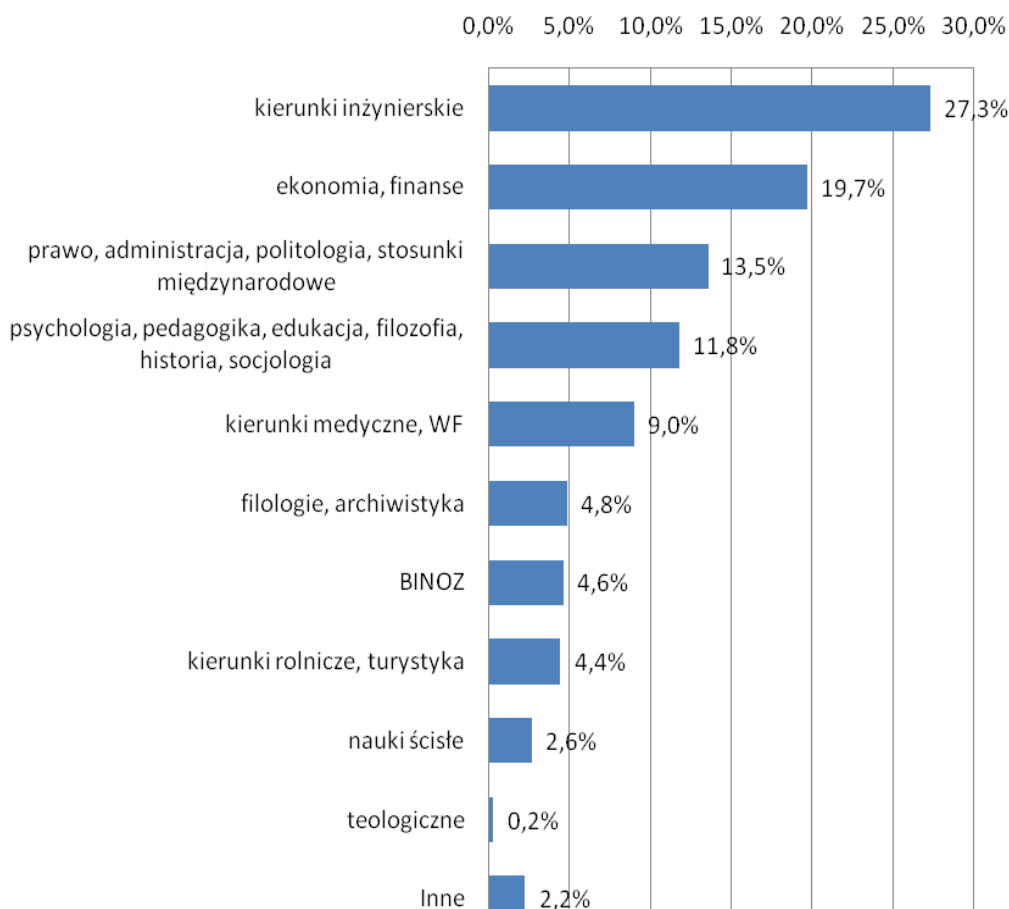
Zauważalną zależnością było to, że wraz ze wzrostem „intensywności” wykonywanej pracy zawodowej spadał udział studentów wierzących w skuteczność samodzielnego podnoszenia kwalifikacji zawodowych. O ile wśród osób, które podczas studiów nie wykonywały żadnej pracy odsetek ten wynosił 45,5%, to następnie jego poziom zmniejszył się do niecałych 43% wśród studentów pracujących tymczasowo i doraźnie, by w końcu osiągnąć poziom niecałych 40% wśród studentów wykonujących pracę etatową. Oczywiście zauważyć należy, że malejącemu odsetkowi osób zainteresowanych samodzielnym podnoszeniem kwalifikacji odpowiadają rosnące udziały studentów uznających zinstytucjonalizowane formy podnoszenia kwalifikacji, jako właściwe metody wspierania własnego rozwoju i podnoszenia kompetencji zawodowych. Na powyższym wykresie zauważalną anomalią jest również wyższy udział w grupie studentów, którzy podczas studiów wykonywali pracę tymczasową, osób wskazujących na podejmowanie dokończenia w sytuacjach wymaganych przez odpowiednie przepisy. W ich przypadku wskaźnik udziału przekracza 17%, gdy tymczasem wśród osób niepracujących lub łączących stałą pracę ze studiami odpowiednie wskaźniki wynosiły 13,2% oraz 11,7%.

W trakcie badań dokonana została analiza potrzeb widzianych oczyma studentów ostatnich lat studiów, związanych z rozwojem w regionie określonych kierunków i dyscyplin studiów. Kryterium wyboru określonych specjalności była ich szeroko rozumiana „przydatność”, pod pojęciem której rozumieć należy atrakcyjność absolwenta na rynku pracy, realne zapotrzebowanie zgłaszane przez regionalną sferę pracodawców na danych pracowników, możliwość awansu zawodowego, deficytowość kompetencji i inne cechy determinujące przewagi konkurencyjne „czynnika ludzkiego”.

Na pytanie o kierunki studiów, które w ocenie badanych powinny być rozwijane w regionie lub są potrzebne dla rozwoju regionu lubelskiego, odpowiedzi udzieliło 419 z 600 badanych, tj. 69,8% (rysunek 66). Większość wskazała na konieczność i potrzebę położenia nacisku

na rozwój wszelkich kierunków inżynierskich (27,3%). Wśród nich dominowały informatyka, budownictwo i inżynieria budownictwa, elektrotechnika, elektronika oraz architektura.

Rysunek 66. Potrzeby rozwoju kierunków i dyscyplin studiów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

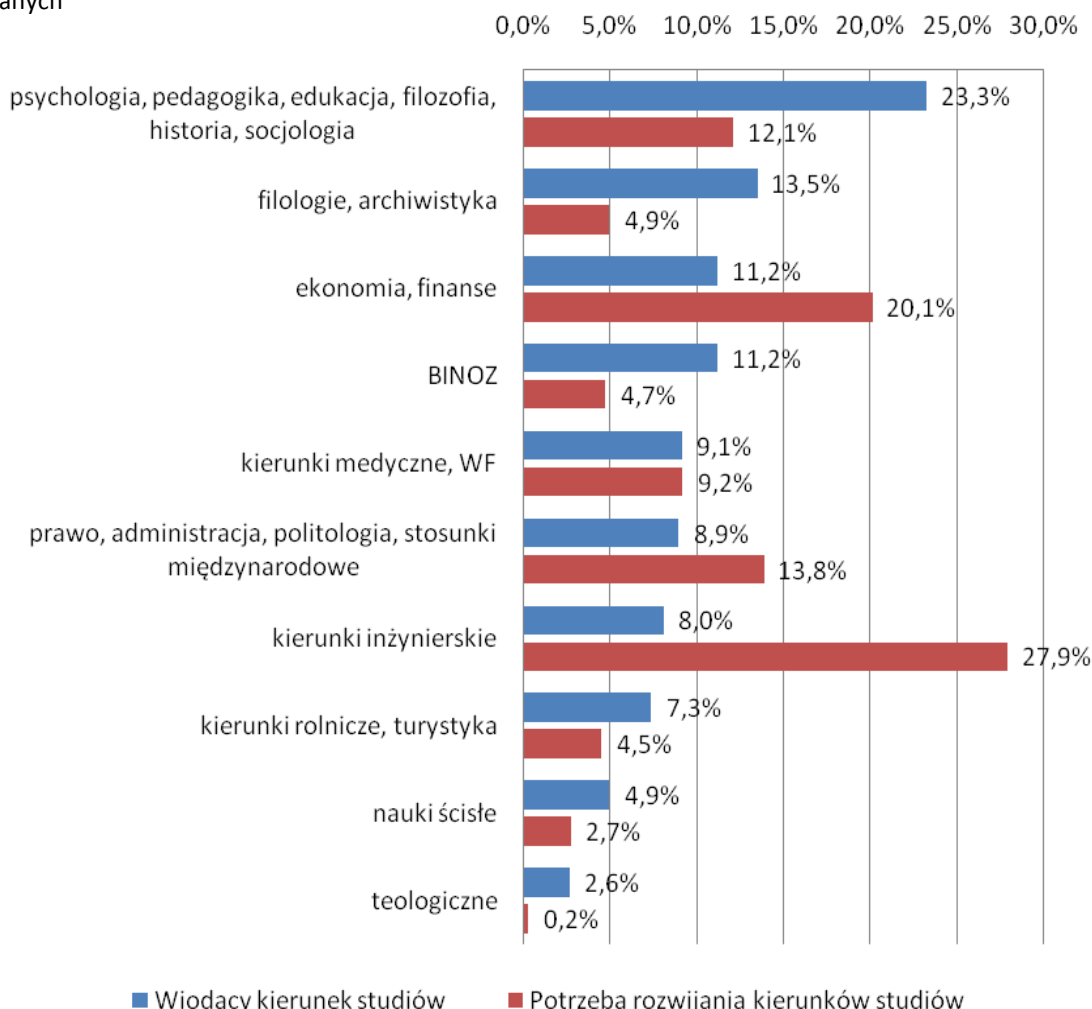
Następną grupą były nauki ekonomii i finansów (19,7%), do których zaliczono także zarządzanie, rachunkowość, marketing oraz zarządzanie projektami, w tym również projektami europejskimi. W dalszej kolejności wskazano na specjalności prawnicze, administrację, politologię oraz stosunki międzynarodowe (13,5%). Powyżej 10% wskazań uzyskała psychologia z pedagogiką oraz kierunkami towarzyszącymi jak: filozofia, socjologia i historia. Kierunki medyczne, do których włączono obok klasycznej medycyny również stomatologię, fizjoterapię i kosmetologię, 9% badanych uznało za niezbędne dla regionu i wymagające wsparcia prorozwojowego. Inne specjalności oraz kierunki, jak chociażby filologie, nauki biologiczne, rolnictwo, turystyka, a także nauki ścisłe (matematyka, fizyka, chemia) uzyskały mniej niż 5% wskazań. Najniższy odsetek uzyskała teologia, której rozwój rekomendował 1 badany (0,2%).

Przedstawione wyniki badań stoją częściowo w rozbieżności z informacjami zawartymi w publikacji „Dziennik Wschodni” (M. Bednarczyk, Po tych studiach pracy nie znajdziesz, „Dziennik Wschodni” 9 luty 2009 r., s. 1-2.) Według przedstawionych tam informacji najbardziej atrakcyjną grupą absolwentów są informatycy. Jednocześnie wskazuje się także, że najwięcej bezrobotnych absolwentów jest na Lubelszczyźnie po ukończeniu administracji, pedagogiki, zarządzania, prawa oraz ekonomii. Uzyskane wyniki badań potwierdzają więc doniesienia prasowe, z których wynika konieczność wspierania i rozwoju specjalności technicznych oraz inżynierskich. Nie potwierdzają natomiast, zaobserwowanego w trakcie badań wskazania na kierunki ekonomiczne i administracyjno-prawnicze, jako ważne dla rozwoju regionu. Rozbież-

ność ta sugerować może sprzeczność pomiędzy wyobrażeniem osób studiujących, a twardymi realiami rynkowymi, potwierdzonymi przez odpowiednie zbiory danych statystycznych (patrz statystyki GUS bezrobocia w regionie). Sytuacja interpretacyjna jeszcze bardziej się komplikuje, gdy przytoczone zostanie stanowisko prezentowane w tym samym dzienniku wydanym dwa lata wcześniej. Napisano tam mianowicie, iż: „...Międzyresortowy Zespół do Prognozowania Popytu na Pracę przewiduje, że w najbliższych latach największym powodzeniem na rynku pracy będą się cieszyć następujące zawody: kierownicy małych i średnich zakładów pracy, sprzedawcy i demonstratorzy, pracownicy ds. finansowych, specjaliści do spraw biznesu, architekci, inżynierowie, pracownicy obsługi biurowej, sekretarki, robotnicy budowlani, kierownicy, pielęgniarki i położne, pracownicy usług domowych i gastronomicznych, technicy, informatycy, mechanicy maszyn i urządzeń..”, co generalnie wykazuje dosyć dużą zbieżność z osądami, które zaprezentowali studenci w analizowanych badaniach. W tych okolicznościach postawić można tezę o występowaniu rozbieżności pomiędzy bieżącą sytuacją na rynku pracy, a ekstrapolowanymi, długookresowymi jego przemianami, którym towarzyszyły będą określone zmiany potrzeb. Oznacza to, że kierunki nieatrakcyjne dziś mogą się okazać pożądanymi wraz z rozwojem gospodarczym regionu. Wówczas rosnąć będzie zarówno zapotrzebowanie na specjalistów inżynierów, jak i na dobrze wykwalifikowanych menedżerów oraz specjalistów o innych kompetencjach.

Interesujących informacji dostarcza zestawienie z jednej strony struktury badanych z punktu widzenia wiodącego kierunku studiów, z drugiej natomiast struktury kierunków studiów, które powinny być rozwijane w regionie lub są potrzebne dla regionu. Wśród badanych studentów ostatnich lat najwyższy był odsetek osób studiujących socjologię, psychologię, pedagogikę oraz filozofię i historię, łącznie ponad 23,3% (rysunek 67). Z drugiej strony natomiast dla tej samej grupy specjalności uzyskano zaledwie 12,1% wskazań, z których wynikało, iż są one pożądanymi dla regionu kierunkami edukacji i powinny podlegać rozwojowi ilościowemu oraz jakościowemu w ofercie edukacyjnej uczelni. Podobna dysproporcja zaobserwowana została w przypadku filologii oraz archiwistki. Udział badanych wyniósł 13,5%, natomiast odsetek wskazań preferujących te kierunki jako ważne i wymagające intensyfikacji to zaledwie 4,9%.

Rysunek 67. Potrzeby rozwoju kierunków studiów w regionie a specjalności reprezentowane przez badanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Odwrotna sytuacja wystąpiła w przypadku ekonomii, finansów i nauk powiązanych z ekonomią. W tym wypadku udział osób deklarujących nauki ekonomiczne jako wiodące specjalności osiągnął poziom 11,2%, gdy tymczasem odsetek wskazań uznających za pożądany dalszy rozwój nauk ekonomicznych dla regionu przekroczył 20%. W przypadku nauk biologicznych oraz nauk o ziemi powtórzyła się sytuacja zaobserwowana w dwóch pierwszych przypadkach, tzn. udział studentów deklarujących studiowanie tego kierunku (11,2%) był wyższy, niż odsetek wskazań sugerujących potrzebę ich wspierania i rozwoju (4,7%). Prawie idealne dopasowanie wystąpiło natomiast w grupie nauk medycznych i związanych z szeroko rozumianym zdrowiem. Odsetek studiujących i udział wskazań preferujących rozwój tych dziedzin były niemal identyczne i wyniosły odpowiednio 9,1% oraz 9,2%. W przypadku nauk prawnych i pokrewnych powtórzyła się sytuacja zaobserwowana uprzednio przy analizie nauk ekonomicznych. Odsetek osób deklarujących te specjalności (8,9%) okazał się mniejszy od ilości wskazań uznających je za niezbędne i wymagające rozwoju (13,8%). Największa dysproporcja natomiast zaobserwowana została w grupie specjalności inżynierskich. W tym wypadku liczba studentów ostatnich lat deklarujących jako wiodące kierunki techniczne była ponad trzykrotnie mniejsza od ilości wskazań preferujących intensyfikację rozwoju tych specjalności w regionie oraz uznających je za niezbędne dla lokalnego rynku pracy. Pozostałe analizowane grupy kierunków, tj. rolnicze z turystyką, nauki ścisłe oraz teologiczne wykazały regresję, rozumianą jako mniejszy

odsetek osób zainteresowanych ich rozwojem w porównaniu ze względną liczbą reprezentujących je studentów.

Obok oceny wzrokowej i porównań indywidualnych struktur, dokonano analitycznego, łącznego porównania ich podobieństwa za pomocą czterech wybranych mierników. Biorąc za podstawę przyjęte wcześniej kryteria klasyfikacji podobieństwa struktur ocenić można, że są one mało podobne, a podobieństwo w zależności od wskaźnika wahała się od 66,3% do 72,5% (tabela 42).

Tabela 42. Podobieństwo struktur określających potrzeby rozwoju kierunków a specjalności reprezentowane przez badanych

Rodzaj współczynnika podobieństwa	Wartość
Oparta na współczynniku Jeffreysa-Mattusita	0,7248
Oparta na współczynniku Bray'a-Curtisa	0,6626
Miara Walesiaka	0,6985
Podana przez Kukułę, oparta na metryce Minkowskiego	0,6626

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wyliczona średnia arytmetyczna miara podobieństwa wyniosła w tym przypadku 68,7% i może być interpretowana jako współczynnik dopasowania pomiędzy strukturą badanych z punktu widzenia reprezentowanych specjalności a ich wyobrażeniem o potrzebach rozwoju danych specjalności i kierunków w regionie. Gdyby przyjąć, że idealne dopasowanie oznaczałoby właściwe dostosowanie kierunków kształcenia do oczekiwań prezentowanych przez osoby tworzące lub wchodzące na rynek pracy, to wówczas zidentyfikowane rozbieżności tworzą określoną lukę kompetencyjną. Jej znajomość może stanowić wskazówkę do wytyczania kierunków zmian w edukacji wyższej w regionie lubelskim.

Interesujące wnioski płyną ze szczegółowej analizy wskazującej które kierunki uznawane są za potrzebne dla regionu i wymagające rozwoju, przy czym osądy wyrażane były przez studentów konkretnych specjalności. W siedmiu przypadkach na dziesięć studenci najczęściej wskazywali na konieczność rozwoju kierunków inżynierskich (tabela 43). Prawidłowość ta zaobserwowana została wśród studiujących prawo i nauki pokrewne, nauki biologiczne, rolnictwo z turystyką, filologie (studiujący rolnictwo i turystykę oraz filologie tak samo często wskazywali na kierunki inżynierskie, jak i na nauki medyczne), nauki ścisłe, teologie oraz oczywiście wśród samych studentów kierunków inżynierskich. Odmiennie wskazywali studenci specjalności ekonomicznych uznający, że właśnie ich kierunki winny być rozwijane i są niezbędne dla harmonijnego rozwoju regionu. Podobne zdanie wyrazili studiujący na psychologii, socjologii oraz specjalnościach powiązanych, a także studenci nauk medycznych. W obydwu tych przypadkach wskazali na własne specjalności jako wymagające rozwoju i potrzebne w regionie.

Tabela 43. Potrzeby rozwoju kierunków a specjalności reprezentowane przez badanych

		Rozwój kierunków potrzebnych w regionie										
		prawo, adm. politologia, stosunki międzynarodowe	ekonomia, finanse	BINOZ	kierunki rolnicze, turystyka	filologie, archiwistyka	nauki ścisłe	psychologia, pedagogika, edukacja, filozofia, historia, socjologia	kierunki inżynierskie	kierunki medyczne, WF	teologiczne	inne
Kierunki studiów badanych	prawo, administracja, politologia, stosunki międzynarodowe	24%	15%	0%	10%	5%	5%	7%	27%	5%	0%	2%
	ekonomia, finanse	9%	47%	4%	0%	2%	2%	5%	27%	2%	0%	2%
	BINOZ	14%	13%	16%	6%	6%	0%	5%	32%	8%	0%	0%
	kierunki rolnicze, turystyka	14%	14%	5%	18%	0%	0%	5%	23%	23%	0%	0%
	filologie, archiwistyka	18%	13%	2%	2%	13%	8%	10%	23%	8%	0%	2%
	nauki ścisłe	0%	30%	5%	15%	0%	15%	0%	35%	0%	0%	0%
	psychologia, pedagogika, edukacja, filozofia, historia, socjologia	15%	21%	3%	2%	5%	0%	29%	19%	5%	1%	1%
	kierunki inżynierskie	4%	4%	0%	0%	0%	0%	0%	80%	4%	0%	8%
	kierunki medyczne, WF	11%	6%	6%	3%	0%	3%	9%	17%	43%	0%	3%
	teologiczne	20%	10%	0%	10%	10%	0%	10%	20%	10%	0%	10%

Kolorem szarym oznaczono specjalności najczęściej rekomendowane do wspierania i rozwoju.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Przeprowadzone analizy prowadzą do sformułowania trzech kluczowych wniosków. Otóż studenci ostatnich lat w przeważającym stopniu świadomi są, że edukacja nie kończy się z momentem odebrania dyplomu, lecz jest procesem ciągłym oraz potrzebnym z różnych względów na każdym etapie pracy zawodowej. Osoby te będą więc w przyszłości generowały określony popyt na ukierunkowane szkolenia. Permanentne, precyzyjne rozpoznawanie ich potrzeb może więc umożliwić dostosowanie zarówno płatnej, jak również bezpłatnej oferty edukacyjnej. Pozwoli również na realizację celu społecznego, jakim jest budowa odpowiednio kwalifikowanych kadr nowoczesnej gospodarki, optymalnie dopasowanych do wymogów współczesnego rynku.

Zidentyfikowane poglądy absolwentów ostatnich lat studiów wyraźnie wskazują na odczuwalny deficyt kierunków technicznych, inżynierskich i zawodowych. Stwierdzone więc występowanie określonej luki winno stanowić bodziec dla wszystkich podmiotów i instytucji mających wpływ na kształtowanie oferty edukacyjnej w regionie. Wyniki pogłębionych analiz wskazują nadto, iż studenci kierunków powszechnie uznawanych za nieatrakcyjne, jak ekonomia, czy prawo i administracja, świadomi są, iż własnej szansy rynkowej mogą poszukiwać wyłącznie dzięki wąskim specjalizacjom. Oczywistym dla nich jest, że przedsiębiorcy nie zgłaszają zbyt dużego zapotrzebowania na „wszechstronnie” wykształconych ekonomistów, czy prawników. Natomiast nieustająco poszukują wysoko kwalifikowanych doradców inwestycyjnych, specjalistów podatkowych, specjalistów zarządzających projektami pomocowymi, wysoko kwalifikowanych księgowych itp. Tego rodzaju wiedza również powinna być wykorzystana praktycznie przez regulatorów rynku pracy do kształtowania określonych zachowań oraz stwarzania warunków sprzyjających kształceniu odpowiednio kompetentnych osób.

Jednocześnie cały czas należy podchodzić refleksyjnie do kierunków i specjalności uznawanych obecnie za zwykłe, by nie dopuścić do sytuacji, w której ich rola się odwróci do tego stopnia, że staną się deficytowe. Łatwiej i taniej jest, zarówno pod względem ekonomicznym, jak również społecznym, zarządzać wdrożonymi procesami edukacyjnymi oraz wspierać ich jakość, niż rozpocząć kształtowanie określonych kadr od stanu zerowego.

Podsumowanie

Kariera to droga profesjonalnego rozwoju, którą człowiek ma zamiar przejść w swym zawodowym życiu. Rozumienie tego pojęcia ma charakter subiektywny, ponieważ każdy człowiek wyznaje nieco inne wartości i stara się realizować własne, indywidualne cele. Właśnie umiejętność wybierania celu, który chce się w życiu zawodowym realizować stanowi ważny warunek sukcesu. Osobom potrafiącym planować własną karierę towarzyszy poczucie bycia kreatorem własnego losu, co z kolei umacnia poczucie własnej wartości. Osoby takie znajdują swoje mocne strony, analizują własne możliwości, co mobilizuje je do dalszego rozwoju i aktywnego poszukiwania właściwego dla siebie miejsca w zawodowej strukturze społecznej. Świadomy wybór własnej drogi zawodowej umacnia poczucie satysfakcji, przyczynia się do afektywnego stylu angażowania w wykonywaną pracę i prowadzi do zadowolenia, czerpanego z podejmowanych zajęć.

Dynamika przemian społecznych i gospodarczych, z jaką mamy do czynienia w ostatnich latach zmusza zwłaszcza młodych ludzi do podejmowania nowych wyzwań i zmiany form aktywności. Dotyczą one między innymi sposobu i zakresu zarządzania własną karierą zawodową. Kurczą się rynki pracy, zmiana zapotrzebowania na charakter i sposób wykonywania zadań zawodowych, wzrost wymagań dotyczących kwalifikacji pracowników, to wyzwania XXI wieku. By im sprostać młodzi ludzie muszą wykazywać się plastycznością w zakresie zmieniania swoich kwalifikacji i aktywnością w orientowaniu się o potrzebach rynku pracy.

Prezentowane w niniejszym raporcie treści wskazują na wieloaspektowość i złożoność zagadnień związanych z kreowaniem własnej kariery zawodowej. Dokonywane przez młodych ludzi wybory uwarunkowane są zarówno doświadczeniami wynikającymi z przebiegu procesu rozwoju, jak i mechanizmami warunkujących gotowość jednostki do podejmowania różnych form aktywności oraz umiejętność przewycięzania problemów. A jak pokazują doświadczenia ostatnich miesięcy, problemy na przykład o podłożu ekonomicznym mogą wystąpić w sposób nieoczekiwany. Polski Rząd jeszcze niedawno usiłował zachęcać pracodawców do realizacji programu +50, ukierunkowanego na aktywizację zawodową ludzi po pięćdziesiątym roku życia. Obecnie sygnalizowany jest zaś problem bezrobocia, który może zostać spotęgowany falą powracających z emigracji zarobkowej młodych ludzi. Bez względu na to, jakiego typu trudności będą pojawiały się na rynku pracy, zawsze większe szanse na wygraną mają ci, którzy świadomi są własnych możliwości i działają w sposób przedsiębiorczy. Dlatego też niniejsze badania stanowią ważny element poznawania zarówno preferencji, jak i form i poziomu aktywności młodych ludzi, stających wobec konieczność planowania własnej zawodowej przyszłości.

Stale ewaluujące środowisko gospodarcze i prawne w Polsce stawia przed młodymi ludźmi coraz większe wyzwania w zakresie kompetencji, umiejętności oraz postaw społecznych. Ten dynamizm otoczenia bardzo utrudnia podejmowanie decyzji związanych z budowaniem swojej ścieżki rozwoju, a w konsekwencji kariery zawodowej. Ciągłe zmieniają się bowiem oczekiwania rynku pracy, możliwości kształcenia, jak i efekty związane z wykonywaniem poszczególnych zawodów. Za zmianami rynku pracy stara się podążać system edukacji, czego efektem jest dostosowywanie kierunków kształcenia i programów nauczania na poszczególnych uczelniach. Należy jednak zauważyć, że proces ten przebiega wolniej i z opóźnieniem, w konsekwencji oferta edukacyjna nie jest idealnie dostosowana do potrzeb rynku.

Punktem wyjścia do dalszych analiz było ustalenie stopnia zadowolenia i satysfakcji młodych ludzi z dotychczas dokonanych wyborów związanych z kierunkami kształcenia. Okazało się, że zdecydowana większość (90%) to osoby oceniające podjęte decyzje jako trafne, zaś jedynie 10% osób nie było usatysfakcjonowanych. Przy tym 62% badanych zadeklarowało chęć ponownego dokonania takiego samego wyboru, a 24% zmieniłoby studia na całkowicie odmienne od podjętych. Pozostała część to osoby deklarujące chęć zmiany trybu studiów (stacjonarny/niestacjonarny), a nie ich kierunku. Według wyników badań największy wpływ na wybór kierunku kształcenia posiada zainteresowanie młodzieży daną dyscypliną. Zadeklarowało tak ponad 57% respondentów. Znaczna grupa osób przyznała też, że kierunek studiów wybierała bardziej pragmatycznie, biorąc pod uwagę perspektywę

znalezienia pracy po studiach (40%) lub odległość od miejsca zamieszkania (33,5%). Na czwartym miejscu wśród czynników wpływających na wybór kierunku kształcenia znajdowała się renoma uczelni. Może to być wynik z jednej strony bardzo silnego oddziaływania kosztów edukacji, z drugiej zaś opinii o ograniczonym wpływie renomy uczelni na możliwość znalezienia pracy. Uczestnicy badania dokonywali też analizy elementów procesu dydaktycznego zapewniających właściwe wypełnianie przyszłych obowiązków zawodowych. Najważniejszym wnioskiem wypływającym z badań jest potwierdzenie hipotezy, iż studenci pragną mieć podczas studiów jak najczęstszy kontakt z praktyką (m.in.: zajęcia praktyczne, praktyki zawodowe) i wykładowcami posiadającymi bogate doświadczenie zawodowe.

Szczególnie istotną rolę we właściwym budowaniu kariery zawodowej odgrywa pełna świadomość tego, co dany człowiek zamierza w przyszłości osiągnąć. Im w młodszym wieku osoba zda sobie sprawę z faktu, jaki zawód chce wykonywać i jakie dokładnie są jej oczekiwania wobec tej pracy, tym większą ma ona szansę na zrealizowanie swoich planów zawodowych. W ankietowanej grupie osób w miarę sprecyzowane oczekiwania odnośnie swojego przyszłego zawodu miało aż 87% respondentów. Świadczy to o dużej świadomości odpowiadających co do wyboru rodzaju pracy, którą będą oni kiedyś wykonywali. Bardzo precyzyjnie zdefiniowane oczekiwania wobec przyszłej pracy miał co czwarty uczestnik badania (24,9%), zaś więcej niż sześciu na dziesięciu (62,1%) respondentów stwierdziło, iż ich oczekiwania są dosyć ogólnie zdiagnozowane. Jedynie 13% odpowiadających podało, że nie mają oni jasno sprecyzowanych oczekiwań odnośnie swojego przyszłego zatrudnienia.

Uczestnicy dokonywali także oceny determinantów wpływających na wybór zawodu. Najważniejszym czynnikiem, dla całej zbiorowości poddanej badaniu, wpływającym na plany co do przyszłej profesji, była atrakcyjność finansowa związana z danym zawodem. Niewiele mniejsze znaczenie respondenci przypisali „możliwości realizowania kariery”. Za istotny determinant wpływający na wybór, ankietowane osoby uznały także dostępność miejsc pracy w konkretnym zawodzie, a następnym, niezmiernie ważnym czynnikiem oddziałującym na wybór przyszłej profesji był, w opinii uczestników badania, prestiż danego zawodu. Kolejne przesłanki, odgrywały już dużo mniejszą rolę w procesie wyboru zawodu przez respondentów. Niemniej jednak, możliwość wystąpienia szczęśliwego zbiegu okoliczności (zaistnienie przypadku lub posiadanie przysłowiowego łutu szczęścia) w trakcie dokonywania wyboru przyszłej profesji została przez uczestników badania określona jako determinant średnio istotny. Ze smutkiem należy stwierdzić, iż ankietowane jednostki przypisują dużo większe znaczenie aspektom posiadanych koneksji i znajomości, które wpływają na zdobycie wymarzonej pracy niż choćby tradycjom rodzinnym, czy też presji wywieranej na respondentach ze strony rówieśników, najbliższego otoczenia lub rodziny. Nadmienić należy także, iż trendy światowe jako czynnik wpływający na plany co do przyszłego zawodu zostały dostrzeżone przez sporą grupę badanych.

Wśród czynników wpływających na możliwość znalezienia atrakcyjnej pracy wskazywano na kilka. Najczęściej wyróżnianymi były: komunikatywność, umiejętności nawiązywania kontaktów i doświadczenie zawodowe (ponad 70% wyborów). Dla 68% istotne okazały się kompetencje zawodowe, determinacja, motywacja oraz znajomość języków obcych. Ponad 60% zwróciło uwagę na wykształcenie, certyfikaty i uprawnienia oraz dyspozycyjność, a dla połowy respondentów liczyły się: elastyczność w dostosowaniu się do wymogów rynku pracy (57%) oraz znajomości (53%). Mniej niż połowa docenia rolę mobilności i cech charakteru.

Studia to dla większości ludzi jedna z najistotniejszych inwestycji w życiu. Co ważniejsze inwestycja ta, w coraz to mniejszym stopniu wymaga wyłącznie czasu, umiejętności i pracy, a w coraz większym zaangażowania środków finansowych. Jest to efekt stale wzrastających kosztów związanych z procesem kształcenia na poziomie pomaturalnym. Wynika to z jednej strony z coraz powszechniejszej tendencji do kontynuowania nauki na uczelniach poza miejscem zamieszkania, z drugiej zaś ze stałego wzrostu liczby studiów płatnych, przy utrzymującej się na niezmiennym poziomie ofercie na studiach bezpłatnych. Kosztem najczęściej wskazywanym przez respondentów były wydatki związane z zakupem podręczników, materiałów biurowych i kserokopii (66,44%) Drugim, najczęściej wskazywanym przez respondentów czynnikiem kosztów było wyżywienie (62,2%), trzecim natomiast czesne i inne opłaty na rzecz uczelni, przy czym analiza rzeczywistych wydatków wskazała, że

był to jeden z dwóch rodzajów kosztów studiowania najbardziej obciążający budżety studentów (60,73%). Ostatnią istotną kategorią były koszty związane z wynajmem i utrzymaniem mieszkania (55%).

Dla bardzo dużej grupy osób wybór kierunku kształcenia obliguje do zmiany miejsca zamieszkania. Oferta zlokalizowanych w danym regionie uczelni nie zawiera bowiem wybranej przez nich specjalności. Dodatkowo część studentów odnajduje w studiach sposób na usamodzielnienie się, dlatego decydują się oni na kontynuowanie edukacji poza miejscem zamieszkania. W konsekwencji coraz większa grupa studentów musi ponosić znaczne koszty związane z utrzymaniem się z dala od domu rodzinnego. Analiza pokazała, że w badanej grupie średnie miesięczne wydatki związane z kształceniem się na uczelni wyższej wynosiły 799 zł, a średniomiesięczne wydatki poszczególnych studentów charakteryzowały się dużą dysproporcją, gdyż łączny koszt miesięczny wahał się od 90 zł do 2900 zł. Wynikało to z wieloaspektowości badanego czynnika, na który wpływ miało wiele zmiennych, z których kluczowe znaczenie miały: rodzaj uczelni, wybrany kierunek oraz odległość uczelni od rodzinnego domu.

Generalnie, można wyróżnić cztery źródła pozyskiwania środków przez studentów: dochody rodziców lub ewentualnie ich świadczenia alimentacyjne lub rentowe, praca własna, kredyty studenckie, pomoc finansowa państwa (socjalna i motywacyjna). Głównym źródłem finansowania studiów były dochody rodziców. Aż 85,39% respondentów określiła ten sposób pokrycia kosztów edukacji jako ważny i było to więcej niż w przypadku pozostałych kategorii, od 30 do 81 punktów procentowych. Ta bardzo duża powszechność oznacza, że analizowany czynnik występuje zarówno jako główne, jak i dodatkowe źródło finansowania. Drugim źródłem finansowania edukacji była praca własna studentów. Warta podkreślenia jest powszechność tej kategorii, która pokazuje, że wydatki związane z kształceniem opłacane były w znacznej części przez samych studentów. Na pracę własną, jako istotne źródło w finansowaniu edukacji, wskazało łącznie ponad 2/3 respondentów, z czego w przypadku tylko pracy okresowej odsetek ten wynosił blisko 44%, tylko pracy stałej 25,43% oraz zarówno pracy stałej jak i okresowej prawie 9%. Bardzo istotne znaczenie w finansowaniu edukacji miały stypendia, które chociaż powszechne, pełniły raczej rolę uzupełniającą. Sytuacja ta była szczególnie widoczna w przypadku stypendiów naukowych, gdzie 43,11% ankietowanych określiła, że są to przychody ważne dla finansowania ich studiów, jednak zaledwie 3,05% wskazało, że miały one najważniejsze znaczenie. Ze stypendiów socjalnych korzystała mniejsza grupa respondentów (niecałe 40%), jednak blisko 8% wskazało na to źródło jako najważniejsze w finansowaniu ich edukacji. Względnie niskie było znaczenie kredytów studenckich w finansowaniu edukacji, gdyż niecałe 12% ankietowanych wskazało, że było to dla nich istotne źródło kapitału.

Wyniki badań wskazują, że młodzi ludzie najchętniej podejmują pracę na podstawie umowy o pracę, zapewniającej im stały etat. Takiego wyboru dokonało 55,17% respondentów. Alternatywą dla pracy najemnej było prowadzenie własnej działalności gospodarczej (28,16% respondentów) a w dalszej kolejności praca w nienormowanym czasie, w elastycznej formie lub zdalna (13,17% respondentów). Jedynie 2,5% spośród respondentów jako preferowaną formę zatrudnienia wskazało pracę na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło. Analizy preferowanych form pracy wskazały, że kobiety najchętniej podejmują pracę w sferze budżetowej w ramach umowy stałej, najlepiej w miejscu zamieszkania. Pewnym wyjątkiem są respondentki pochodzące z dużych miast, skłonne rezygnować z pracy „na etat” na rzecz elastycznych form zatrudnienia, w tym telepracy i pracy przez Internet. Panowie są bardziej skłonni do podejmowania ryzyka związanego z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej i wykazują większe chęci do pracy poza własnym miejscem zamieszkania. Ponadto, badania wskazują, że kobiety dokonują wyboru preferowanych warunków zatrudnienia na podstawie informacji o realnych możliwościach, o czym świadczy odsetek mieszkanek wsi, które wskazały na chęć zatrudnienia w średnich firmach, czy odsetek kobiet zamieszkałych w małych miastach, które wykazały chęć pracy w małych przedsiębiorstwach. Z kolei mężczyźni poszukują rozwiązań bardziej ich satysfakcjonujących, choć nie zawsze możliwych do zrealizowania, co potwierdza choćby odsetek mieszkańców wsi, którzy jako preferowane miejsce zatrudnienia wskazali korporację międzynarodową.

Młodzi ludzie z województwa lubelskiego podejmując decyzję o miejscu pracy i jej odległości od miejsca zamieszkania rozważają przede wszystkim czynniki ekonomiczne. Decyzję o migracji lub emigracji podejmują z dużą ostrożnością biorąc pod uwagę swoją sytuację rodzinną i możliwości znalezienia pracy w miejscu zamieszkania. Większa mobilność wykazują osoby stanu wolnego, szczególnie z małych i średnich miast. Ponadto, uwzględniają swoje dotychczasowe doświadczenie w czasowej migracji zarobkowej, szczególnie, jeżeli planują wyjazd za granicę. Ponad 51% spośród respondentów zadeklarowało, że nie planuje emigrować, a kolejne 41% zaznaczyło, że rozważa emigrację ale tylko w przypadku, gdy nie znajdzie satysfakcjonującej pracy w kraju. Przy czym mężczyźni byli mniej skłonni do emigracji niż kobiety. Wśród osób, które planują od razu po ukończeniu nauki wyjechać za granicę największą grupę - 4,67% stanowiły osoby, które zadeklarowały że ich celem jest „dorobienie się” i powrót do kraju. Chęć emigracji na stałe wyrażało 0,83% badanych. Podział respondentów ze względu na ich sytuację rodzinną wykazał, że osoby będące w stałych związkach były mniej skłonne do emigracji. Jako główną przyczynę, która skłoniłaby ich do migracji respondenci niezależnie od płci i miejsca zamieszkania zgodnie wskazywali na możliwość uzyskania wyższych zarobków. W dalszej kolejności przywoływali możliwość zrobienia kariery połączoną z możliwością pracy w wybranym zawodzie.

Odpowiedni poziom wynagrodzenia odgrywa w przypadku zdecydowanej większości ankietowanych najważniejszą rolę w ocenie pracy. Został on wskazany jako najważniejszy przez prawie połowę ankietowanych (45,7%). W równie wysokim stopniu studenci oczekiwali, że praca będzie interesująca oraz będzie dawała możliwość awansu. W najmniejszym stopniu pożądane cechy idealnej pracy przyszli pracownicy wiązali z elastycznymi formami zatrudnienia, takimi jako nienormowany czas pracy czy możliwość świadczenia pracy przez Internet. Model rozwoju kariery zawodowej oraz cechy idealnej pracy wskazały, że studenci większą wagę przykładali do kwestii finansowych niż sytuacji rodzinnej i osobistej. W największym stopniu nie tolerowane byłyby jako wyrzeczenia niskie zarobki i negatywne relacje ze współpracownikami. Atmosfera pracy, odpowiednie relacje z przełożonymi nie miały aż tak wysokich wskazań wśród cech idealnej pracy, jednak niewłaściwe relacje ze współpracownikami mogą rzutować na postrzeganie pracy jako nieinteresującej. Do najczęściej wskazywanych czynników migracji należały motywy związane z finansowymi lub zawodowymi korzyściami, jakie dominowałyby nad negatywnymi konsekwencjami migracji, a przede wszystkim wzrost płac (32%), szanse na zatrudnienie (18%), możliwość pracy w wybranym zawodzie (14%), możliwość zrobienia kariery (14%) lub czynniki rodzinne (10%). Znacząca część badanych studentów deklarowała także emigrację i realizację zawodową poza Polską.

Okolo 65% ankietowanych studentów uważało, że ich wynagrodzenie miesięczne netto nie przekroczy 2000 zł w pierwszym roku pracy, jednak wzrośnie w kolejnym roku rozwoju kariery zawodowej. 50% ankietowanych uważało, że ich wynagrodzenie netto po pierwszym roku pracy będzie mieścić się w przedziale 2000-3000 zł miesięcznie, zaś 26% uważało, że będzie wyższe od tego poziomu. 4,8% uważało, że wynagrodzenie po pierwszym roku spadnie, zaś 5,8% że nie ulegnie zasadniczej zmianie. Pozytywne oczekiwania w tym zakresie dotyczyły jednak 89,3% ankietowanych studentów. Oczekiwania mężczyzn w pierwszym roku pracy były o ponad 21% wyższe niż oczekiwania kobiet, zaś w przypadku drugiego roku różnica utrzymywała się, choć zmniejszyła do około 16%.

Istotnym efektem badań była ocena potrzeb związanych z rozwojem w regionie określonych kierunków i dyscyplin studiów. Na pytanie o kierunki studiów, które w ocenie badanych powinny być rozwijane w regionie lub są potrzebne dla rozwoju regionu lubelskiego, większość wskazała na konieczność i potrzebę położenia nacisku na rozwój wszelkich kierunków inżynierskich (27,3%). Wśród nich dominowały informatyka, budownictwo i inżynieria budownictwa, elektrotechnika, elektronika oraz architektura. Kolejną grupą były nauki ekonomii i finansów (19,7%), do których zaliczono także zarządzanie, rachunkowość, marketing oraz zarządzanie projektami, w tym również projektami europejskimi. Dalej wskazano na specjalności prawnicze, administrację, politologię oraz stosunki międzynarodowe (13,5%). Nieomal 10% wskazań uzyskała psychologia z pedagogiką oraz kierunkami towarzyszącymi jak: filozofia, socjologia i historia. Na kierunki medyczne, do których włączono obok klasycznej medycyny również stomatologię, fizjoterapię i kosmetologię, wskazało 9% badanych. Inne specjalności oraz kierunki, jak chociażby filologie, nauki biologiczne, rolnictwo, turystyka, a także

nauki ścisłe (matematyka, fizyka, chemia) uzyskały mniej niż 5% wskazań. Najniższy odsetek uzyskała teologia, której rozwój rekomendował 1 badany (0,2%). Zidentyfikowane poglądy absolwentów ostatnich lat studiów wyraźnie wskazują na odczuwalny deficyt kierunków technicznych, inżynierskich i zawodowych. Studenci ostatnich lat w przewarżającym stopniu świadomi są, że edukacja nie kończy się z momentem odebrania dyplomu, lecz jest procesem ciągłym oraz potrzebnym z różnych względów na każdym etapie pracy zawodowej. Zdecydowana większość zainteresowana była możliwością uczestniczenia w bezpłatnych procesach dokształcania i doskonalenia zawodowego (81% badanych). W przewadze znaleźli się też studenci wyrażający zdanie o większej przydatności doraźnego doskonalenia własnych kompetencji, czyli wówczas, gdy zaistnieje taka potrzeba (56% badanych). Przeważali także zwolennicy zinstytucjonalizowanej formuły podnoszenia kwalifikacji (58%). Najwięcej osób studiujących na ostatnich latach studiów licencjackich, inżynierskich oraz magisterskich wyraziło fakt pragmatycznego podejścia do szkoleń. Ponad 85% wskazało, że czynnikiem inspirującym ich do poszerzania swojej wiedzy i umiejętności w trakcie aktywności zawodowej będą własne, zidentyfikowane potrzeby związane z charakterem pracy i podporządkowane wykonywanym czynnościom zawodowym. Osoby te będą więc, w przyszłości, generowały określony popyt na ukierunkowane szkolenia. Poglądy absolwentów ostatnich lat studiów wyraźnie wskazują na odczuwalny deficyt kierunków technicznych, inżynierskich i zawodowych. Stwierdzone więc występowanie określonej luki winno stanowić bodziec dla wszystkich podmiotów i instytucji mających wpływ na kształtowanie oferty edukacyjnej w regionie.

Załącznik Nr 1

Wykaz ośrodków edukacyjnych, w których prowadzono badania

1. Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie - Wydział Zamiejscowy w Białej Podlaskiej
2. Katolicki Uniwersytet Lubelski
3. Kolegium Licencjackie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Białej Podlaskiej
4. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Białej Podlaskiej
5. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie
6. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Zamościu
7. Politechnika Lubelska
8. Puławska Szkoła Wyższa
9. Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego w Warszawie - Wydział Zamiejscowy w Chełmie
10. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
11. Uniwersytet Medyczny w Lublinie
12. Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
13. Wyższa Szkoła Biznesu i Administracji w Łukowie
14. Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
15. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna im. Jana Zamoyskiego w Zamościu
16. Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Lublinie
17. Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie - Wydział Zamiejscowy w Lublinie
18. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie
19. Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza w Lublinie
20. Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie
21. Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu

Załącznik Nr 2

ANKIETA BADAWCZA

Zapraszamy Państwa do udziału w ankiecie kierowanej do ludzi młodych, będących na starcie do planowania ścieżki rozwoju zawodowego. Celem badań jest analiza powodów, które skłoniły Państwa do wyboru określonych kierunków edukacji i kształcenia oraz zbudowały podstawy wyborów na rynku pracy. Badania koordynowane są przez **Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie**. Pytania ankietowe dotyczą czynników decydujących o wyborze kierunku studiów, oceny studiów oraz decyzji dotyczących kariery zawodowej. Ankieta jest anonimowa.

Uwaga: W przypadku studiowania dwóch lub więcej kierunków prosimy o wypowiedzi w kontekście ważniejszego dla Pana(i) lub aktualnie studiowanego kierunku.

1. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z wybranego kierunku studiów?

tak   raczej tak   raczej nie   nie

2. Co skłoniło Pana(ią) do wyboru kierunku studiów? Proszę zaznaczyć Pana(i) zdaniem maksymalnie 3 najważniejsze czynniki:

- odległość uczelni od miejsca zamieszkania,
- wynik egzaminu maturalnego,
- liczba kandydatów na miejsce,
- sytuacja finansowa,
- zainteresowanie, hobby, pasja,
- opinia rodziców, opiekunów,
- opinia znajomych, którzy także wybierali wtedy studia,
- opinia znajomych, którzy polecali studia, na których wtedy studiowali,
- perspektywa znalezienia pracy po studiach,
- konieczność zdobycia wymaganych uprawnień,
- renoma, pozycja uczelni,
- spotkanie z przedstawicielem uczelni,
- inne, podaj jakie? .....

3. Jak – biorąc pod uwagę dokonany wybór kierunku studiów – ocenia Pan(i) w chwili obecnej własne szanse i perspektywy zawodowe?

bardzo dobre   zadowolające   niepewne   bardzo złe

4. Gdyby ponownie wybierał(a) Pan(a) kierunek studiów to:

- byłby to ten sam kierunek i ten sam tryb studiów,
- byłby to ten sam kierunek, ale studia w trybie stacjonarnym,
- byłby to ten sam kierunek, ale studia w trybie niestacjonarnym,
- byłby to inny kierunek, jaki? .....

5. Proszę wskazać 3 najważniejsze czynniki, które Pana(i) zdaniem w największym stopniu stanowił dla Pana(i) koszt studiów, przypisując im wartości od 1 (najważniejszy) do 3 (najmniej ważny):

- ___ czesne i inne opłaty za studia, opłaty za egzaminy,
- ___ koszty zakupu podręczników, materiałów biurowych, kserokopie materiałów,
- ___ koszty wynajmu i utrzymania mieszkania,
- ___ koszty wyposażenia mieszkania,
- ___ koszty wyżywienia,
- ___ rozrywka,
- ___ inne, jakie? .....

6. Proszę wybrać 3 główne dla Pana(i) źródła finansowania kosztów studiowania, przypisując im wartości od 1 (najważniejszy) do 3 (najmniej ważny):

- dochody rodziców/rodziny,
 świadczenia socjalne (renty, alimenty itp.),
 kredyt studencki,
 finansowanie przez pracodawcę,
 praca własna stała,
 praca własna okresowa,
 stypendium naukowe,
 stypendium socjalne,
 inne, jakie? .....

7. Czy ma Pan(i) zdefiniowane oczekiwania odnośnie swojego przyszłego zawodu?

- tak, precyzyjne   tak, ogólne   nie, nie mam

8. Stawiając znak „x” w odpowiedniej kolumnie, proszę ocenić niezależnie każdy z poniższych czynników określając, w jakim stopniu wpływają one na wybór zawodu (1 - najmniejsze znaczenie, 6 - największe znaczenie).

	1	2	3	4	5	6
atrakcyjność finansowa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tradycje rodzinne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
presja rodziny i otoczenia	☐	☐	☐	☐	☐	☐
prestż zawodu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
możliwość realizowania kariery	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dostępność miejsc pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
koneksje i znajomości	☐	☐	☐	☐	☐	☐
przypadek / szczęście	☐	☐	☐	☐	☐	☐
trendy światowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
inne, jakie?.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9. W jakim stopniu kierunek studiów ułatwi podjęcie oczekiwanej pracy? Proszę wstawić znak „x” przy wybranej kategorii.

- w bardzo wysokim stopniu   w wysokim stopniu   w średnim stopniu   w małym stopniu   w bardzo małym stopniu   w ogóle

10. W jakim stopniu poniższe elementy procesu dydaktycznego zapewniają w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych (6 – w bardzo wysokim stopniu, 1 – w bardzo małym stopniu lub w ogóle)?

	1	2	3	4	5	6
zajęcia teoretyczne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zajęcia praktyczne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zakres przedmiotów podczas studiów	☐	☐	☐	☐	☐	☐
doświadczenie praktyczne wykładowców	☐	☐	☐	☐	☐	☐
wyposażenie techniczne uczelni (laboratoria, sale informatyczne)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
praktyki zawodowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
możliwości rozwoju w organizacjach studenckich i uczelnianych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
możliwości odbywania stażów w innych uczelniach lub w ramach międzynarodowych programów (np. Erasmus)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
inne, jakie?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

11. W jakim stopniu idealna praca powinna spełniać poniższe cechy? Proszę wybrać 5 najważniejszych, przypisując im oceny od 1 (najważniejsza cecha) do 5 (najmniej ważna).

- dobrze płatna,
- interesująca,
- dająca możliwość awansu,
- miła atmosfera,
- bezpieczna, stabilna,
- prestiżowa,
- zgodna z zawodem,
- pożyteczna dla innych,
- dająca wyzwania,
- blisko miejsca zamieszkania,
- lekka, niewymagająca,
- o niskim stopniu odpowiedzialności,
- dobre relacje z przełożonym,
- jasne perspektywy wzrostu wynagrodzeń,
- świadczenia socjalne,
- bonusy, dodatkowe gratyfikacje,
- o nienormowanym czasie pracy (bez konieczności „siedzenia 8 godz. w firmie”),
- z możliwością realizacji części zadań przez Internet, bez konieczności „siedzenia w firmie”
- inne, jakie?.....

12. Gdyby miał(a) Pan(i) wybór, to najchętniej świadczył(a)by Pan(i) pracę w formie:

- umowy o pracę (etat 8 godzin),
- umowy zlecenia lub o dzieło,
- własnej działalności gospodarczej,
- nienormowanego czasu pracy, elastycznego czasu pracy lub pracy zdalnej (przez Internet).

13. Gdyby miał(a) Pan(i) wybór, to najchętniej świadczył(a)by Pan(i) pracę:

- w ramach własnej działalności,
- w sferze budżetowej (administracja publiczna, edukacja, służbie zdrowia itp.),
- dla małej firmy,
- dla średniej firmy,
- dla dużej firmy,
- dla korporacji międzynarodowej.

14. Gdyby miał(a) Pan(i) wybór, to najchętniej świadczył(a)by Pan(i) pracę:

- w miejscu zamieszkania,
- dużych ośrodkach miejskich w Polsce poza obecnym miejscem zamieszkania,
- za granicą.

15. W jakim stopniu każdy z poniższych czynników Pana(i) zdaniem wpływa na znalezienie pracy. Proszę ocenić każdy z czynników w skali od 1 (wpływa w bardzo małym stopniu lub w ogóle) do 6 (wpływa w bardzo wysokim stopniu):

	1	2	3	4	5	6
kompetencje zawodowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
komunikatywność, umiejętność nawiązywania kontaktów	☐	☐	☐	☐	☐	☐
elastyczność w dostosowaniu do wymogów rynku pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
wykształcenie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
znajomość języków obcych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
posiadanie certyfikowanych uprawnień	☐	☐	☐	☐	☐	☐
znajomości	☐	☐	☐	☐	☐	☐
doświadczenie zawodowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
mobilność	☐	☐	☐	☐	☐	☐

dyspozycyjność	☐	☐	☐	☐	☐	☐
charakter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
determinacja i własna motywacja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
inny, jaki?.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐

16. Jakie koszty i poświęcenia jest Pan(i) gotowy(a) ponieść by znaleźć satysfakcjonującą pracę. Proszę ocenić każdy z poniższych w skali od 1 (jestem najmniej skłonny(a) poświęcić) do 6 (jestem najbardziej skłonna(y) poświęcić):

	1	2	3	4	5	6
rozłąka z rodziną	☐	☐	☐	☐	☐	☐
migracja (w Polsce)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
emigracja (poza Polskę)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dojazdy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
uciążliwość pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
nienormowany czas pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
konieczność pracy w godzinach popołudniowych i/lub nocnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
praca w weekendy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
konieczność odpłatnego kształcenia się	☐	☐	☐	☐	☐	☐
prowizyjny system wynagrodzeń	☐	☐	☐	☐	☐	☐
niskie zarobki	☐	☐	☐	☐	☐	☐
negatywne relacje ze współpracownikami	☐	☐	☐	☐	☐	☐
inne, jakie?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

17. Czy rozważa Pan(i) emigrację zarobkową?

- nie,
- tak, ale najpierw szukam pracy w kraju,
- nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zdobyć doświadczenie i wrócić,
- nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam, żeby zarobić i wrócić,
- nie szukam pracy w kraju, wyjeżdżam i nie wracam; nie wracam, bo .....

18. Czy w czasie nauki wyjeżdżał(a) Pan(i) za granicę? Możliwe jest wskazanie więcej niż jednej odpowiedzi.

- tak, do pracy przygotowującej do przyszłego zawodu,
- tak, do pracy w celach zarobkowych,
- tak, w celu nauki (stypendium, wymiana studencka, kursy językowe),
- nie, nie wyjeżdżałem(a) w powyższych celach.

19. Proszę wskazać główną barierę zewnętrzną, która utrudniłaby Panu(i) rozpoczęcie działalności gospodarczej:

- biurokracja,
- podatki i inne świadczenia społeczne (np. składki emerytalne),
- brak funduszy na start,
- brak odpowiedniej pomocy ze strony Państwa (wspieranie małej i średniej przedsiębiorczości),
- inne, jakie?.....

20. Proszę wskazać główną Pana(i) obawę przed podjęciem decyzji o rozpoczęciu działalności gospodarczej:

- brak pomysłu na biznes,
- brak odwagi do podejmowania ryzyka,
- niechęć do ponoszenia odpowiedzialności za podejmowane decyzje,
- nieudane doświadczenia znajomych,
- brak wiedzy o prowadzeniu działalności gospodarczej,
- inne, jakie? .....

21. Jakich działań „pomocowych” oczekiwał(a)by Pan(i) w przypadku zakładania własnej firmy? Proszę wskazać trzy najważniejsze działania przypisując im wartości od 1 (najważniejsze) do 3 (najmniej ważne).

- wprowadzenie ulg w zakresie podatków innych obciążeń (np. składek ZUS),
- oferty szkoleń z zakresu przedsiębiorczości,
- pomoc doradcy finansowego/podatkowego itp.,
- wsparcie ze strony organizacji pracodawców,
- ułatwienia administracyjne,
- dostępność preferencyjne, w tym bezzwrotne, źródła finansowania,
- inne, jakie?.....

22. Co skłoniłoby Pana(ią) do migracji i poszukiwania pracy poza miejscem zamieszkania? Proszę wskazać maksymalnie 3 najważniejsze czynniki.

- wyższe zarobki
- możliwości mieszkaniowe (czasowe zamieszkanie u znajomych/rodziny)
- lokalizacja konkretnego pracodawcy
- szanse na zatrudnienie
- sytuacja rodzinna
- możliwość pracy w wybranym zawodzie
- dostęp do ośrodków kulturalnych
- możliwość zrobienia kariery
- inne, jakie?.....

23. Proszę wskazać Pana(i) oczekiwania płacowe (miesięcznie, netto):

w pierwszym roku od rozpoczęcia pracy: **po pierwszym roku pracy:**

☐ do 1000 zł	☐ do 1000 zł
☐ 1000 – 1500 zł	☐ 1000 – 1500 zł
☐ 1500 – 2000 zł	☐ 1500 – 2000 zł
☐ 2000 – 2500 zł	☐ 2000 – 2500 zł
☐ 2500 – 3000 zł	☐ 2500 – 3000 zł
☐ 3000 – 4000 zł	☐ 3000 – 4000 zł
☐ powyżej 4000 zł	☐ powyżej 4000 zł

24. Jaka forma kształcenia i doskonalenia zawodowego jest przez Pana(ią) preferowana? Proszę wybrać jedną z opcji w każdej z par:

płatne	☐	bezpłatne	☐
ciągłe	☐	doraźne	☐
samodzielne	☐	zinstytucjonalizowane	☐
wymagane przepisami prawa	☐	wynikające z odczuwanych potrzeb	☐

25. Jak ocenia Pan(i) atrakcyjność lokalnego rynku pracy? Proszę ocenić każde kryterium, przypisując im oceny od 1 (najniższa) do 6 (najwyższa):

	1	2	3	4	5	6
ilość wolnych miejsc pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
możliwości wzrostu liczby miejsc pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
potencjał rozwojowy przedsiębiorstw w regionie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
możliwości wzrostu wynagrodzeń	☐	☐	☐	☐	☐	☐
wysokość dochodów	☐	☐	☐	☐	☐	☐
liczba osób poszukujących pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
inne, jakie?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

26. Proszę uszeregować ważność dla Pana(i) wymienionych poniżej celów do osiągnięcia przypisując im oceny od 1 (najwcześniej realizowany cel) do 8 (najpóźniej realizowany cel):

- ___ awans zawodowy
- ___ pierwsza stała praca
- ___ powiększenie rodziny
- ___ samodzielność finansowa
- ___ ukończenie studiów
- ___ zakup mieszkania
- ___ zakup samochodu
- ___ założenie rodziny

27. Jakie kierunki studiów w Pana(i) ocenie powinny być rozwijane w regionie lub są potrzebne w regionie?

Proszę wskazać nazwę kierunku: .....

28. Metryczka

28.1. Płeć:

- kobieta
- mężczyzna

28.2. Wiek: .....

28.3. Student(ka) studiów:

- bezpłatnych
- płatnych

- dziennych
- wieczorowych
- zaocznych

- licencjackich
- inżynierskich
- magisterskich

28.4. Na ilu kierunkach Pan(i) studiuje (proszę wskazać liczbę): .....

28.5. Wiodący kierunek studiów: .....

28.6. Miejsce zamieszkania:

- wieś
- miasto małe (do 50 tys. mieszkańców)
- miasto średnie (50-200 tys. mieszkańców)
- miasto duże (powyżej 200 tys. mieszkańców)

28.7. Sytuacja rodzinna:

- żonaty, zamężna lub w stałym związku
- wolny lub wolna

28.8. Czy w czasie studiów podejmował(a) Pan(a) pracę?

- tak, na etacie
- tak, tymczasowo
- nie

28.9. Przez większość okresu studiów mieszkał(a) Pan(i):

- samodzielnie, we własnym mieszkaniu,
- z rodzicami,
- samodzielnie, w wynajmowanym mieszkaniu do mojej dyspozycji,
- jako jedna z osób w wynajmowanym mieszkaniu, na stacji,
- w akademiku.

28.10. Proszę wskazać średni miesięczny wydatek ponoszony przez Pana(ią) na:

koszty bezpośrednio związane z nauką (np. książki, szkolenia, itp.)

.....

koszty utrzymania w trakcie nauki (np. dojazdy, wynajem mieszkania)

.....

wydatki na rozrywkę, kulturę itp.

.....

Serdecznie dziękujemy za pomoc w realizacji badań!

Spis tabel	
Tabela 1. Kwartalna struktura bezrobotnych ze względu na wykształcenie (woj. lubelskie)	6
Tabela 2. Charakterystyka wieku badanych	9
Tabela 3. Wybrane miary podobieństwa struktur wieku respondentów według płci	10
Tabela 4. Liczba studiowanych kierunków	13
Tabela 5. Struktura studiujących na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych w zależności od miejsca zamieszkania	15
Tabela 6. Podobieństwo struktur studiujących w zależności od miejsca zamieszkania	15
Tabela 7. Podobieństwo struktur aktywności zawodowej studiujących na studiach stacjonarnych oraz niestacjonarnych i wieczorowych	16
Tabela 8. Przeciętne wydatki badanych na wyróżnione cele	18
Tabela 9. Przeciętne wydatki na wyróżnione cele ponoszone przez studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych (zł)	19
Tabela 10. Przeciętne wydatki na wyróżnione cele ponoszone przez kobiety i mężczyzn (zł)	19
Tabela 11. Przeciętne wydatki na wyróżnione cele ponoszone przez osoby reprezentujące miejscowości różnej wielkości (zł)	20
Tabela 12. Macierz korelacji przeciętnych wydatków na różne cele	20
Tabela 13. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom kosztów poszczególne oceny (w %)	48
Tabela 14. Struktura studentów obrazująca wielkości wydatków na poszczególne kategorie kosztów (w %)	50
Tabela 15. Struktura studentów obrazująca łączne wydatki na studia z uwzględnieniem podziału na płeć respondenta (w %)	50
Tabela 16. Średnie miesięczne wydatki studentów na poszczególne kategorie kosztów w podziale na płeć respondenta (w zł)	51
Tabela 17. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom kosztów poszczególne oceny w podziale na płeć respondenta (w %)	51
Tabela 18. Średnie miesięczne wydatki studentów na poszczególne kategorie kosztów w podziale na odpłatność za studia (w zł)	52
Tabela 19. Struktura studentów obrazująca łączne wydatki na studia z uwzględnieniem podziału na studia płatne i bezpłatne (w %)	53
Tabela 20. Struktura studentów obrazująca łączne wydatki na studia z uwzględnieniem podziału na miejsce zamieszkania (w %)	54
Tabela 21. Średnie miesięczne wydatki studentów na poszczególne kategorie kosztów w podziale na miejsce zamieszkania (w zł)	55
Tabela 22. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom przychodów poszczególne oceny (w %)	58
Tabela 23. Odsetek studentów przypisujących danym kategoriom przychodów poszczególne oceny z uwzględnieniem podziału na płeć respondenta (w %)	60
Tabela 24. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych przypisujących danym kategoriom przychodów poszczególne oceny (w %)	62
Tabela 25. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów jako istotne z uwzględnieniem podziału na miejsce zamieszkania (w %)	63
Tabela 26. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów jako istotne z uwzględnieniem podziału na wielkość wydatków związanych ze studiowaniem (w %)	64
Tabela 27. Ranking czynników wpływających na znalezienie satysfakcjonującej pracy z uwzględnieniem miejsca zamieszkania respondentów	74
Tabela 28. Liczba respondentów deklarujących chęć emigracji, a ich dotychczasowe doświadczenia w migracji zarobkowej	78
Tabela 29. Preferencje odległości miejsca pracy od miejsca zamieszkania z uwzględnieniem miejsca zamieszkania i płci respondentów (w % odpowiedzi).	79
Tabela 30. Potencjalne przyczyny migracji zarobkowej z uwzględnieniem miejsca zamieszkania respondentów	81
Tabela 31. Oczekiwania płacowe studentów w zależności od płci	83
Tabela 32. Oczekiwania płacowe studentów w zależności od miejsca zamieszkania	84
Tabela 33. Oczekiwania płacowe studentów w zależności od statusu rodzinnego	84
Tabela 34. Oczekiwania płacowe studentów a zadowolenie z wyboru kierunku studiów	84
Tabela 35. Oczekiwania płacowe studentów a rodzaj studiów	84
Tabela 36. Oczekiwania płacowe studentów poszczególnych kierunków studiów	85
Tabela 37. Oczekiwania płacowe studentów a ich doświadczenia zawodowe	86
Tabela 38. Oczekiwania płacowe na tle oczekiwań zawodowych i samooceny szans na rynku pracy	86

Tabela 39. Pożądanane najważniejsze cechy idealnej pracy w wybranych grupach ankietowanych studentów (w nawiasach oceny w grupach)	89
Tabela 40. Planowana kolejność osiągania celów życiowych przez studentów (1-cel najwcześniej realizowany, 8-cel najpóźniej realizowany)	89
Tabela 41. Zagrożenie emigracją według grup studentów	92
Tabela 42. Podobieństwo struktur określających potrzeby rozwoju kierunków a specjalności reprezentowane przez badanych	104
Tabela 43. Potrzeby rozwoju kierunków a specjalności reprezentowane przez badanych	105
Spis rysunków	
Rysunek 1. Struktura badanych ze względu na płeć	9
Rysunek 2. Struktura wiekowa badanych	10
Rysunek 3. Struktura wiekowa badanych	11
Rysunek 4. Struktura badanych według trybu studiów	12
Rysunek 5. Struktura badanych według poziomu i rodzaju studiów	12
Rysunek 6. Tryb wybieranych studiów przez studentów na różnych poziomach nauczania	13
Rysunek 7. Studenci podejmujący studia na dwóch kierunkach według dziedzin	14
Rysunek 8. Liczba kierunków studiowanych przez studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych	14
Rysunek 9. Wielkość miejscowości zamieszkania badanych	15
Rysunek 10. Charakter wykonywanej pracy podczas studiów	16
Rysunek 11. Miejsce mieszkania podczas studiów	17
Rysunek 12. Miejsce mieszkania podczas studiów przez studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych	17
Rysunek 13. Wydatki na określone cele wśród różnych grup wiekowych	21
Rysunek 14. Satysfakcja z wybranego kierunku studiów (% respondentów).	23
Rysunek 15. Preferencje zawodowe respondentów (% odpowiedzi)	23
Rysunek 16. Struktura studentów obrazująca stopień zadowolenia z wybranego kierunku studiów (analiza poszczególnych profili)	26
Rysunek 17. Zachowanie studentów w przypadku możliwości ponownego wyboru kierunku studiów (analiza ogólna)	27
Rysunek 18. Zachowanie studentów w przypadku możliwości ponownego wyboru kierunku studiów (analiza poszczególnych profili)	28
Rysunek 19. Ocena szans i perspektyw zawodowych w kontekście wybranego kierunku studiów (analiza ogólna)	29
Rysunek 20. Ocena szans i perspektyw zawodowych w kontekście wybranego kierunku studiów (analiza poszczególnych profili)	30
Rysunek 21. Odsetek studentów wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku kształcenia	31
Rysunek 22. Odsetek studentek i studentów wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku kształcenia	31
Rysunek 23. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku	33
Rysunek 24. Odsetek słuchaczy studiów licencjackich inżynierskich i magisterskich wskazujących poszczególne czynniki, jako istotnie wpływające na wybór kierunku kształcenia	35
Rysunek 25. Rozkład odpowiedzi dotyczących zdefiniowanych oczekiwań odnośnie przyszłego zawodu	36
Rysunek 26. Rozkład odpowiedzi dotyczących zdefiniowanych oczekiwań odnośnie przyszłego zawodu dokonany według płci	36
Rysunek 27. Rozkład odpowiedzi dotyczących zdefiniowanych oczekiwań odnośnie przyszłego zawodu dokonany według miejsca zamieszkania	37
Rysunek 28. Ocena przesłanek wpływających na wybór zawodu	38
Rysunek 29. Rozkład ocen poszczególnych przesłanek wpływających na wybór zawodu dokonany według płci	39
Rysunek 30. Rozkład ocen poszczególnych przesłanek wpływających na wybór zawodu dokonany według miejsca zamieszkania	40
Rysunek 31. Stopień wpływu kierunku studiów na ułatwienia w podjęciu oczekiwanej pracy	41
Rysunek 32. Rozkład odpowiedzi dotyczących stopnia wpływu kierunku studiów na ułatwienia w podjęciu oczekiwanej pracy dokonany według płci	42
Rysunek 33. Rozkład odpowiedzi dotyczących stopnia wpływu kierunku studiów na ułatwienia w podjęciu oczekiwanej pracy dokonany według trybu studiów	42

Rysunek 34. Ocena elementów procesu dydaktycznego zapewniających w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych	43
Rysunek 35. Rozkład ocen poszczególnych elementów procesu dydaktycznego zapewniających w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych dokonany według płci	44
Rysunek 36. Rozkład ocen poszczególnych elementów procesu dydaktycznego zapewniających w przyszłości właściwe wypełnianie obowiązków zawodowych dokonany według typu studiów	45
Rysunek 37. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie kosztów	47
Rysunek 38. Struktura studentów obrazująca średniomiesięczne wydatki związane z kształceniem	49
Rysunek 39. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazujących poszczególne kategorie kosztów jako istotnie wpływające na budżet	53
Rysunek 40. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów	57
Rysunek 41. Odsetek studentów wskazujących poszczególne kategorie przychodów z uwzględnieniem podziału na płeć respondenta	59
Rysunek 42. Odsetek słuchaczy studiów bezpłatnych i płatnych wskazujących poszczególne kategorie przychodów jako istotne	61
Rysunek 43. Preferencje umowy o pracę z uwzględnieniem płci respondentów	66
Rysunek 44. Preferencje umowy o pracę z uwzględnieniem miejsca zamieszkania i płci respondentów	67
Rysunek 45. Rodzaj podmiotu, dla którego najchętniej świadczone by pracę z uwzględnieniem płci respondenta	69
Rysunek 46. Preferencje rodzaju podmiotu, dla którego świadczona byłaby praca z uwzględnieniem miejsca zamieszkania i płci respondentów	70
Rysunek 47. Główne obawy przed podjęciem działalności gospodarczej	70
Rysunek 48. Bariery zewnętrzne utrudniające zdaniem respondentów podjęcie działalności gospodarczej	72
Rysunek 49. Ważność działań „pomocowych” dla deklarujących chęć prowadzenia działalności gospodarczej	73
Rysunek 50. Średnia ocena poszczególnych czynników wpływających na znalezienie pracy (ocena w skali 1-6)	74
Rysunek 51. Potencjalny odsetek emigracji zarobkowej wśród respondentów z uwzględnieniem ich płci	76
Rysunek 52. Potencjalny odsetek emigracji zarobkowej wśród respondentów z uwzględnieniem ich płci, miejsca zamieszkania i sytuacji rodzinnej	77
Rysunek 53. Preferencje odległości miejsca pracy od miejsca zamieszkania z uwzględnieniem płci respondentów	79
Rysunek 54. Potencjalne przyczyny migracji zarobkowej z uwzględnieniem płci respondentów	80
Rysunek 55. Rozkład oczekiwań co do kształtowania się miesięcznego wynagrodzenia netto	82
Rysunek 56. Ocena pożądanых cech idealnej pracy w opinii ankietowanych studentów (1-największe znaczenie, 6- najmniejsze znaczenie)	88
Rysunek 57. Ocena wyrzeczeń, jakie byliby skłonni znieść studenci aby znaleźć satysfakcjonującą pracę (1- najmniej skłonny(a) ponieść, 6- najbardziej skłonny(a) ponieść)	90
Rysunek 58. Czynniki skłaniające do migracji i poszukiwania pracy poza miejscem zamieszkania	91
Rysunek 59. Konieczność doskonalenia zawodowego wśród studentów różnych trybów kształcenia	95
Rysunek 60. Konieczność doskonalenia zawodowego wśród studentów różnych typów studiów	96
Rysunek 61. Konieczność doskonalenia zawodowego z punktu widzenia miejsca zamieszkania	96
Rysunek 62. Konieczność doskonalenia zawodowego w zależności od aktywności zawodowej w trakcie studiów	97
Rysunek 63. Preferowane formy doskonalenia zawodowego	98
Rysunek 64. Preferowane formy doskonalenia zawodowego u kobiet i mężczyzn	99
Rysunek 65. Preferowane formy doskonalenia zawodowego u osób o różnym doświadczeniu zawodowym	100
Rysunek 66. Potrzeby rozwoju kierunków i dyscyplin studiów	101
Rysunek 67. Potrzeby rozwoju kierunków studiów w regionie a specjalności reprezentowane przez badanych	103